

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE İŞSİZLİKLE MÜCADELE PROGRAMLARI:
KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Asalettin ARSLANOĞLU

İSTANBUL, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE İŞSİZLİKLE MÜCADELE PROGRAMLARI:
KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Asalettin ARSLANOĞLU

DANIŞMAN: Prof. Dr. Zeki PARLAK

İSTANBUL, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

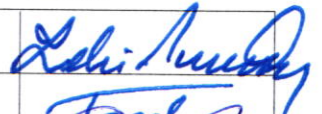
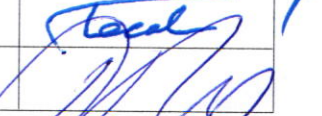
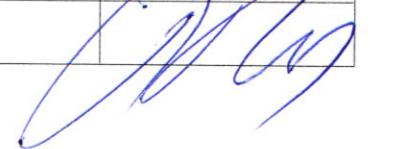
TEZ ONAY BELGESİ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ Anabilim Dalı ÇALIŞMA EKONOMİSİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ASALETTİN ARSLANOĞLU'nun Küresel Ekonomik Kriz ve İşsizlikle Mücadele Programları: Kısa Çalışma Ödeneği adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.07.2013 tarih ve 2013-28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 24.09.2013

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. ZEKİ PARLAK	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. TOLGA ÖCAL	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. FUAT BAYRAM	

ÖZET

Bu çalışmanın amacı 2009 yılında yaşanmış olan küresel ekonomik kriz ile mücadele politikalarını ele almaktır. Bu bağlamda kriz ile mücadelede başarılı olmuş ülke deneyimleri ile Türkiye deneyiminin birlikte değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kapitalizm, sistem olarak kriz üretmektedir. Yüzlerce yıllık tarihinde büyüklü küçüklü krizler yaşamakta ama krizlerden beslenerek, krizlerden güç alarak yoluna devam etmektedir. Son yıllarda değişen ise krizlerin yaşanma sıklığıdır. 2009 yılında yaşanan ekonomik kriz öncelikle merkez ülkelerde başlamış, daha sonra çevre ülkeleri de etkisi altına almıştır. Yaşanan kriz, gelişmiş ülkelerde de bir dizi reformun uygulamaya konulması, ekonomilerinde köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Şirket ve banka kurtarmalar, bütçeden kaynak aktarma gibi kurtarma ve teşvik politikaları her ne kadar liberalizasyon dönemi politikalarına aykırı olsa da başta ABD olmak üzere pek çok gelişmiş ülkede uygulanmak zorunda kalınmıştır.

Türkiye de ise on yıl önce yaşanmış olan kriz döneminde özellikle finans sektörüne yönelik olarak alınmış önlemler, uygulanmış politikalar sayesinde finans sektöründe sorun yaşanması önlenmiştir. Bu defa kriz pazar ülkelerdeki talep daralmasına bağlı olarak reel sektörü etkilemiş, hükümet de krizle mücadele politikalarını bu yönde geliştirmiştir.

Alınmış olan önlemler ve krizle mücadele politikaları içerisinde en dikkate değer olanı ‘kısa çalışma ödeneği’dir. Bu süreçte İşsizlik Sigortası Fonu üzerinden reel sektöre aktarılmış olan kısa çalışma ödeneği, 2009 yılında hem yararlanan kişi, hem toplam miktar açısından o kadar belirgin şekilde artmıştır ki krizle mücadele politikaları açısından, işsizlikle mücadele açısından incelenmeye değer bulunmuş, Türkiye örneğinde kısa çalışma ödeneğinin, krizle mücadele politikaları içerisinde en başarılı politika olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, Global Kriz, Kısa Çalışma Ödeneği

ABSTRACT

This thesis scrutinizes the policies adapted to struggle against the global financial crisis of 2009. In this context the experiences of those countries which were successful in the struggle against the crisis and the Turkish experience are reviewed together. As a system, capitalism produces crisis. In its centuries old history it experienced numerous crises but capitalism, which is fueled and strengthened by these crises, keep proceeding on its way. What has changed in recent years is the frequency of these crises. The financial crisis of 2009 has begun in the core countries and penetrated in the peripheral countries. The crisis has lead new reforms and radical transformations of the economies in the developed countries. Even though they are contrary to the policies of liberalization period, policies of recovery and encouragement like firm and bank recoveries and fund transfers from public budget were have to be exercised in many developed countries like USA.

In Turkey the financial sector did not experience problems thanks to the measures which were taken especially in the financial sector during the crisis experienced ten years ago. This time the crisis hit the Turkish real sector hard due to the shrinking of demand in the countries being markets for Turkish exports, and the government introduced specific policies to solve this problem.

The most significant of the measures taken against the crisis was “subsidy for short employment”. Via the subsidy for short employment the real sector was funded by the Unemployment Security Fund. In 2009 the total amount of the subsidy and the number of those who benefited from it had severely increased. Therefore the subsidy was taken worth to investigate as a policy of struggle against the crisis and unemployment; and as a conclusion it was identified as the most successful policy to struggle against the crisis.

Key Words: Capitalism, Global Crisis, Subsidy for Short Employment

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	V
ŞEKİL LİSTESİ	VII
GRAFİK LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI	3
1.1.1. Ekonomik Krizin Tanımı	3
1.1.2. Ekonomik Kriz Çeşitleri	5
1.1.2.1. Reel Kriz	5
1.1.2.2. Finansal Kriz	5
1.1.2.2.1. Para (Döviz) Krizi	6
1.1.2.2.2. Bankacılık Krizi	7
1.1.2.2.3. Dış Borç Krizi	8
1.1.2.2.4. Sistemik Finansal Kriz	8
1.2. EKONOMİK KRİZLERİN NEDENLERİNİN ANALİZİ	9
1.2.1. İçsel Faktörler	9
1.2.1.1. İçsel Ekonomik Faktörler	9
1.2.1.2. İçsel Politik Faktörler	11
1.2.1.3. İçsel Sosyo-Kültürel Faktörler	12
1.2.2. Dışsal Faktörler	13
1.2.2.1. Dışsal Ekonomik Faktörler	13
1.2.2.2. Dışsal Politik Faktörler	14
1.2.2.3. Dışsal Sosyo-Kültürel Faktörler	14
1.3. KAPİTALİZMDE KRİZE GİDEN YOL	15
1.3.1. Kapitalizmin Küreselleşmesine Genel Bir Bakış	15

1.4. 2009 KÜRESEL KRİZİNİN DÜNYA VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ	20
1.4.1. Krizin Tarihsel Boyutu Kaynağı Nedenleri	20
1.4.2. 2009 Krizinin Dünya'ya Etkileri ve Kriz için Ülkelerin Aldığı	
Tedbirler	29
1.5. KRİZ KARŞISINDA ÜLKELER TARAFINDAN ALINAN ÖNLEMLER	
KRONOLOJİSİ (8 ŞUBAT–15 Haziran 2009)	34
1.6. 2009 KÜRESEL KRİZİ VE TÜRKİYE	42
1.6.1. 2008 Küresel Krizin Türkiye'ye Etkisi	43
1.6.2. Türkiye'de Kriz için Alınan Önlemler	45
1.6.2.1. Hükümetin Aldığı Tedbirler	46
1.6.2.2. Merkez Bankasının Aldığı Tedbirler	49
1.6.2.3. Sermaye Piyasası Kurulunun Aldığı Tedbirler	49

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE İSTİHDAM

2.1. MEVCUT DURUMUN ANALİZİ	51
2.1.1. Nüfus ve İşgücü Açısından Dünyada Genel Durum	51
2.1.2. Ekonomik Büyüme ve İstihdam Açısından Dünyada Genel Durum	55
2.2. KRİZ DÖNEMİNDE İŞSİZLİKLE MÜCADELEDE BAŞARILI	
ÜLKELER	62
2.2.1. Kriz Döneminde Dünyada İşsizlikle Mücadelede Başarılı	
Ülkeler ve Uyguladıkları Politikalar	62
2.2.1.1. Almanya	63
2.2.1.2. Avusturya	65
2.2.1.3. Güney Kore	67
2.2.1.4. Polonya	69
2.3. KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİKLE MÜCADELE	70
2.3.1. Genel Olarak İstihdam Arttırıcı Teşvikler ve Destekler	71
2.3.1.1. İstihdam Paketleri ile 6111 Sayılı Kanun	71
2.3.1.2. Genel Teşvik Sistemi (Ekonomi Bakanlığı)	71
2.3.1.3. KOSGEB Destekleri	72
2.3.1.4. Kalkınma Ajansları (Kalkınma Bakanlığı)	73
2.3.1.5. İhracata Yönelik Devlet Yardımları	73

2.3.1.6. TÜBİTAK Destekleri	73
2.3.1.7. Sanayi Tezleri (SAN-TEZ)	74
2.3.2. İŞKUR Tarafından Yürütülen Aktif İşgücü Piyasası Politikaları ...	74
2.3.2.1. İşgücü Yetiştirme Kursları	76
2.3.2.2. Toplum Yararına Çalışma Programları	76
2.3.2.3. Çalışanların Mesleki Eğitimi	76
2.3.2.4. İş ve Meslek Danışmanlığı	77
2.3.2.5. İşletmelerde Eğitim Hizmetleri	77
2.3.2.6. Girişimcilik Eğitimleri	78
2.3.2.7. UMEM Projesi	78
2.3.2.8. Kısa Çalışma Ödeneği	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EKONOMİK KRİZ POLİTİKALARINA BİR ÖRNEK: KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ

3.1. KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE İSTİHDAM	81
3.1.1. Krizin İstihdam Üzerine Etkileri	81
3.2. KISA ÇALIŞMA KAVRAMI	88
3.2.1. Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Kavramlar	88
3.2.2. Kısa Çalışmanın Hayata Geçirilmesi	89
3.2.3. Kısa Çalışmaya Geçmenin Koşulları	91
3.2.3.1. İş Kanununa Tabi Bir İşyeri Bulunması	91
3.2.3.2. Genel Ekonomik Kriz Yada Zorlayıcı Nedenin Bulunması	91
3.2.3.3. İşyerinde Zorlayıcı Bir Nedenin Çıkması	93
3.2.3.4. Çalışmanın Tamamen Veya Kısmen Durması Ya Da Önemli Ölçüde Azalması	94
3.2.3.5. Türkiye İş Kurumuna ve Sendikaya Bildirilmesi	95
3.2.3.6. Kısa Çalışma Başvurularının Değerlendirilmesi ve Kısa Çalışmanın Sonuçları	96
3.3. KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ	98
3.3.1. Kısa Çalışma Ödeneğine Hak Kazanma Koşulları	98

3.3.1.1. Kanuna Uygun Olarak Bir Kısa Çalışma Kararının	
Alınması ve Uygulanması	98
3.3.1.2. Kısa Çalışmanın Belli Bir Süre Devam Etmesi	99
3.3.1.3. İşçinin İşsizlik Ödeneğine Hak Kazanma Koşullarını	
Sağlaması	99
3.3.1.4. İş-Kur'a Başvurması Gerekliliği	101
3.4. KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİNİN MİKTARI VE ÖDENMESİ	101
3.5. KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİNİN KESİLMESİ VE KESİLME	
SEBEPLERİ	104
3.6. KISA ÇALIŞMANIN SONA ERMESİ	105
 SONUÇ	 107
EKLER	109
EK 1. KISA ÇALIŞMA TALEP FORMU	109
EK 2: KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ BİLDİRGESİ	110
KAYNAKÇA	112

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci	28
Tablo 2: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları 2008–2009	31
Tablo 3: Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri	33
Tablo 4: Dünya Nüfusunun Gelişimi ve Geleceği (Ortalama/Milyar)	51
Tablo 5: Dünyada Nüfus ve İşsizlik	51
Tablo 6: AB’de İşsizlik Oranları (2001-2012 %)	52
Tablo 7: Dünyada İşgücü Piyasalarının Genel Durumu	53
Tablo 8: Dünyada İşgücüne Katılma Oranları (%)	54
Tablo 9: Dünyada Erkek İşgücüne Katılma Oranı (%)	54
Tablo 10: Dünyada Kadın İşgücüne Katılma Oranı (%)	55
Tablo 11: Ülkelerde Reel GSYİH Büyüme Hızı (Yıllık Yüzde Değişim)	56
Tablo 12: Dünyada Bölgesel Olarak İstihdam Artışı	58
Tablo 13: Dünyada Günlük 1,25 ABD \$ ve 2 ABD \$ Kazananların Toplam İstihdamdaki Payı	58
Tablo 14: Dünyada Bölgesel Olarak İşsizlik	59
Tablo 15: Dünyada İşsiz Sayısı	60
Tablo 16: OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları (%)	61
Tablo 17: Almanya’ya 2007-2013 Fon Döneminde ABKF ve ASF'den Yapılan Fonlamalar	65
Tablo 18: Avusturya 2004-2008 Nüfus, İşsizlik ve İşgücüne Katılım	66
Tablo 19: Avrupa Sosyal Fonu 2007-2013 Avusturya Finansal Planı (Euro)	67

Tablo 20: Avrupa Sosyal Fonu 2007-2013 Dönemi Polonya Finansal Planı (Euro)	70
Tablo 21: Türkiye’de Kriz Dönemi İşgücü Piyasası Politikalarına Yapılan Harcamalar (2008-2012)	75
Tablo 22: Türkiye’de Kısa Çalışma Ödeneği Ödemeleri (2005-2012 Nisan)	80
Tablo 23: İşgücü Durumu (Temmuz 2009)	82
Tablo 24: Dünya Bankası’nın 2009-2011 Büyüme Tahminleri (Yüzde)	84
Tablo 25: IMF’nin 2009-2011 Büyüme Tahminleri (Yüzde)	85
Tablo 26: ILO’nun 2009-2010 İşsizlik Tahminleri ve Türkiye (Yüzde)	87
Tablo 27: İşsizlik Oranındaki Artış (Puan)	88

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması	4
--	---

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Küresel Kriz Boyunca Aylık İşsizlik Oranları	44
---	-----------

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
BDT	: Birleşik Devletler Topluluğu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FED	: ABD Merkez Bankası
G7	: En Zengin 7 Batılı Ülke
GM	: General Motors Company
GSYH	: Gayrı Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KÇY	: Kısa Çalışma Yönetmeliği
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme İdaresi Başkanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TL	: Türk Lirası
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TYÇP : Toplum Yararına Çalışma Programı

UMEM : Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi

WB : Dünya Bankası

GİRİŞ

1980’li yıllarda başlayan ve özellikle 1990’lı yılların başlamasıyla hızla ilerleyen küreselleşme süreci, birçok kişinin görüşüne göre, dünyayı giderek küçük bir “köy” şekline sokmaktadır. Özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen gelişme anında başka yerlerde duyulmakta ve daha da önemlisi başka yerleri etkilemektedir. Artık hiçbir ülke, dünyanın gelişmiş veya gelişmemiş herhangi bir ülkesi veya bölgesinde meydana gelen hiçbir olaydan kendini izole edememekte ve mutlaka bu gelişmelerin yansımalarına maruz kalmaktadır.

20. yüzyılın başlarında yaşanan ekonomik krizlerinin bazıları da dünya boyutunda yansımaları neden olmuştur. Nitekim, dünyanın en büyük ekonomik krizi olarak tanımlanan 1929 Büyük Buhranı, New York Borsasında görülen kurgusal (spekülatif) düşüşten sonra başlamıştır. Bu düşüş kısa sürede Avrupa’nın diğer ülkelerine de yansımış ve bir süre sonra mali piyasalarda başlayan kriz reel ekonomiye de bulaşmış ve çok büyük ölçekli işsizlikle karşı karşıya kalınmıştır. Şüphesiz genç Türkiye Cumhuriyeti’nin karşılaştığı ilk büyük küresel ekonomik kriz olan “Büyük Buhran”, ülkemiz ekonomi politikalarını da derinden etkilemiştir. 1929 yılına kadar liberal bir görüş doğrultusunda özel sektör vasıtasıyla ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek isteyen Türkiye, bu tarihten sonra, özellikle ABD’de uygulanmaya başlayan ve Keynesyen teoriden de etkilenen devlet harcama ve yatırımları yoluyla kalkınma yönünde bir strateji izlemeye başlamıştır. Türkiye’nin, 1929 yılında kendi gümrük rejimini uygulama hakkını kazanmasına paralel olarak, kriz sonrası tüm dünyaya yayılan ve dış ticarete korumacılık ve kambiyo denetimlerini içeren bir dış ticaret politikası izlemeye başlamıştır. Görüldüğü üzere, küresel finansal piyasaların değil gelişmesi, henüz oluşmadığı 1929 Türkiye’si dahi Büyük Buhran’da etkilenmiştir.

2000-2008 döneminde ise ABD ekonomisi başta olmak üzere dünya genelinde bir ekonomik durgunluk sürecine girildiği görülmektedir. Son yaşanan küresel kriz de de sonuç değişmemiştir. Amerika’da başlayan küresel kriz kısa zamanda Dünya’yı etkilemiş ve dünya ekonomisinin devlerini bile çok zor durumlara sokmuştur. Dünya çapında milyonlarca insan işsiz kalmış, milyonlarca işyeri, büyük şirket ve bankalar

iflas etmiş, dünya büyük bir ekonomik buhrana girmiştir.

Özellikle 2000-2004 döneminde ABD hükümetinin kendi yurt içi piyasalarını rahatlatmak için uyguladığı düşük faiz ve gevşek maliye politikaları durgunlukla mücadele etmeye hizmet etmesine rağmen düşük faiz politikasının gayrimenkul piyasalarında yol açtığı durgunluk maliyetlerinin reel piyasalara ve dış piyasalara yansması nedeniyle dünya küresel bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır.

Küresel krizin yayılma aşamasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de daha fazla harcama ile ekonominin uyarılmasına ve ekonomik büyüme hızının düşürülmemesine yönelik tedbirler alınmaktadır. Ancak bu tedbirlerin bütçe açığını artırıp enflasyonist baskıları hızlandırıcı etki oluşturmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Çalışmamızın esasını oluşturan Kısa Çalışma Ödeneği, 4857 sayılı İş Kanunu ile getirilmiş olan yeni bir düzenleme olup, daha önce uygulanmakta olan ama yasal bir niteliği bulunmayan sadece uygulamada işçi ve işverenlerin anlaşmak suretiyle oluşturdukları ücretsiz izne bir anlamda yasal bir model oluşturmuştur. Ayrıca yasa, işçilerin ücretsiz izin döneminde yaşadıkları maddi sıkıntıyı bir nebze de olsa gidermek amacıyla kısa çalışma ödeneğini de getirmiştir.

Bu çalışmamın birinci bölümünde, kapitalizm ile ekonomik kriz kavramı ele alınmış ekonomik krizlerin nedenleri ve kapitaliz-kriz bağlantısından bahsedilmiştir. 2009 küresel krizinin Amerika’da başlaması, dünya da ve ülkemizde ki etkilerinden ve krizden etkilenen ülkelerin almış olduğu önlemlerden söz edilmiştir. İkinci bölümde, küresel ekonomik krizin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkileri, işsizlik ile mücadelede başarılı ülke örnekleri ile kriz sürecinde Türkiye’de işsizlikle mücadele politikaları değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise; Türkiye’nin ekonomik kriz politikalarına bir örnek olarak Kısa Çalışma Ödeneğinin işleyişiyle ilgili bilgiler verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

1.1. EKONOMİK KRİZ KAVRAMI

1.1.1. Ekonomik Krizin Tanımı

Kriz sözcüğünün etimolojik kökeni Latince ve Yunancaya dayanmaktadır. Yunanca “krisis” kelimesinden türeyen kriz kavramı, günlük dilde zor seçim, bunalım, buhran kavramlarının karşılığı olarak kullanılmakta, beklenmedik bir sosyal, ekonomik ve psikolojik bir gelişme karşısında normal ilişkilerin ciddi olarak sarsılması, karşılaşılan sorunun halledilmesinde mevcut çözüm yollarının yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan durumları ifade etmektedir. Yani kriz, dengesiz, olumsuz ve istenmeyen duruma geçiş anlamına gelmektedir.¹

Ekonomik kriz kavramı ise, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar şeklinde ifade edilebilir. Bir başka tanımlamaya göre söz konusu kavram, ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi biçimde sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması anlamına gelmektedir.²

Makroekonomik krizler etkiledikleri sektörler açısından reel krizler ve finansal krizler şeklinde bir ayrıma tabi tutulabilir. Reel krizler, üretimde ve/veya istihdamda önemli daralmalar şeklinde ortaya çıkar. Finansal krizler ise, ekonominin reel kesimi üzerinde tahrip edici etkiler ortaya çıkarabilen ve piyasaların etkin işleyiş gücünü bozan finansal piyasa çöküşleridir.

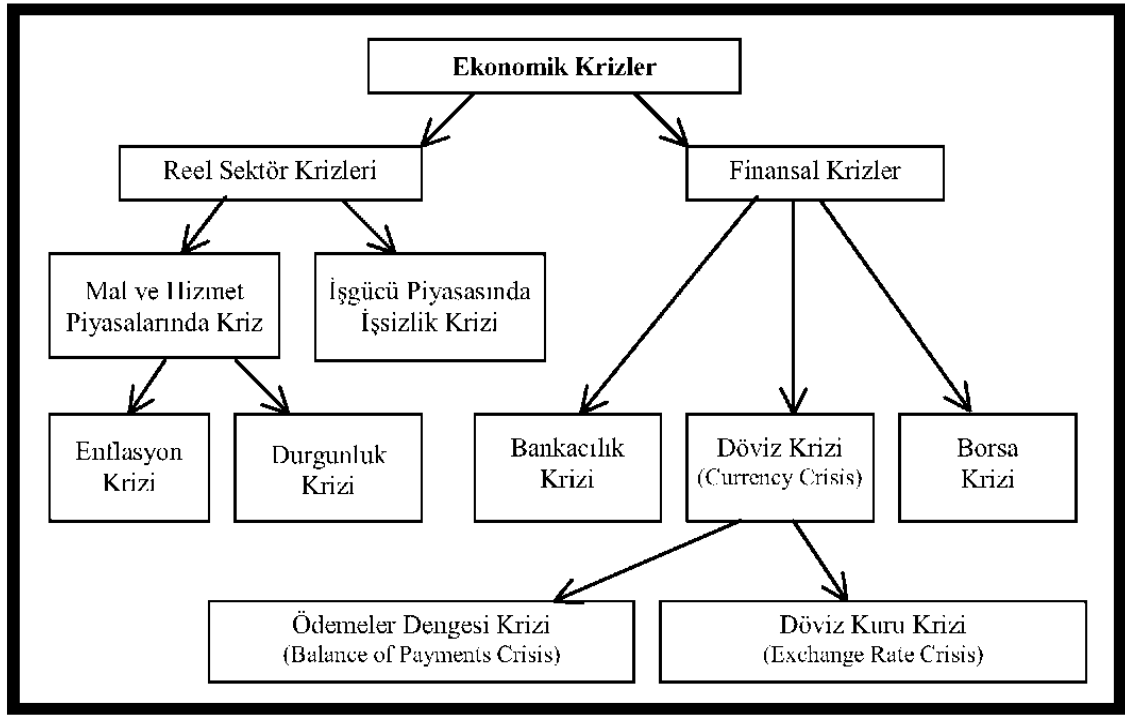
Liberalizasyon sürecinde ortaya çıkan makroekonomik istikrarsızlıklar ve finansal yapıdaki zayıflıklar gibi temel etkenler genellikle ekonomiye finansal açıdan

¹ Yusuf Bayraktutan, **Küresel Finansal Krizler ve IMF**, Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız (ed), **Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri**, İstanbul: Arıkan Basım, 2006, s.25.

² Güven Delice, **Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif**, Erciyes Üniversitesi DDBF Dergisi, s.20, 2003, s.58.

kırılgan bir yapı kazandırmaktadır. Kırılgan yapının bir noktadan sonra sürdürülemez duruma gelmesi ile kriz yaşanmaktadır.³

Reel krizler ile ekonomide fiyat istikrarsızlığı ve durgunluk ve/veya işsizlik anlaşılırken, finansal krizler ile para krizleri, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistemik finansal krizler anlaşılmaktadır.

Kaynak: Kibritçioglu Aykut; “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 44, Eylül-Ekim 2001a, ss. 174-182
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf> Erişim Tarihi: 12.06.2009

Şekil 1: Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

³ Mert Ural, **Finansal Krizler ve Türkiye**, Dokuz Eylül Üniversitesi DDBF Dergisi, C.18, S.1, Y.2003, s.13.

1.1.2. Ekonomik Kriz Çeşitleri

1.1.2.1. Reel Kriz

Reel krizler, mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki “miktar”larda, yani üretimde ve/veya istihdamda ciddi daralmalar (durgunluk ve/veya işsizlik krizi) biçiminde ortaya çıkan kriz türüdür.⁴

Reel krizler enflasyon krizi ve durgunluk krizi olarak ikiye ayrılmaktadır. Mal ve hizmet fiyatlarındaki artışların yani enflasyonun belirli bir seviyenin üzerine çıkması “enflasyon krizi” olarak adlandırılmaktadır. Durgunluk krizi ise, mal-hizmet ve işgücü piyasalarındaki “miktar”larda yani üretimde ve/veya istihdamda ciddi daralmalar (durgunluk ve/veya işsizlik krizi) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yani, ekonomik faaliyetlerde daralmanın, başta işsizlik olmak üzere üretim ve tüketim azalmalarına neden olması ve bu durumun ekonomide çözülmesi zor sorunlar ortaya çıkarmasıdır. Eğer durgunluk çok daha uzun süreli ve şiddetli ise bu “kriz” olarak nitelendirilmektedir. Kriz aşamasında yatırımlar düşmekte ve hatta atıl kapasiteler nedeniyle yenileme yatırımları dahi yapılamaz hale gelmektedir. Bu da işsizlik oranını arttırmakta, talep seviyesini düşürmekte ve düşen taleple birlikte ekonomiyi daha da daraltmaktadır. Sonuçta azalan toplam talep yatırım, üretim ve istihdamı yeniden azaltmakta ve bu durum ekonomiyi eşanlı olarak krize sokmaktadır.

Bir başka reel kriz türü olan işsizlik krizi ise, emek piyasasındaki işsizlik oranlarının alışılmış seviyenin üzerinde olması şeklinde tanımlanabilir.

1.1.2.2. Finansal Kriz

Finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve finansal sistemin varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir şok biçiminde tanımlanır.⁵ Bir finansal kriz, finansal piyasaların, işlevlerini yerine getirememesi şeklinde de tanımlanabilir. Bilindiği gibi finansal piyasaların asıl işlevi,

⁴ Aykut Kibritçiöğlü, Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 44, Eylül-Ekim 2001a, ss.174-182 <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf> Erişim Tarihi: 12.06.2009

⁵ Gülten Demir, **Asya Krizi ve IMF**, İstanbul: Der Yayınları, 1999, s.65.

fonları, bireylerin veya firmaların sahip olduğu verimli yatırım alanlarına aktarmaktır. Bu aktarım mekanizmasını kuran sistem, finansal sistemdir. Finansal sistem bu aktarım mekanizmasını yerine getiremediğinde, finansal kriz ortaya çıkmaktadır.

1.1.2.2.1. Para (Döviz) Krizi

Para krizi, bir ülke ulusal parasına güvenin kaybolması; dolayısıyla spekülative fonların yoğun biçimde ülkeyi terk etmeye başlaması ve merkez bankasının tüm destekleme çabalarına karşın mevcut kurun sürdürülemez olarak ulusal paranın devalüe edilmesi veya tümünden dalgalanmaya bırakılması biçiminde kendini gösterir.⁶

Bir para krizine ilişkin bir başka tanımlama ise şu şekilde yapılabilir; bir para krizi, piyasa katılımcılarının (market participants), taleplerini yerli para aktiflerinden, yabancı para aktiflerine anı bir şekilde çevirdikleri ve böylece sabit bir döviz kuru sistemi içinde merkez bankasına ait döviz rezervlerini hızla tükettikleri bir durumdur.⁷

Uygulamalı çalışmalarda, varsayımsal olarak para krizlerindeki ulusal paranın değer kaybı veya devalüasyonu, kesin bir aralık içinde belirtilerek ülkelerin para krizleri geçirdiği dönemler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Frankel ve Rose (1996) bir para krizini, ulusal paranın %10 ile %25 arasında nominal değer kaybı olarak tanımlamaktadır.

Tabii ki bu tür tanımlamalar, enflasyon oranının ve dolayısıyla kur değişmelerinin yüksek oranda yaşandığı ülkelerdeki para krizleri ile tam tersi durumun olduğu ülkelerdeki para krizlerinin belirlenmesini güçleştirmektedir. Ancak bu tür bir tanımlama çok ülkeli analizlerde, karşılaştırma imkânı elde etmek için, birçok ülkede yaşanan para krizlerinin göz ardı edilmesi pahasına yapılmaktadır.

Para krizi tanımlamalarında spekülative atağın ayrı bir önemi vardır. Zira, genellikle dövizle yönelik spekülative atakların kısa süre içinde, ulusal paranın değerini düşürmesi ya da ulusal para değerinin döviz rezervlerinde büyük kayıplar veya faiz

⁶ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat*, 14. Basım, İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, s.583.

⁷ Cemil Varlık, *İkiz Krizler: Para Krizleri İle Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar*, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 13, Sayı 42–43, Kış -İlkbahar 2002, s.60.

oranlarında hızlı bir yükseliş ile savunmak zorunda kalması halinde, para krizi söz konusu olmaktadır.⁸

1.1.2.2.2. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizi (banking crisis), finansal sisteme olan güvenin kaybolması nedeniyle, tasarruf sahiplerinin mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmeleri durumunda ortaya çıkar. Bankaların bu talepleri yerine getirememeleri ile malî panik, krize dönüşmüş olur.⁹ Bankacılık krizleri genellikle bankaların gerçek veya potansiyel iflasları veya aslî işlevlerini yerine getirmekteki diğer başarısızlıkları nedeniyle yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda söz konusu olmaktadır.¹⁰

Bir başka tanımlamaya göre bankacılık krizi, mevduat bankalarının işlem yaptıkları finansal araçları çevirme kabiliyetlerini kaybetmeleri veya anî fon geri çekilişlerine maruz kalmaları sonucunda, likitide sıkıntısı ve hatta geri ödeyememe durumuna düşmeleri şeklinde yapılabilir.¹¹ Bu tanım çerçevesinde bir bankacılık krizi bir ya da daha fazla bankaya güvenin sarsılması, halkın birdenbire ve yaygın bir şekilde mevduatlarını geri çekmek için hücum etmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹²

Bankacılık krizi, bir veya daha fazla bankaya duyulan güvenin sarsılması, halkın birden bire ve yaygın bir şekilde mevduatlarını geri çekmesi için bankalara hücum etmesi olayı şeklinde tanımlanabilir. Bankacılık krizine yönelik olarak yapılan analizlerde iki farklı yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bazı analizler, bankacılık krizlerinin nedenlerini sermaye yetersizliği, daha az likidite, ihtiyatsız banka yönetimi gibi bankaların öznel koşullarına bağlarken; bazı analizler ise, bankacılık krizlerinin döviz kuru veya faiz oranları gibi makroekonomik değişkenlerde meydana gelen değişimlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir.¹³

⁸ Demir, s.65.

⁹ Seyidoğlu, s.583

¹⁰ Demir, s.65.

¹¹ Varlık, s.163

¹² Ufuk Başoğlu, **Krizlerin Öngörülmesinde Sinyal Yaklaşımı**, 2001, s.2.

<http://www.econturk.org/turkiye.html> (Erişim Tarihi: 27.07.2009).

¹³ Hülya Ardic, **1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yaratdığı Hareketlerin İncelenmesi**, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara 2004, s.33.

1.1.2.2.3. Dış Borç Krizi

Bir başka finansal kriz türü de, dış borç krizleridir (foreign debt crisis). Dış borç krizi, dış borçlarını düzenli ödemekte olan bir ülkenin, karşılaştığı dış ödeme sorunları nedeniyle, bu borçların anapara ve faizlerini ödeyemeyeceğini (borç servisinin yapılamayacağını) ilan etmesi durumudur. Bu kavram genellikle resmî dış borçlar için kullanılır.¹⁴

Bir dış borç krizi, alman dış borçların verimli alanlara yönlendirilmemesi, bu borçların tüketimin finansmanında kullanılması ve/veya verimsiz, geri dönmesi yüksek risk taşıyan uzun vadeli yatırımlara yönlendirilmesi nedeniyle, bu borçların geri ödeme vadesi geldiğinde ekonomik sistemin bir bütün olarak sıkıntıya düşmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹⁵

1.1.2.2.4. Sistemik Finansal Kriz

Sistemik finansal kriz, finansal piyasaların etkin olarak çalışmasını engelleyerek reel ekonomi üzerinde önemli olumsuz etkilere sahip finansal bozulmalar şeklinde tanımlanabilir.¹⁶

Sistemik finansal krizler ekonomik, politik ve sosyal yaşamın değişkenliğinden kaynaklanırlar. Bir spekülasyon atak başladığında ve paranın değerinde bir kayıp ortaya çıktığında, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısı (kısa vadeli borçların ağırlıklı olması ve yabancı paralarla biçimlendirilmiş olmaları ile ulusal paranın devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve ekonomi sistemik bir finansal krize sürüklenebilir.¹⁷

Para krizlerinin sistemik finansal krizlere dönüşme olasılığı oldukça yüksektir. 1980'lerin başında Güney Amerika'da, 1990'ların başında İskandinavya'da, 1995'de

¹⁴ Seyidoğlu, s.583

¹⁵ Mikail Atlan, Muhammet Bezirci, **Ekonomik Krizlerin KOBİ'ler Üzerine Etkisi: Karaman Örneği**, I. Orta Anadolu Kongresi, KOBİ'lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları, KOSGEB, Nevşehir, 2001, s.352.

¹⁶ Sayım Işık, Koray Duman ve Adil Korkmaz, **Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması**, Dokuz Eylül Üniversitesi DDBF Dergisi, C.19, S.1, 2004, s.47.

¹⁷ Delice, s.62.

Meksika’da ve 1997’de Asya’da yaşanan para krizleri sistemik finansal krizlere dönüşmüşlerdir.

1.2. EKONOMİK KRİZLERİN NEDENLERİNİN ANALİZİ

Ekonomik krizlerin nedenleri, her zaman “ekonomik nedenler” olmayabilir. Bunun yanı sıra politik, teknolojik ve sosyo-kültürel iç ve dış alanlardaki hızlı değişim, zaman içinde, krizlere neden olabilmektedir.

1.2.1. İçsel Faktörler

İçsel faktörleri; bir ülkenin ekonomik ve siyasi sınırları içerisinde kendine has olarak ortaya çıkan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörler olarak belirtebiliriz. Bunları ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörler olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür.

1.2.1.1. İçsel Ekonomik Faktörler

Bir ülke ekonomisinin sistem, yapı ve süreç boyutlarında ortaya çıkan aksaklıklar krizlere neden olabilmektedir. Ekonomik sistemin işleyişi bazı ülkelerde tam oturmuş değildir. Piyasa sistemi yanlış anlaşılabilir. Öte yandan ekonomide enformasyon ve koordinasyon yetersizlikleri hem merkezden yönetim hem de piyasa sisteminin etkin çalışmasını önlemektedir. Alt yapı ve üst yapı sorunları devam etmektedir. Bu tür ülkelerde sanayinin, yatırım malları yönünden dışa bağımlılığı, tarımın ise iklim koşullarına bağımlılığı sürmektedir. Sanayi, tarım ve hizmetler sektörü arasındaki ileri ve geri bağlantı katsayıları yeterince güçlü değildir.¹⁸

Ekonomik sistem ve yapı boyutunda meydana gelen bu aksaklıkları, ekonomik süreç boyutundaki aksaklıklar izlemektedir. Çağdaş büyüme teorileri, bir ekonomide gerçekleştirilen yatırım hacmini büyümeyi belirleyen ana faktör olarak görür. Yatırım hacmi ise, iç ve dış tasarruf miktarına bağlıdır. Tasarruf eğiliminin yeterli olmaması büyüme önünde bir engeldir. Ayrıca gerçekleşen tasarruflar yatırıma ve özellikle de

¹⁸ Yaşar Uysal, İ. Mazgit, ve M. Çetinkaya, Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde istikrar Programları ve Türkiye İçin Bütüncül Bir Yaklaşım, İzmir: 1995, s.6.

yüksek verim sağlayan yatırımlara dönüşmeyip, mali sistemin yeterli güveni verememesi kaynakları yastık altına ve yurtdışına yöneltebilmektedir.

Ülke içi tasarruf boyutunda bunlar olurken, uzun dönemde ekonominin ihtiyacı olan döviz, dış ticaret yoluyla kazanamayan ülkeler dış borçlanmaya başvurarak dış açıklarını arttırabilmektedir. Dış açığı kapatmakta dengeleyici rol oynayan sıcak para, yüksek faiz kazancı için geldiğinde sorunun çözümüne yardım etmektedir. Ancak, ekonomide doğan beklentilere göre sıcak para o ülkenin ulusal parasından döviz döndürüp hızla dışarı çıkmaya başlayınca kriz çıkmaktadır.

Yetersiz tasarruf ve önemli ölçüde artmış dış açık, etkin olmayan kamu yönetimi ile birleşince kamu kesimi açıkları artabilmektedir. Kamu kesimi açıklarındaki bu artış beraberinde ağır sonuçlar getirmektedir. İlk, ülke kaynaklarını özel sektörden çok kamu sektörü kullandığından faiz oranları yüksektir. İkinci olarak, kaynaklar; israf, suistimaller ve yolsuzlukların alabildiğine arttığı kamu sektöründe kullanılıncaya, üretimi kamçılayan verimli alanlara yeterli kaynak kalmamaktadır. Üçüncü olarak, bankalar ve parası olanlar devlet tahvili ve hazine bonosu satın alarak önemli kazançlar sağlamaktadır. Devletin verdiği faizler banka ve özel şirketlerin geliri içinde küçümsemeyecek bir yer tutmaktadır. O halde çalışarak, üreterek gelir sağlama yerini rant ekonomisine bırakmaktadır.

Kamu kesimindeki mali dağılımı düzeltmek için gerçekleştirilen yasal düzenlemeler yetersiz kaldığından, kayıt dışı ekonomi ve kara para denetime alınamadığından, vergi kaybının yanı sıra ekonomik birimleri yönlendirme şansı azalmaktadır.

Ülkelerin ekonomik süreç boyutunda ortaya çıkan bu aksaklıkları gidermek için uygulanan daraltıcı para ve maliye politikalarının etkinliği yapısal özellikler nedeniyle düşük olmaktadır. Örneğin, gelişmiş bir ülkede piyasa faiz oranında yapılacak çok küçük bir yüzdesel değişim piyasa üzerinde hemen uyarıcı olurken, gelişmekte olan

ülkelerde aynı düzeyde uyarı için daha büyük oranlarda yüzde değişim gerekmektedir. Kuşkusuz doz arttıkça yan etkilerde şiddetlenmektedir.¹⁹

Bunların yanı sıra ekonominin işleyişinde beklentiler önemli bir etkiye sahiptir. Ekonomik gelişmenin ön şartlarından biri de piyasa aktörlerinin iyimser beklentilere sahip olmasıdır. Bir ülkenin krize girmesinde veya krizden çıkışında sürü psikolojisi yaratacak olan bu bekleyişler büyük ölçüde ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki şartlarının istikrarlı olup olmamasına ve ekonomi politikası uygulayıcılarının becerisine bağlıdır.

1.2.1.2. İçsel Politik Faktörler

Sağlam bir yasal altyapı ile desteklenen etkili düzenleme otoriteleri, piyasada bulunan kurumların faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütmeleri için son derece gereklidir. Ancak bu otoritelerin politik etkilerden arındırılmış olmaları şarttır.²⁰ Kurumların politik amaçlar doğrultusunda kullanılmaları rekabet düzenini zedelemekte ve kurumların faaliyet amaçlarından sapmalarına neden olmaktadır. Bu tür uygulamalar sonucunda kurumların etkin bir şekilde yönetilmemeleri söz konusu olmaktadır. Az da olsa gelişmiş ülkelerde de bu tür uygulamalar olmakla beraber sıklık ve şiddeti göz önünde bulundurulduğunda bu problemlere gelişmekte olan ülkelerde daha çok rastlanmaktadır.

Çünkü, gelişmekte olan ülkelerin mevcut politik sistemi, batı tipi demokrasinin taklidi olan şekli demokrasidir.²¹ Şekli demokrasi, demokrasiyi bir davranış kalıbı olarak görmediğinden eksik demokrasi gündeme gelmektedir. Eksik demokrasiyle oluşmuş olan politik örgütlenmelerin amacı kendi kontrolünde politik grup yaratmaya ve politik iktidarı kullanmaya yöneliktir. Böylece politik kişi egemenliğinin belirleyiciliği, ilkeler yerine kişilerin belirleyici olmasına yol açmaktadır. Bu durum, politik kişilerin, egemenliklerini devam ettirebilmesi için politik amaçlı yatırımlar yapmasına neden olmaktadır.

¹⁹ Uysal, Mazgit ve Çetinkaya, s.56.

²⁰ Global Economic Prospects and The Developing Countries, **World Bank Report**, 1998, vol. 99, s.18

²¹ Hüsnü Erkan, **Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma**, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s.119.

Bundan dolayı, kurumlar gerçek faaliyet dışına çıkmakta, kârlılıkları ise olumsuz yönde etkilenmektedir. Aynı zamanda politik alandaki bu gelişmeler, politik yapının bölünmesine ve kısa süreli hükümetlerin kurulmasına sebep teşkil ederek politik istikrarsızlıklar oluşturmaktadır.

Ayrıca hükümetlerin, ekonomik istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak için ortaya koydukları daraltıcı para ve maliye politikalarını, iktidarda kalmak için popülist politikaları tercih etmeleri nedeniyle uygulamadaki isteksizlikleri, hesap verilebilirlik sorumluluğu taşımayan bu siyasi popülizm ile birleşince, siyasi riskleri daha da arttırarak ekonomik krize neden olabilmektedir.

1.2.1.3. İçsel Sosyo-Kültürel Faktörler

Ülkelerin sosyo-kültürel alanında; ilişki sisteminin, sosyal bağımlılığın ve sosyal kişi egemenliğinin olması, davranış kalıplarının, uygulanan ekonomik sistemle uyumsuz olmasına neden olmaktadır. Öyle ki, piyasa sisteminin merkezi konumunda olan rekabet sistemi bu sosyal ilişki nedeniyle işlemekte güçlük çekebilmektedir.

Ayrıca doğu bloğunun yıkılmasından sonrası serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan ülkeler, serbest piyasa ekonomisinin gerektirdiği gerekli yasal-kurumsal düzenlemelerde ve personel altyapının geliştirilmesinde yetersiz kalmaları, kurumsal yapının süreksizliğine neden olmaktadır. Bu ise, toplumsal ve ekonomik alanda kısır döngüye neden olmaktadır.

Sosyo-kültürel alanın toplumda oluşturduğu güven, siyasi ve ekonomik alanda yaşanan olumsuz gelişmeler sonucunda, yerini güvensizliğe bırakmak zorunda kalmıştır. Bu güvensizlik daha önce de bahsettiğimiz gibi, ekonomik alanda yatırımların ve üretimin durmasına veya yurt dışında daha güvenli bölgelerde yapılmasına neden olmaktadır.

Ayrıca tüm gelişmekte olan ülkeler, teknoloji bakımından sürekli olarak gelişmiş ülkelere bağımlı kalmıştır. Bu ülkelerin teknolojik bağımlılığı zamanla arttığından açık büyümüştür. Bu tür ülkelerde, mevcut teknolojileri üretecek gerekli

yetişkin personelin olmaması ve/veya var olan personele gerekli desteğin verilmemesi bu açığı daha da arttırmaktadır.

Ülke içinde meydana gelen personel, teknolojik, yasal - kurumsal altyapı eksiklikleri krize girişi kolaylaştırırken, kriz anında da kimin nasıl ve neye göre hareket edeceğini kısıtlayabilmektedir. Bu ise krizin derinleşmesine ve yayılmasına neden olabilmektedir.

1.2.2. Dışsal Faktörler

Bir ülkenin siyasi ve ekonomik sınırları dışında meydana gelen ekonomik, politik ve sosyo-kültürel faktörlerin, o ülkenin içsel faktörlerden bağımlı veya bağımsız olarak, ekonomisini etkilemesine dışsal faktörler denebilir.

1.2.2.1. Dışsal Ekonomik Faktörler

Dışsal ekonomik faktörlerin ekonomik kriz üzerindeki etkileri ülkelerin dışa açıklık düzeylerine göre değişmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma çabalarını genellikle değişik yoğunluk ve bileşimde içe dönük ithal ikamesi ya da ihracata dönük olarak sürdürebilmektedirler,²² ithal ikameci sanayileşmede ekonominin dışsal faktörlere bağımlılığı daha çok ithalat ve dış borçlanma yolu ile ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte dünya ekonomisinden soyutlanma, rekabet ortamının gelişmemesi, teknolojik düzeyin geri olması gibi faktörler de uzun dönemde istikrarsızlığın temel nedenlerini oluşturmaktadır.

İhracata dönük sanayileşme stratejisi ile ülkeler dışa açılımı gerçekleştirmiştir. Bu strateji ile ülkeler mal ve hizmet ticaretinin sonraki aşamalarda mali piyasaların serbestleşmesi ile dışa açıklık düzeyine bağlı olarak dünya ekonomisindeki değişmelere duyarlılık gittikçe artmaktadır. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle dünya üzerindeki ülkelerin tamamına yakını dışa açık ekonomi politikaları uygulamaktadır. Dünya büyük bir Pazar haline gelmiş, bu durum iletişim ve elektronik teknolojileri ile daha da yaygınlaşarak, ortaya çıkan krizler uluslararası dolaşıma çıkmıştır.

²²Uysal, Mazgit ve Çetinkaya, s.7.

Dünya ekonomisindeki genel daralmalar ve dalgalanmalar, ülkenin dış ticaretinde önemli bir paya sahip olan ülkelerde ortaya çıkan sorunlar, dış ticaret hadlerinde meydana gelen değişimler, uluslararası finans piyasalarının ve bağlı kurumların (Dünya Bankası - IMF) yaptırımları, rakip ülkelerde devalüasyon ve yoğun rekabet, hammadde ve enerji fiyatlarındaki büyük artış ülkelerin ekonomik krize girmeleri üzerinde büyük baskılar oluşturabilmektedir.

1.2.2.2. Dışsal Politik Faktörler

Ülkeler, kendilerini çeşitli yönleri ile bağlayan anlaşmalar, kriterler, birlikler, üyelikler gibi uluslararası organizasyon-düzenlemelere katılmaktadırlar. Bu organizasyonların vermiş olduğu ek yetki ve sorumluluklar ülkelerin ekonomik çıkarlarına uymasa da yerine getirilmesi zorunludur. Bazen bu durum ülkeleri ekonomik açıdan zor duruma düşürebilmektedir. NATO üyesi bir ülkenin savaşa girmesi durumunda diğer bir NATO üyesi olan ülkelerin de savaşa girmesi bu açıdan bir örnek olabilir.

Nedeni her ne olursa olsun siyasi kaynaklı ambargolar, ambargo konan ülkenin ekonomisini zor duruma düşürebilir. KKTC'ye konan siyasi kaynaklı ekonomik ambargo sonucunda bu ülke hak ettiği ekonomik gelişme düzeyini sağlayamaması bu duruma örnek olarak verilebilir. Yine nedeni her ne olursa olsun siyasi gerekçelerle hammadde fiyatlarındaki aşırı artış, bu hammaddeleri kullanan ülke ekonomileri üzerinde baskı oluşturabilir.

1.2.2.3. Dışsal Sosyo-Kültürel Faktörler

Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile birlikte dünya, şimdiye kadar görülmeyen bir hız ve boyutta yeni bir değişim yaşamaktadır. Bunun sonucunda toplumlar çok kısa bir süre içerisinde kendini yeniden düzenlemekte; dünya görüşü, sosyal yapısı, anahtar kurum ve kuruluşları, toplumsal değer yargıları ve toplumsal bakış açıları değişmektedir.

Bu değişim ile birlikte yükselen yeni değerler çok öne çıkmaktadır. İnsanlık yeni kavramlarla tanışmakta, yeni yönetim anlayışları gündeme gelmekte, toplum

eğitimi, sürekli eğitim, toplum kalkınması kavramları daha önemli hale gelmekte, özellikle kalkınmış ülkeler tarafından silahlanmaya ayrılan kaynakların büyük bölümü, araştırma ve yeni bilgiler üretmeye ayrılmaktadır.

Bireyin mutluluğu, özgürlük, demokrasi, insan hakları, din ve vicdan zgrlğu, sivil inisiyatif, katılımcılık, yetki ve sorumluluğun paylaşımı, sivil itaatsizlik, temiz toplum gibi kavramlar en çok tartışılan kavramlar olarak sosyo-kültürel alanda ortaya çıkmaktadır.

Dünyada bu büyük değişim ve gelişim olurken, kendisini bu büyük değişim ve gelişime kapatan ya da uyduramayan ülkeler veya toplumlar ise diğer toplumlara göre gerilemekte; gerekli kurumsal ve personel altyapıyı sağlayamamaktadır. Bu durum ekonomik, siyasal ve sosyo - kültürel alanlarındaki etkileşimi olumsuz kılarak ekonomik krize neden olabilmektedir.

Özetle, bir ülke ekonomisinde ortaya çıkan ekonomik krizin nedenlerini sadece ekonomik alanda aramak bizi yanıltabilmektedir. Günümüzde ekonomik alanın yanı sıra diğer alanlardaki gelişmelerin de ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında etkili olduğuu söyleyebiliriz, öyle ki, hem ülkemizde, hem de diğer bazı ülkelerde sadece ekonomik alanı göz önüne alan ekonomik istikrar programları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çağdaş anlayışta, ekonomik, politik, sosyo-kültürel alanları uyumlaştıran, birbiri ile etkileşimini dikkate alan ülkeler ekonomik krizlerden kurtulmayı başarabileceklerdir veya ekonomik krizlerden en az zararlı kurtulabileceklerdir.

1.3. KAPİTALİZMDE KRİZE GİDEN YOL

1.3.1. Kapitalizmin Küreselleşmesine Genel Bir Bakış

Bir sistem, kendi içinde tutarlı bir yapıya sahip olsa dahi, o sistem içerisinde faaliyet gösteren kimi aktörlerin bu prensipleri kendi menfaatleri doğrultusunda esnetme ayrıcalığuına sahip olmaları durumunda, prensipler ile uygulamalar arasındaki mesafe söz konusu btnselliğu tamamen ortadan kaldıracak lde genişleyebilir. Bir başka

deyişle, bir sistemin (özellikle güç sahipleri tarafından) suiistimal edilmesinin önü alınmazsa, o sistemin baştan planlandığı şekilde işleyebilmesi mümkün olmaz.²³

Bugün dünyada küreselleşme ve kapitalizm konusunda böyle bir sorun yaşıyor. Kapitalizm, (en azından kağıt üzerinde) bireysel hakların üstün tutulmasından hareketle, sosyal, politik ve ekonomik alanlara devletin müdahalesinin ortadan kaldırılmasını öngören bir ideoloji. Böyle bir ideoloji çerçevesinde, devletlerin hür insanlar arasına sınırlar çizmesi, bu sınırlarda gümrük adı altında haraç alarak ticaretlerini regüle etmesi, birlikte çalışmak isteyen iki insanın önüne yasal engeller çıkararak insanları çizilen bu sınırlar içerisine hapsedmesi ve böylelikle emeğin mobilitesini engellemesi gibi uygulamalara yer olmaması gerektiği açık.

Sözgelimi, iki farklı ülkede yaşayan iki özgür insan arasında gerçekleşen herhangi bir mübadeleden komisyon talep etmek, devlete sadece ordu ve polis gibi güvenlik eksenli konularda meşru varlık hakkı tanıyan kapitalist felsefeye göre kabul edilebilir bir durum değil. Ancak laissez-faire kapitalizmi ile bugün dünyaya hakim olan küresel ekonomik sistem arasında çok ciddi farklar var. Zira sınırların ortadan kalkmasından, serbest ticaretten söz eden ve bu uygulamalar sonucunda refah seviyesinin yükseleceğine dair inancı körükleyen Kuzey ülkeleri, menfaatlerinin öyle gerektirdiği kimi diğer alanlarda korumacı uygulamalardan vazgeçmeyerek kendi kendilerini tekzip ediyorlar.

Yüzlerce sayfadan ve binlerce şarttan oluşan serbest ticaret anlaşmaları, makroekonomik anlamda herhangi bir krize neden olmayacak durumlarda dahi ısrarla korunmaya devam eden tarım sektörü ve doğal kaynaklarıyla birlikte insanları da sömürülen üçüncü dünya ülkeleri, küresel ekonomik sistemin Kuzey ülkelerinin elinde oyuncağa dönen kapitalist niteliğinin aslında sadece bir yanılsama olduğu gerçeğini ortaya çıkarıyor. Bugün, petrolün, paranın, yatırımların, bombaların ve uygun görülen malların neredeyse tamamen serbest dolaşımında olduğu, ancak bu çarkın bu şekilde dönebilmesi için insanların mevcut koşullara ve sınırlara hapsedildikleri, bir başka deyişle, sınırların kalkmayıp seçici-geçirgenleştiği seçici-serbest bir global ekonomik

²³ Serdar Kaya, **Küreselleşme**, <http://www.derinsular.com/pdf/kuresellesme.pdf> (Erişim Tarihi: 10.08.2013).

sistem ile karşı karşıyayız. Bu sorunlar elbette küreselleşmeyle birlikte başlamadı. Hatta küreselleşmenin bu dengesizlikleri azaltma adına bir potansiyel sunduğu da bir gerçek. Ancak küreselleşmenin varlık nedeninin bu problemleri çözmek olduğunu düşünmek ya da sorunun çözümü adına sadece “daha çok küreselleşme” önermek de pek makul değildir.

Dünya kapitalizminin günümüzdeki yönelimlerini ve yeni kapitalist ilişkileri tanımlamaya dönük olarak yaygınlaşan “küreselleşme”, sermaye akışkanlığı, yatırımların, malların, hizmetlerin ve paranın küresel hareketliliği, ekonomilerin bütünleşmesi, kitlesel üretimden parça-başı üretime ve teknoloji yoğun üretime geçiş, iletişim ve bilişim sistem ağlarının varlığı, bilginin küreselleşmesi, ulus-devletin sönümlenmesi, uluslar arası kurumların ya da çokuluslu şirketlerin küresel etkinliklerinin artması, küresel sivil toplumun ortaya çıkışı, küresel kimlik ve kültürün doğuşu gibi bir çok gelişmeyi ifade etmek için kullanılabilir.

21. yüzyılda dünya ekonomisi büyük bir yapısal değişim geçirmektedir. 1990 yılı sonrası sosyalist sistemin çöküşüyle birlikte liberal ekonomi tek kutuplu hale gelen dünyanın ortak ekonomi politikası haline gelmiştir.

Uluslararası örgütlenen dev büyük firmalar küreselleşme rüzgârının egemen olduğu yıllarda büyük karlar ettiler. Dünya genelinde üretim de tüketim de hızla arttı, zenginlerin daha zenginleştiği fakirlerin daha fakirleştiği acımasız kapitalist sistem egemen olmaya başlamıştır.²⁴

Öte yandan özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda çoğu durumda “sanayi sonrası toplum”, “bilgi toplumu”, “post-fordist dönem”, “üçüncü dalga”, “yeni dünya düzeni”, “kapitalist ötesi toplum” gibi bir dizi kavramla birlikte de anılan küreselleşme kavramıyla birbirleriyle çelişkili bir yapı sergileyen bir çok olgu ve süreç açıklanmaya çalışıldığı ölçüde, gerçekliğin kavranması da bir o kadar güçleşmekte ve muğlaklaşmaktadır. Olguların, süreçlerin ve dinamiklerin yanıltıcı bir şekilde

²⁴ Mehmet Doğan, Dünya Ekonomisinin Yapısal Değişimi, Yeni Dengeler ve Fırsatlar, Cumhuriyet Bilim Teknoloji, Sayı 1370, s.18.

ilişkilendirilmesi üzerinde yükselen küreselleşme tartışmalarında küreselleşmeye karşı olmanın neye karşı olmak anlamına geldiği de belirsizleşmektedir.²⁵

Küreselleşmeci tezlerin en yaygın olanları; küreselleşmenin bütünüyle “yeni”, kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir süreç olduğu; piyasanın uluslararası genişlemesine bağlı olarak devletin işlevsizleştiği, zamanını doldurduğu ve dünyanın küresel ekonomik bir mantık tarafından yönetildiği tezleridir. Bu çalışma bu tezlerin reddedilmesi üzerine kuruludur. Ancak, buradan bu sürecin bütün yönleriyle eskisinden hiçbir farkının olmadığı sonucuna varılmayacağı da belirtilmelidir. İçinde bulunduğumuz tarihi dönemi tanımlamaya ve betimlemeye dönük olarak bu tezlerle birlikte anılan “küreselleşme”, dünya kapitalizminin günümüzdeki yönelimlerinin anlaşılması ve kavranmasının önünde bir engel oluşturduğu gibi aynı zamanda kaçınılmazlık fikri kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadeleyi de olanaksız hale getirmektedir. Savran, tam da bu nedenle sol, ideolojik, içi boş, bayağı “küreselleşme” kavramını sözlüğünden bir an evvel silmeli, bunun yerine “uluslararasılaşma” kavramını yerleştirmelidir" demektedir. 1990'lardan bu yana yaşanmakta olan süreç gerçekte emperyalizm çağının başından beri Marksist teorinin ortaya koyduğu bir sürecin artan bir hızla sıçramasıdır. Bu süreç, sermayenin uluslararasılaşmasıdır.²⁶ Sermayenin uluslararası hareketliliği ve genişlemesi günümüz kapitalizminin temel dinamiklerini üst düzeyde kapsayan ve kucaklayan temel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Marksist terminolojide bu olgu, bir bütün olarak üç biçimde meta, para ve üretken sermaye olarak sermaye dolaşımının uluslararasılaşması olarak tanımlanır.

Kapitalizmin, devletin rolünü hesaba katmadan analiz edilemeyeceğini vurgulayan Murray, kapitalist üretim ve yeniden üretim sürecinde devletin farklı biçimlerde ve boyutlarda da olsa belli ekonomik işlevleri yerine getirdiğini vurgulayarak kapitalist devletin temel ekonomik işlevlerini şöyle sıralar: Kapitalist mülkiyet haklarının korunması, Ekonomik liberalizasyon (rekabetçi ve serbest mübadele koşullarının oluşturulması, mal, para ve insanların hareketi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, ölçüm, ağırlık ve dövizle ilişkin hukuki standartların

²⁵Aykut Çoban, **Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar**, *Praksis*, Sayı 7 (Yaz 2002), s. 117-164.

²⁶David McNally, **The Present as History: Thoughts on Capitalism at the Millenium**, *Monthly Review*, (July-August 1999), s.140.

sağlanması, iş ilişkilerinin düzenlenmesi, işgücü, toprak, sermaye, teknoloji ve altyapı gibi temel girdilerin sağlanması, toplumsal uzlaşma için müdahalede bulunma, kapitalist sistemin dış ilişkilerinin yürütülmesidir.

Bu işlevlerin hepsi de kapitalizmin bütün aşamaları için geçerlidir. Ancak, uluslararası rekabetin derecesi, kapitalist gelişmenin geldiği aşama, emek hareketinin güçlü olup olmaması ya da sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması derecesine bağlı olarak bu işlevlerde ve bunları yerine getiren aktörlerde farklılaşmalar olabilir.²⁷ Devletin temel kamusal işlevlerini kimin üstleneceğinin “koşullara bağlı” olarak değişebileceğini ileri süren Murray'ın bu savı, uluslararasılaşma sürecinde sermaye ve kendi yerli devleti arasında zorunlu bir ilişkinin olmadığı görüşünü de içermektedir.

Burada önemli olan küresel kapitalizmin inşasında devletin nasıl bir rol oynadığıdır. Küreselleşmenin gerçekleşmesi ya da engellenmesi kapitalist dünyanın tarihsel kurucuları olan devletlerin oynadıkları rolden ayrıştırılarak anlaşılamaz. Üstelik küreselleşme sürecinde devletler kendi sınırları içinde mülkiyet, sözleşme, para, rekabet ve çalışma ücretleri gibi gerekli yasal düzeneklerin oluşturulmasında hâlâ temel bir rol oynamaktadır. Ekonomik terimlerle ifade edilecek olursa, devletler para istikrarını, sağlıklı, eğitilmiş işgücünü koruma ve rekabetin kurallarını oluşturma yükümlülüklerini sürdürmektedir. Bu nedenle devletin sadece bu temel işlevleri bile “birikimin küreselleşmesi” ile “devlet”in karşılıklı olarak birbirlerini dışlamadıklarını gösterir.²⁸

Devletler para istikrarını, sağlıklı, eğitilmiş işgücünü koruma ve rekabetin kurallarını oluşturma yükümlülüklerini yerine getirmediği veya eksik getirdiği zaman kriz kaçınılmaz olur. Küreselleşmenin bir sonucu olarak günümüzde Amerika krizinde olduğu gibi dünya devletlerinin bu krizden etkilenmesi de küresel kapitalizmin ağırlaşan sonuçları arasındadır.

²⁷Robin Murray, **The Internationalization of Capital and the Nation State, International Firms and odern Imperialism: Selected Readings** (Ed. Hugo Radice), Penguin Books, Middlesex 1975, s.107-108.

²⁸Dick Bryan, **Global Accumulation and Accounting for National Economic Identity**, Review of Radical Political Economics, 33, 2001, s. 59–60.

1.4. 2009 KÜRESEL KRİZİNİN DÜNYA VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

1.4.1. Krizin Tarihsel Boyutu Kaynağı Nedenleri

Kapitalizmin tarihi boyunca birçok kez küresel boyutta genişleme ve kriz olgularına tanıklık edildi. Ancak, kapitalizmin küresel genişleme-kriz süreçleri hiçbir zaman basit ve tekdüze bir dalgalanmadan ibaret olmamıştır. Erinç Yeldan'a göre, mevcut (2009) kriz dalgasını bundan önceki tüm kriz süreçlerinden ayıran çok önemli bir olguya işaret etmemiz gerekmektedir: mevcut küresel kriz, insanlık tarihinde paranın hiç bir altın ya da değerli madenin standardına bağlı olmadığı hayali değerlerin hüküm sürdüğü bir finansallaşma sürecine denk gelmiştir. Günümüz finansal küreselleşmesini, kapitalizmin tüm önceki küresel çaplı genişleme-kriz evrelerinden ayırt eden en önemli özellik, günümüzde paranın değerini belirleyecek bir standardın olmayışındır. Özetle, günümüz kriz döneminde paranın değerini belirleyecek bir “ölçü” bulunamamaktadır.²⁹

Savaş arası dönemde görülen ve İkinci Dünya savaşıyla doruğuna yükselen kitlesel işsizlik ile faşizm, savaş sonrası uzlaşmada Keynesyen sosyal demokrat ve refah devletinin oluşumuna yol açtı.

Refah devleti Keynesçiliği, savaş sonrası uzlaşmaya şu hedefler doğrultusunda varmıştır: Tam istihdamın sağlanması, refah devletinin esas dayanaklarının kurulması (sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve emekli aylıkları) ve verimli bir kapitalizm için gerekli alt yapıyı oluşturmada elzem olan sanayilerin kamulaştırılması (kamu hizmetleri, enerji, iletişim). Bu süreçte daha az merkezi konularda merkez sağ ve sol partiler arasında ayrılıklar görülse de önemli konuların hepsinde partiler arası yaygın bir anlaşma mevcuttu.³⁰ Savaş sonrası 1944 yılında, Amerika'da (New Hampshire) Bretton Woods şehrinde yapılan Bretton Woods Konferansı Uluslararası Para Fonu

²⁹ Erinç Yeldan, Küresel Kriz: Yapısal Nedenleri ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, **Kocaeli Üniv. ve Kocaeli Barosu Çalışma Hukuku I. Sempozyum**, 2009, s.16.

³⁰ Pat Devine, “1970’ler ve Sonrası: Enflasyonun Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasinin Krizi”, **21. Yüzyılda Karl Polanyi’yi Okumak**, Azer Kılıç (çev.), Ayşe Buğra, Kaan Ağartan (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, ss.59-60.

(IMF) ile Dünya Bankası (WB) tarafından idare edilecek yeni bir dünya düzeni kurmuştur.³¹

Kurulmuş olan finansal sisteminin parasal ekonomiye ilişkin temel bir çapası (ölçüsü) bulunmaktaydı. Dolar, altın standardında, diğer ulusal dövizler ise Amerikan dolarına sabit kurlar aracılığıyla bağlı durumdaydı. Dolayısıyla Bretton Woods sisteminde paranın değerini belirleyen çapa, sabit kur sistemi tarafından verilmiş idi. Böylelikle, döviz spekülasyonu ve dolayısıyla risk ve belirsizlik unsurları da Bretton Woods sistemi tarafından ayıklanmış olmaktaydı.

1950 sonrasında inşa edilen Bretton Woods sisteminin ayırt edici özelliği Amerikan dolarının küresel pazarlarda temel alışveriş parası olarak kullanıldığı ve döviz kurlarının da ABD dolarına görece sabitlendiği bir parasal sistemin kurgulanmış olmasıydı. Bir yandan da emek ile sermaye arasında göreceli bir “barış” ortamı, devletin “sosyal” işlevlerinin devreye sokulmasıyla sağlanmaya çalışılmaktaydı. Dönemin sanayileşme modeli “kitlesel tüketim için, kitlesel üretim” anlayışına uygun olarak talep yönlü politikalar oluşturulmuştur. Üretim modeli de bu politikalara uygun olarak ele alınmış, Fordizm denilen bu üretim modeli, montaj hattında standardize edilmiş sanayi mamullerinin imalatına dayanmaktaydı. Bu sistemde işçi sadece “maliyet” unsuru olarak değil, aynı zamanda “tüketim talebi” unsuru olarak değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bu uzlaşma ortamı 1950’ler ile 1960’ların ilk yarısına kadar sürmüştür. Bu uzun büyüme dönemi ya da “altın çağ” tam istihdam ile kitle üretiminin tüketim için gerekli temeli oluşturmasıyla birlikte 1950’ler işçi sınıfı tarafında itaatin bitmesi ve artan isteklerin aşamalı olarak gelişimi için gerekli şartları yaratmıştır. Ancak 1960’ların ikinci yarısıyla birlikte sorunlar belirmeye başlamıştır.³²

Kapitalist dünya 1950-1974 arasını baş döndürücü büyüme hızlarıyla geçti. Söz konusu dönemde dünya ekonomisinin büyüme hızı yüzde 2.9’a ulaşmış; Asya, Afrika ve Latin Amerika’nın yoksul emekçileri tarihte ilk defa reel gelirlerinde bir artış olanağı

³¹ Devine, s.60.

³² Devine, s.60.

yaşamışlardı.³³ Sanayileşmiş toplumlarda ki bu kazanımlar hiçbir zaman kapitalizmin kendiliğinden (kendi yapısal özelliği ile) gelen şeyler değildir. Alınmış olan haklar, toplumsal mücadelenin ve bu mücadelenin devlet aygıtı üzerindeki siyasi ve ideolojik yansımalarının ürünüydü.³⁴

Bir yandan “altın çağlar” yaşanırken diğer taraftan da artan küresel rekabet ile birlikte kapitalizmin değişmez yasaları işlemekteydi. Üretim kitleselleşip sermaye birikimi yoğunlaştıkça kâr oranlarında da kaçınılmaz bir düşüş boy gösteriyordu. 1960’ların ortalarından başlayarak hemen hemen tüm kapitalist dünyada sanayi kârları gerilerken, sermayenin ulusal sınırlar içindeki birikim temposu yeni yatırımları gerçekleştirmek için çok daha yüksek kârları gerekli kılmaktaydı. Ancak sermayenin kârlılığı içinde bulunduğu ulusal pazarın büyüklüğü ile sınırlı durumdaydı. 1960’lı yılların sonunda, kapitalist sistemin eksik talep/aşırı üretim krizlerine sürüklenmeden kendini yenileyebilmesi için sürekli olarak genişleyici politikaların uygulanması gerekiyor; dahası, sermaye sınıfı emekçi sınıfların giderek yükselen taleplerini karşılamakta zorlanıyor, finans sistemi sabit kur rejimi ve kontrol altında tutulan sermaye piyasalarından yeterli gelir elde edemiyordu. Keynesgil iktisat öğretisinin “finans ulusal bir meseledir” anlayışına dayalı düzenleyici politikaları finans sermayesi için artık dayanılmaz bir baskı unsuruna dönüşmüştü.

Batı’daki Keynesgil dönemin özelliği olan toplumsal uzlaşmaların evcilleştirilmediği vahşi ve soyguncu bir kapitalizmin egemenliğinin görünmeyen tarafıdır.³⁵ ABD ekonomisi 1960’lı yılların sonuna gelindiğinde Vietnam savaşının finansmanı sürdürülemez durumdaydı. Vietnam savaşının maliyetlerinin yol açtığı bütçe açıkları olağanüstü boyutlarda parasal genişlemeyi zorunlu kılıyor; bunun sonucunda da Amerikan ekonomisinde enflasyonist baskılar şiddetleniyordu. Uluslararası piyasalarda dolar miktarının böyle başı boş bir hızda artmasının bir diğer sonucu da doların altın karşısında sabitlenmiş olan değerinin artık sürdürülemeyecek hale gelmesiydi. ABD. Başkanı 1971 Ağustos’unda Amerikan dolarının altın standardına bağlı sabit değerinin

³³ Yeldan, s.17.

³⁴ Jacques Adda, **Ekonominin Küreselleşmesi**, Sevgi İnceci(çev.),İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 165.

³⁵ Adda, s.168.

bundan böyle söz konusu olmayacağını ve doların fiyatının döviz piyasalarında “serbestçe” belirleneceğini duyurdu.

Bretton Woods sistemi teknik olarak sona ermişti.³⁶ Bretton Woods’un sona ermesiyle birlikte para biriminin diğer paralar karşısındaki değeri piyasanın beklentilerine göre hatta bundan daha önemlisi “spekülatif oyunlarına” dayalı olarak gerçekleşmeye başladı. Kapitalizmin finans piyasalarındaki günlük alım satım işlemleri hızla yükselip günde 1.8 trilyon dolara ulaşmış böylece mal üretimi ya da ticareti için gerekli para miktarının kat kat üstüne çıkarak kendi başına hayali bir değerler sistemi geliştirmiştir.³⁷

Kapitalizm yeniden arz yönlü politikalara dönmeye başlamış, Keynesgil dönemin refah devletini yeniden ele geçirmeye başlamıştır. Kapitalist üretim biçimi içindeki yenilenme imkanları gittikçe azalıyordu. Durgunluk döneminde en verimsiz sermaye donanımı üzerinde bile bir kapışma söz konusuydu. Kitleli işsizlik sonucunda ücretler azalmıştı. Aynı zamanda Almanya ile Japonya’nın iyileşmesi ve kapitalist gelişme dinamiği, gittikçe daha fazla bütünleşen bir küresel ekonomi oluşturmaktaydı; bunun sonucu da sermaye içindeki rekabet de artıyordu. 1973’de Bretton Woods’un sabit kur sistemi çökmüştü. Böylesi bir tarihsel konjonktürde sosyal demokrasi sonraki dönem için iki alternatif yörünge belirlemiştir: Uzun süreli büyümenin kazanımları üzerine inşa edilen sosyalizme geçici bir aşama olarak ekonomik demokratik bir hareket ya da 1945 sonrası kazanımları tersine çeviren neoliberalizm yönünde bir hareket.³⁸

Belirsizlik ve riskin başat rol oynadığı böylesi bir değerler sistemi altında kapitalizmin üretken sanayi sermayesine dayalı genişleyici iktisat politikalarıyla idaresi olası değildir. Zira finans sermayesinin mantığı yüksek faiz, yüksek finansal getiri ve düşük enflasyonu amaçlamaktadır. İşsizliğin azaltılması; sabit sermaye yatırımlarının genişleyerek sürdürülmesi; ihracat-ithalat dengesi gibi hedefler finans sermayesinin öncelikleri arasında değildir. Finans dünyası düşük enflasyon ve yüksek faiz gelirlerine

³⁶ Erinç Yeldan, Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve 2007-2008 Krizi, **Çalışma ve Toplum**, (2009/1), s.14.

³⁷ Yeldan, s.15.

³⁸ Devine, ss.65-66.

ulaşmayı amaçlamakta, bunun için de daraltıcı para ve maliye politikalarına gereksinim duymaktadır.

Altın çağ döneminin finansal varlıkları göreceli olarak sınırlıydı. Genellikle mevduat ve kamu borçlanma senetlerinden oluşan bu sistemi düzenlemek (regülasyon) ve kontrol altında tutmak göreceli olarak daha kolaydı. Faiz hadleri ulusal merkez bankaları tarafından düşük tutuluyor, döviz kuru üzerinde de –bir önceki bölümde aktarıldığı üzere–herhangi bir spekülasyon baskının oluşmasına izin verilmiyordu. Ancak 1970’lere doğru finansal sistemin hacminde uluslararası düzeyde önemli bir genişleme yaşandı. Öncelikle, **petrol fiyatlarındaki artışın** olası kıldığı mali genişleme bu süreçte önemli bir rol oynamaktaydı. Petrol fiyatları 1974’de iki, 1979’da da dört misli bir sıçrama göstermişti. Petrol ihracatçısı ülkeler elde ettikleri ihracat gelirlerini çoğunlukla batı bankalarında değerlendirmekteydi. Petro-dolar gelirlerinin sürekli olarak bankacılık sisteminde stoklanıyor olması ve atıl kalması kapitalizmin mantığına tümünden aykırı olurdu. Bankaların petro-dolarları krediye dönüştürerek tekrardan sisteme sunması gerekmektedir. Ancak, Keynesgil sistemin “*finans ulusal bir meseledir!*” anlayışına dayalı kontrollü ve düzenleyici politikaları finans sermayesinin bu coşkulu beklentilerini değerlendirmesinde büyük bir engeldi. Batı bankalarının, başta üçüncü dünyanın yoksul ülkeleri olmak üzere, kredi arayışı içinde olan azgelişmiş ülkeleri hızla dış borçlanmaya sürüklemesi bu arayışın ancak *kısıtlı* bir çözümüydü. Bu çevrelere göre “gerçek çözüm” finans piyasalarının tamamen kuralsızlaştırılarak yepyeni finansal ürünlerin–ihtiyati fonlar (*hedge funds*), repolar, konut kredileri (*mortgage credits*) vs. vs. geliştirilmesindeydi.

Finans dünyasının ideologları bu dönemde seslerini yükseltmeye başladılar. “*Finansal baskıya son! (End the financial repression!)*”, McKinnon (1973) ve Shaw (1973) tarafından dile getirilen serbestleştirme düşüncesinin sloganı haline dönüştü. Böylece “*finansal sistemin kuralsızlaştırılması ve serbestleştirilmesi*” yenimuhafazakâr neoliberal politikaların temel şiarı haline dönüştürüldü. Bretton Woods sisteminin genişleyici Keynesgil politikalarının yerini, enflasyonun *biricik* ve *tek* düşman olarak görüldüğü ve her türlü devlet müdahalesinin “*akıl dışı*”, “*popülist*” ve “*verimsiz*” olarak nitelendirildiği ekonomileri daraltıcı politikalar yer almaya başladı. “*Kredibilite*”,

“şeffaflık”, “güven ve istikrar”, “beklentilerin idaresi”, “kurumsal çapa”, “yönetişim” gibi aslında reel ekonomide tam karşılığı tam olarak bulunmayan, ancak finansal değerler sisteminin “kendin söyle – kendin inan” dünyasında kaçınılmaz olan yeni tür sözcükler böylece iktisat yazınında yerlerini aldılar.

Keynes ölmüş, muhafazakâr-ortodoks iktisat anlayışı “rasyonel beklentiler” ve “monetarizm” ekolleriyle birlikte iktisat ders kitaplarını işgal etmeye başlamıştı. Sermaye yanlısı bir dizi siyasi müdahale ile birleştirildiğinde, 1980’lerin ortasından başlayarak ABD’de finans dışı kesimlerin kâr oranları yeniden yükselişe geçti. Kâr oranlarındaki bu artış, reel sektör şirketlerinin giderek *rantiye* gibi davranarak, kârlarının *faaliyet dışı* finansal spekülasyon yatırımlarından beslenmesiyle mümkün olabilmişti.

Finansal spekülasyon ve finansal rantlar, sanayi kârlarındaki gerilemeyi telafi etmekteydi. Bu arada finansal serbestleştirilmeyle birlikte finansal sermayenin kısa dönemli, spekülatif nitelikli kararları sanayileşme hedeflerinin önüne geçiyordu. Örneğin, **James Petras** ve **Henry Weltmeyer**, reel sektörde kullanılan her 1 dolara karşılık, dünya finans piyasalarında 25-30 dolarlık bir işlem hacmi gerçekleştirildiğini hesaplıyor; 1970’lerde günde yaklaşık sadece 190 milyar dolar hacmi olan dünya döviz piyasası işlemlerinin, 1990’ların başında günde 1.2 trilyon dolara, günümüzde de 1.8 trilyon dolara ulaşmış durumda olduğunu belgeliyordu. Bu rakamın, dünya ticaret hacminin 70 misline ulaştığı gözlenmekteydi.

Ancak bir yandan da spekülatif kazançların özendirdiği finansal şişkinlik giderek başlı başına bir istikrarsızlık unsuru haline geliyor ve kapitalizmin başıboş ve anarşik niteliklerini de gözler önüne seriyordu.

Dolayısıyla, küresel ekonominin 2007 krizi kapitalizmin finansallaşma sürecinin doğrudan bir ürünüdür. Kapitalizmin merkez ülkelerinde sermaye, artık kâr oranlarını sürdürebilmek için finansal spekülasyonun sanal rantlarına bağımlı durumdadır. (Yukarıdaki şekilde özellikle 2000 sonrasının kâr artışları dikkat çekicidir!). Mevcut krizin aşılması için öne sürülen yeni-düzenlemeler veya denetleyici kurumların oluşturulması gibi girişimler, finans dünyasının bu tatlı kârlılığını

engelleyeceğinden, küresel kapitalizmin mantığına aykırıdır. Sermaye yanlısı muhafazakâr ideologların “şeffaflık” veya “yönetişim” gibi muğlak söz oyunları ile finansal serbestleştirmenin sınırlandırılmasına karşı durması boşuna değildir.

2008 yılı ikinci yarısında dünyayı da etkilemeye başlamış olan finansal krizin kaynağı, ABD’de finans kesiminin 2007’nin ilk yarısında ortaya dökülen sorunlarıydı. Olayın gerisinde, düşük gelirli ABD vatandaşlarına, 2002 sonunda FED kısa vadeli faiz oranını %1’e çektiğinde, düşük faizlere güvenip yaygın ipotekli ev kredisi açılması yatıyordu. Kredi verilirken bunlara faizlerin değişebileceği bağlantılı bilgi verilmemişti. FED faiz haddini yükseltmeye geçince 2004 sonunda, bir kısım borçlular kredileri ödeyemez duruma girmeye başlamış, finansal sarsıntı tetiklenmiştir.

2007 yılının yaz ayında ABD’nin en büyük yatırım bankalarından biri olan ve 158 yıllık bir geçmişe sahip bulunan Lehman Brothers’in çok yüksek düzeye çıkan borçlarını ödeyememesine bağlı olarak 2008 yılının Eylül ayında iflasını açıklamasıyla tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ortaya çıkan bu kriz ekonomistler tarafından 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak kabul edilmektedir. Yine bu krizin ne zaman sonlanacağı konusunda da tam bir görüş birliği bulunmamaktadır.

Krizi ortaya çıkaran nedenler arasında, son dönemlerde ABD’nin gayrimenkul piyasasında ortaya çıkan aşırı fiyat artışları, konut kredisi alan riskli kişilerin bu kredileri geri ödememesi ve bunları önlemek amacıyla kullanılan finansal araçların etkin bir şekilde işletilememesi sonucu piyasaya çıkarılan milyar dolarlar sayılmaktadır.³⁹

Büyük boylu yatırım bankaları, onların tahvilileştirdikleri kâğıtları sigortalayan şirketler, bunlara en üst derecede güven gösteren “rating” kurumlarının birlikte karıştığı bir zincirde 2006 sonunda olay patlak vermiştir.

‘Toksik maddeler’ denen bu tahvillere piyasalarda yatırım yapanlar, ABD’deki yatırım bankalarını ve sigorta şirketlerindeki sarsıntıyı izleyerek, finansal krizin

³⁹Ali Ünal, Hüseyin Kaya, **Küresel Kriz ve Türkiye**, İstanbul: Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, 2009, s.4.

etkilerini ilk hissedenler oldular. İngiltere ve İsviçre gibi Avrupa’da yatırım bankacılığı bulunan ve bu ABD’li tahvillere yatırım yapan bankalar, finansal krizin ilk sirayet alanını oluşturdular; zaten benzer bir ipotekli kredi krizini İngiltere kendisi de yaratmıştı. Japonya bunları izledi. Yani, finansal kriz ilk aşamada küresel piyasalardaki bu “toksik” maddeler yoluyla yayıldı.

Krizin temelini, ABD’de mortgage piyasasında yaşanan problemler oluşturmuştur. ABD’nin emlak sektöründe yaşanan sorunların temelinde, ülkedeki finansal kuruluşların kredibilitesi düşük olan kişilere mortgage kredisi vermeye başlaması ve bunun sonucu olarak da finansal kesimini büyük bir risk alması yatmaktadır. ABD ekonomiyi canlandırmak amacıyla, özellikle inşaat sektörü vasıtasıyla, hem ödeme gücü hem de kredibilitesi diğerlerine göre düşük olan kişilere mortgage kredisi vererek, riskli kredilerin miktarının artmasına neden olmuştur.

Bu yolla kredi veren bankalar daha fazla kredi verebilmek için, riskli gruba vermiş oldukları kredileri de teminat göstererek emlak tahvilleri çıkarıp daha yüksek faizle hedge fonlara satmışlardır. Bunun yanında, ipotekli gayrimenkullerin fiyatlarının artan kısmı kadar yeni ipotekler yapılarak, yeni kredilerin alınması reel bir karşılığı olmayan kredi miktarını artırmıştır. Yine mortgage piyasalarında verilen kredilerin belli bir kısmının değişken faizli kredi olması mali piyasaları da olumsuz yönde etkilemiştir.⁴⁰

⁴⁰Nazan Susam ve Ufuk Bakkal, “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?”, **Maliye Dergisi**, Sayı 155, (Temmuz-Aralık 2008), ss.72-88.

Tablo 1: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci

2007 Temmuz	2007 Ağustos	2007 Eylül	2007/C4 ve Sonrası
Subprime/Kredi Krizi	Likidite Krizi	Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor	
*Piyasalar subprime kredi ödemelerinin yapılmamasıyla şoka girdi. *ubprime kredilerine dayalı finansal ürünler tekrar değerlendirildi *Yüksek profili olan yatırımcılar zarar kaydetti. *Yatırımcılar riskten kaçınmaya başladı. *Kredi riskleri yeniden fiyatlandı. *Yatırımcılar nakit varlıklarını sattı.	*İlk kredi sorunları sonuçlarını göstermeye başladı. *Risk iştahı azaldı. *Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonusu almakta isteksiz davrandı. *Kısa vadeli finansman talepleri oluştu. *Bankalar talepleri karşılamak için nakit tutmaya başladı. *3 aylık LIBOR oranları yükseldi. *Borçlanma maliyetleri etkilendi.	*Likidite açığı devam etti *Bankalar hala kısa vadeli borçlanmaya devam etti ve dönem faizlerini yükseltti. *Yeni kredi kullanıcıları için koşullar sıkılaştırıldı. *ECB, FED ve BOE gecikmeli olarak acil likidite sağladı. *FED Faizleri %0,5 puan indirdi.	*Yüksek dönem faizleri. * Spekülatif davranışlar kredi kullananları olumsuz etkiledi. *Tüketiciden kaynaklanan riskler azaldı. *Merkez bankası yardımlarını tahmin etmek kolaylaştı.

Kaynak: BDDK, 2008, s.1.

2007 yılında yaşanmaya başlanan ABD'deki finansal dalgalanma, bu ülkedeki güçlü bankacılık sistemini geçmişte yaşamadığı kadar büyük bir dar boğaza itmiştir. Bankaların vermiş olduğu subprime mortgage kredilerinin geri ödemelerinde yaşanmaya başlanan problemler az önce ifade edildiği gibi finansal dalgalanmalara neden olmuş, birbiriyle bağımlı olan ABD piyasalarında önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda mortgage kredilerine bağlı olan menkul değerler ile bankacılık sistemi içinde kullanılan kredi türev ürünlerinin ortaya çıkarabileceği risklerin yanlış hesaplanması, yine bu gelişmelerin yanında mevcut denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları olumsuz yönde etkilemiş, mortgage kredi krizi olarak isimlendirilen kriz küresel bir likidite krizine dönüşmüştür.⁴¹

⁴¹Faruk Demir, Ayşegül Karabıyık ve Diğ., “ABD Mortgage Krizi”, **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Çalışma Tebliği**, Sayı: 3 (Ağustos 2008), s.1.

1.4.2. 2009 Krizinin Dünya'ya Etkileri ve Kriz için Ülkelerin Aldığı Tedbirler

Küresel bir nitelik taşıyan günümüz ekonomik krizleri, ülkeleri olumsuz şekilde etkileyecek bir çok ekonomik etkiler ortaya çıkarır. Bu etkiler arasında, kalıcı küresel dengesizliklerin ortaya çıkması, uluslar arası para sisteminin etkin bir şekilde işleyememesi, ülkeler arasındaki ticaret ile, para ve maliye politikaları arasındaki tutarsızlıkların derinleşmesi başta gelmektedir. Son yaşanan küresel krizde de bu etkileri görmek mümkündür. Günümüzde yaşanmakta olan küresel krizin şu an en alt seviyelerde yaşandığı kabul edilmektedir. Kriz en güçlü ekonomileri derin bir resesyon içine iterken, gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının büyük bir hızla yavaşlamasına neden olmuştur. Yine krizin bir etkisi olarak, birçok önemli ekonomiler, deflasyonist tuzak içine düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

2008 krizinin uluslararası piyasalara yansımalarını iki dönem olarak ele almak mümkündür. Birinci dönem 2007 yılının Temmuz ayından sonraki gelişmeleri, ikinci dönem ise, 2008 yılının Eylül ayından sonraki gelişmeleri içerir. 2006 yılına girerken Amerika'da konut fiyatları yükselmiş, ipotekli kredilerin faiz oranlarında ise düşüşler ortaya çıkmıştır. Bu durumda halkın ipotekli kredi kullanım miktarına bağlı olarak tüketim harcamaları gelirlerinden daha fazla olarak gerçekleşmeye başlamıştır. Yine hane halkının kredi borçlarında da önemli artışlar ortaya çıkmıştır. İlerleyen zamanlarda ucuz kredi döneminin sona ermesiyle birçok kredi çeken kişi daha çok aylık ödemelerle karşı karşıya kalmıştır.

Bunlardan bazıları kredilerini ödeyemez duruma düşmüş ve icra yoluyla almış oldukları konutlar satılmıştır. 2006 yılının sonlarına doğru Amerika'da icralar büyük oranlara ulaşmış, 2007 ve 2008 krizinin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Küresel kriz 2008 yılının Eylül ayından itibaren finansal kurumlarda ve bankalarda ortaya çıkan iflaslarla birinci süreçten farklı olan ikinci sürece girmiştir. Bu süreçteki yansımalar tamamen finansal sektör üzerinde ortaya çıkmıştır. Amerika'da bankacılık sektöründe başlayan bu iflaslar konsolidasyonların ortaya çıkmasına neden olmuş, sonuç olarak da Amerika'da yatırım bankacılığının sonu olarak değerlendirilmiştir.

Ortaya çıkan bu krizden 2008 yılının Ekim ayından itibaren Avrupa Bankacılık sistemi de etkilenmeye başlamıştır. Büyük Avrupa Bankalarının kurtulması için hükümetler tarafından yardım paketleri açıklanmıştır.⁴² Krizin en önemli yansımaları bu şekilde ortaya çıkmıştır. ABD'deki bankaların zor durumda kalması ve bu bankaların devlet tarafından kurtarıma çalışmalarının yürütülmesi, daha sonra Avrupa Bankalarında aynı tehlikelerin ortaya çıkması krizin finans sektörü üzerindeki yansımalarını göstermektedir.

Bunun yanında küresel kriz ülkeden ülkeye hızlı bir şekilde yayılmıştır. Krizin temeli gelişmiş merkez ülkeleridir. Krizin etkisi öncelikle finansal piyasalarda oluşan fiyatlar üzerinde olmuştur. İlerleyen zamanlarda ise ülkeden ülkeye yayılan ekonomik durgunluk dalgası haline dönüşmüştür. Krize bağlı olarak gerçekleşen fon akımlarının daralması, hem ülkeler arasındaki ticaretin azalmasına hem de ülke içi talebinde azalmasına neden olmuştur. Krizin merkez ülkelerden yayılan dalgalarının gelişmekte olan ülkelere yayılması ise zamanla gerçekleşmiştir.

Finansal piyasalarda meydana gelen zararların önemli bir kısmı ipoteye dayalı menkul kıymetlerden meydana gelmiştir. Son yıllarda bankalar bilançolarında taşıdıkları kredi riskini menkul kıymetleştirme yoluyla sermaye piyasalarına aktararak dağıtmışlardır. Ancak, riskin başka yatırımcılara aktarılabilirdiği bu yapıda, bankaların ve diğer finansal kuruluşların kredi politikaları daha esnek olabilmekte ve bir bütün olarak finansal sistem üzerindeki riski artırmaktadır. Bu durum, kredi kalitesinin bozulması sonucu geri ödemelerin kesilmesi ile oluşan batık krediler dolayısıyla bilançolardan varlıkların silinmesine neden olmaktadır.⁴³

⁴²Pelin Erdönmez Ataman, “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 68, (2009), s.86.

⁴³ Ataman, s.88.

Tablo 2: Çeşitli Ülkelerde Bazı Finansal Kuruluş İflasları 2008–2009⁴⁴

7 Şubat- İngiltere	Northern Rock ulusallaştırıldı.	88 Milyar Sterlin
14 Mart-ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı.	29 Milyar Dolar
7 Eylül - ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı.	200 Milyar Dolar
15 Eylül - ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül - ABD	AIG ulusallaştırıldı.	87 Milyar Dolar
18 Eylül - İngiltere	Lloyd TSB HBOS'u satın aldı.	12 Milyar Pound
29 Eylül - Benelüks	Fortis kurtarıldı.	16 Milyar Dolar
29 Eylül - ABD	Citibank Washoiva'ı aldı.	12 Milyar Dolar
29 Eylül - Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 Milyar Dolar
29 Eylül - İzlanda	Glitnir kurtarıldı.	850 Milyon Dolar
29 Eylül - İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı.	32,5 Milyar Dolar
30 Eylül - Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 Milyar Dolar
30 Eylül - İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 Milyar Dolar
7 Ekim - İzlanda	Lansbanki ulusallaştırıldı.	
9 Ekim - İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı	864 Milyon Dolar
12 Ekim - İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 Milyar Dolar
16 Ekim - İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 Milyar Dolar
19 Ekim - Hollanda	ING sermaye yardımı aldı.	10 Milyar Euro
20 Ekim - Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır.	10,5 Milyar Euro
27 Ekim - Belçika	KGB	3,5 Milyar Euro
4 Kasım - Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır. Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı.	
11 Kasım - Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	3,7 Milyar Dolar
24 Kasım - ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 Milyar Dolar
22 Aralık - İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır.	7,68 Milyar Dolar

Kaynak: Pelin Erdönmez Ataman, Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi, Bankacılar Dergisi, Sayı 68, 2009, s.88.

Krizin bir diğer etkisi de banka kredileri üzerinde görülmüştür. Bankalar vermiş oldukları kredi miktarlarında sınırlandırmaya gitmekle birlikte, kredi verirken aradıkları şartları da yükseltmişlerdir. Ülke içerisinde faaliyet gösteren bankalar zararlarını açıkladıkça hükümetler bankaların bu zor durumlarından kurtulabilmeleri için onlara sermaye tabanlarını artıracak paketler açıklamaya başlamışlardır. Bankaların kredi koşullarını yükseltmeleri birçok ülkede konutlara yapılan yatırımların daralmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak konut fiyatlarının düşmüş banka teminatlarının

⁴⁴ Ataman, s.88

değeri azalmıştır. Bu değer azalışının bir sonucu olarak hane halkının mevcut servetinin değerinde de azalma gerçekleşmiş, sonuçta tüketici talebinin azalması gerçekleşmiştir. Banka kredilerindeki daralma otomobil kredisine bağlı olarak gerçekleşen araç satışlarında da önemli bir azalmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekim 2007 ile 2008 arasında Ford satışlarında %33,8, General Motor'un satışlarında %15,6 ve Toyota satışlarında ise %32,3'lük bir azalma ortaya çıkmıştır.⁴⁵

2008 Küresel krizini daha önceki dönemlerde yaşanan krizlerden ayıran en önemli özellik bu krizin sadece gelişmekte olan ülkeleri değil aynı zamanda gelişmiş ülkeleri de ağırlıklı olarak etkisi altına almış olmasıdır. Aslında küresel kriz en çok kendisini gelişmiş ülkelerde hissettirmiştir. Bunun nedeni krizin temelinde ipotekli emlak kredileri piyasalarında yaşanan temel sorunlar olmasıdır. Bu tür piyasalarda gelişmekte olan ülkelere yoğunluk kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin, daha önce yaşamış oldukları krizlere bağlı olarak finansal ve bankacılık sektörlerinde gerçekleştirmiş oldukları reformlar bu krizden daha az etkilenmelerinin bir diğer nedenidir.⁴⁶

Küreselleşme finansal piyasaları birbirine daha da çok yakınlaştırmıştır. Finansal piyasalarda küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan bu yakınlaşma, bir ülkede ortaya çıkan krizin rahatlıkla diğer ülkeleri de etkisi altına almasına zemin hazırlamıştır. Finansal piyasalar arasında oluşan bu sıkı bağlantılar, ABD mortgage piyasalarında yaşanmaya başlayan ve sonraları likidite krizi haline gelen bu sorun ABD'deki mevcut bankaların borç verme riskini yabancı yatırımcılara aktarması sonucu ilk önce Avrupa ülkeleri olmak üzere dünya üzerindeki diğer ülkeleri de hızlı bir şekilde etkisi altına almıştır.⁴⁷

⁴⁵ Ataman, s.88.

⁴⁶ F. Gülçin Özkan, **Küresel Mali Kriz: Makroekonomik Bir Yaklaşım**, 2009, s.11.

<http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financialcrisismacroeconomicexplanation.pdf> (Erişim Tarihi:08.07.2009).

⁴⁷ Susam ve Bakkal, s.75.

Tablo 3: Ülkelerin Krize Karşı Aldıkları Önlemler Kategorileri

Para Politikası Araçları	Faiz Oranı Değişiklikleri, Zorunlu Karşılık Oranlarındaki Değişiklik, Döviz Kuru Müdahalesi.
Finansal Sisteme İlişkin Kriz Önlem Araçları	Mevduat Garantisinin Artırılması, Bankaların yeniden Sermayelendirilmesi, Likidite Enjeksiyonu, Banka Kredi/Borçlarına Devlet Garantisi Verilmesi, Kamulaştırma/Fona Devir Ticari Tahvillerin Alınması İçin Fon Ayrılması, İpotekli Konut Kredisi Tahvillerinin Alınması Açığa Satışın Yasaklanması, Toksik Varlıkların Alınması,
Uluslararası Kuruluşlar	Swap kanalı IMF
Diğer	İstihdam, Altyapı Yatırımlarının Artırılması, KOBİ'lere ve Düşük Gelir Gruplarındaki Hane halklarına Yapılan Yardımlar vb.

Kaynak: Erdönmez, 2009, s.89.

Kriz karşısında birçok ülke önlemler almış ve farklı politikalar uygulamışlardır. Tablo 3 incelendiğinde, ülkelerde krize karşı alınan önlemlerin daha çok banka bilançolarının hem finansal hem de yapısal araçlarla yeniden yapılandırılmasına yönelik olduğu görülmektedir.

Buna göre ülkeler para politikası aracı olarak faiz oranlarını ve zorunlu karşılık oranlarında değişikliğe giderken, finansal sisteme ilişkin olarak da mevduat garantisinin artırılması, bankaların yeniden sermayelendirilmesi, likidite enjeksiyonu, banka kredi ve borçlarına devlet garantisi verilmesi, kamulaştırma/fona devir, ticari tahvillerin alınması için fon ayrılması, ipotekli konut kredisi, tahvillerinin alınması, açığa satışın yasaklanması gibi önlemlerin alındığı görülmektedir. Bunun yanında diğer başlık adı altında da toplam talebi artırıcı önlemler yer almaktadır.⁴⁸

⁴⁸ Ataman, s.89.

1.5. KRİZ KARŞISINDA ÜLKELER TARAFINDAN ALINAN ÖNLEMLER KRONOLOJİSİ (8 ŞUBAT–15 HAZİRAN 2009)⁴⁹

8 Şubat 2009 Haftası⁵⁰ Sanayileşmiş yedi ülkenin temsilcilerinin oluşturduğu G-7, hafta sonunda Roma’da bir araya geldi. Zirvede serbest dünya ticaretinin önemi vurgulanırken korumacı önlemler eleştirildi. Roma zirvesinde dünya genelinde etkili olan resesyona karşı işbirliğinin artırılması, mali piyasalar ve ekonomide istikrar sağlanmasına öncelik verilmesi istendi.

Roma’da, G-7 ülkelerinin ekonomi ve maliye bakanları ile merkez bankası başkanlarının katılımıyla yapılan toplantının nihai deklarasyonunda, “dünya ekonomisinin güçlendirilmesi için işbirliğinin devam edeceği ve bu doğrultuda her türlü siyasi imkândan yararlanılacağı” vurgulandı. Açıklamada, “dünya ekonomisinin büyümeye devam etmesi için uluslararası ticaretin açık bir sisteme sahip olmasının önemi” dile getirildi.

Roma zirvesi, Londra’da Nisan ayı başında yapılacak G-20 toplantısına da hazırlık niteliği taşıyordu.

15 Şubat 2009 Haftası: Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hazinesi elinde bulunan önemli miktarda Citigroup imtiyazlı hissesini adi hisseye çevireceğini açıklamıştır. Böylece ABD devletinin Citigroup’taki payının yüzde 36’ya çıkacağı, ancak hisse çeviriminin bankaya yeni kaynak aktarımı anlamına gelmediği belirtilmiştir.

- ABD bankacılık düzenleme ve denetleme kurumları, ülkenin büyük bankalarının uzun bir resesyona dayanma gücünün sınanacağı ‘stres testlerine’ başladığını açıklamıştır. Varlıkları 100 milyar doların üzerinde olan 20’ye yakın finans kuruluşuna uygulanacak testlerle, bankaların ABD Hazinesi’nin adi hisseye çevrilebilir imtiyazlı hisse alımı yoluyla sermaye desteği programından faydalanmaya ihtiyacı olup olmadıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Geçen yıl bankalara 200 milyar dolara yakın

⁴⁹ Ataman, s.86.

⁵⁰ <http://www.turkamerikan.com/para/da%C2%BCnya-ekonomisine-yeni-kurallar.html> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2010).

sermaye desteği sağlayan ABD Hazine programına paralel olarak başlatılan ve Sermaye Destek Programı adı verilen söz konusu program kapsamında Hazine'nin 700 milyar dolarlık kurtarma fonunda kalan ödenekleri dağıtması öngörülmektedir.

1 Mart 2009 Haftası: ABD hükümeti sigorta şirketi AIG'nin Sorunlu Varlıkları Kurtarma Program'ı (TARP) çerçevesinde 30 milyar dolarlık nakit desteği sağlayacağını açıklamıştır. Bu çerçevede, AIG'nin borç yükünün daha da azaltılması için, 38 milyar dolarlık borcunun ödenmesinin yerine hükümet şirketin Asya'da 50 ülkede faaliyet gösteren birimleri olan American International Assurance ve American Life Insurance Company'nin hisselerini devralması ve AIG'nin borçlarının faizlerini de indirerek 1 milyar dolarlık faiz avantajı elde etmesi planlanmıştır.

- İngiltere Merkez Bankası faiz oranını yarım baz puan düşürerek yüzde 1'den yüzde 0,5'e indirmiştir. Yeni faiz oranı İngiltere tarihinin en düşük faiz oranı olarak kayıtlara geçmiştir. Avrupa Merkez Bankası ise gösterge faiz oranını 0,5 puan indirdiğini açıklamıştır. Böylece faiz oranı yüzde 1,5 olmuştur.

8 Mart 2009 Haftası: İzlanda Finansal Denetleme İdaresi (IFSA), likidite problemi bulunan Straumar Burduras bankasına el koyulduğunu ve bankanın ticari faaliyetlerinin durdurulduğunu açıklamıştır. Açıklamada, bankadaki bütün mevduatın tamamen garanti altında olduğu belirtilmiştir.

- IMF Başkanı Strauss-Kahn, küresel ekonomide bu yıl "Büyük Resesyon" yaşamasının ve daralmanın sıfırın altına inmesinin beklendiğini bildirmiştir. Gelişmiş ekonomilerin bankalarındaki sorunlu varlıkları çözüme kavuşturmak için çok yavaş davrandıklarını ve bunun küresel ekonominin 2010 yılında toparlanması olasılığını tehlikeye attığı belirtilmiştir.
- Asya Kalkınma Bankası'nın finansal krizin gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkilerine ilişkin yaptığı araştırma, döviz, hisse ve bono piyasalarını kapsayan finansal varlıkların değerinin 2008 yılında 50 trilyon dolar azaldığını ortaya koymuştur.

- İngiltere Merkez Bankası, faiz oranını yarım puan düşürerek yüzde 1'den yüzde 0,5'e düzeyine çekmiş, Avrupa Merkez Bankası da yüzde 2 olan gösterge faiz oranını yüzde 1,5'e indirmiştir. Böylece, faiz oranları en düşük seviyelerine inmiştir.
- İngiltere'nin en büyük bankası Llyod, devletin kontrolüne geçmiştir. Banka bünyesinde bulunan 260 milyar sterlin (367 milyar dolar) tutarındaki riskli varlıkları devletin üzerine alarak Llyod Bank'ın en büyük hissedarı konumuna geldiği belirtilmiştir.
- Malezya hükümeti 16 milyar dolarlık kurtarma paketi açıklamıştır.
- İsviçre Merkez Bankası devalüasyonla mücadele için döviz piyasalarına müdahale etmiştir. İsviçre Merkez Bankası parasını devalüe eden ilk büyük Merkez Bankası olmuştur.

15 Mart 2009 Haftası: Amerikan Merkez Bankası (FED), gösterge faiz oranını değiştirmeme kararı almıştır. Merkez Bankası ayrıca beklenmeyen bir kararla önümüzdeki 6 ay içinde, hükümetten 300 milyar dolara kadar uzun dönemli borç tahvili alacağını açıklamıştır. Böylelikle Merkez Bankası'nın hükümete 300 milyar dolara kadar fon sağlaması öngörülmektedir.

22 Mart 2009 Haftası: ABD Yönetimi, bankaların bilançolarında bulunan ve kredi piyasasının çalışmasını önleyen toksik varlıkları satın almak için 1 trilyon dolara kadar harcama yapacağını, toksik varlıkların satın alınmasında, özel yatırımcılarla birlikte hareket edileceğini açıklamıştır. Buna göre, ABD Hazinesi, kamu-özel sektör ortaklığıyla kurulacak olan fonlara profesyonel yöneticiler atayarak, bu fonların, toksik varlıkları alarak, ileride kar sağlamalarına imkan verecek bir sistem oluşturulmasını, ABD Merkez Bankası da, 1 trilyon dolara kadar "tüketici" odaklı bir varlık satın alma koşullu kredi imkanı yaratarak ekonominin canlandırılmasını ve bankaların yeniden kredi tahsis etmeye başlamalarını amaçlamaktadır.

- Romanya, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile 17,5 milyar dolar tutarında 2 yıllık bir Stand-by Anlaşması imzalamıştır.
- IMF, Sırbistan ile 3 milyar euro büyüklüğünde ve 27 ay sürecek bir kredi programı için anlaşmaya vardığını açıklamıştır.

- ABD'de Kongreye Finansal Reform Planı sunulmuştur. Plana göre hedge fonların SEC'in denetimine girmesi, türev piyasalara ilişkin kuralların sıkılaşması, şirket yöneticilerine uzun vadeli performanslarına göre maaş verilmesi, tüm finansal sistem üzerinde güç sahibi olacak tek bir federal kurumun oluşturulması gibi hususlar öngörülmektedir.

29 Mart 2009 Haftası: Dünya Bankası Başkanı Zoellick, 50 milyar dolar değerinde bir küresel ticaret likidite programı açıklamış ve ticaretin düzeltilmesi çabalarına destek için G-20 liderlerine çağrıda bulunmuştur. Zoellick tarafından, dünya genelinde ticaret hacminin bu yıl yüzde 6 kadar daralmasını tahmin ettikleri belirtilmiştir. Dünya Bankası'nın, revize ettiği Küresel Ekonominin Görünümü Raporunda da, küresel ekonominin bu yıl yüzde 1,7 daralmasının beklendiği ifade edilmiştir.⁵¹

- İspanya'da 16 yıl sonra bir bankaya el konmuştur. İspanya Merkez Bankası'nın, mevduat bankası Caja Castilla La Mancha'ya el koyarak 9 milyar euroluk borcuna devlet garantisi vereceği bildirilmiştir. Bankanın kreditorlerine ve müşterilerine karşı tüm yükümlülüklerini yerine getireceği konusunda güvence verilmiştir.
- Meksika, IMF'in yeni esnek kredi hattı kapsamında 47 milyar dolar tutar tutarında kredi arayışı içinde olduğu bildirilmiştir.
- Avrupa Merkez Bankası gösterge faiz oranlarında beklentilerin altında bir indirim yapmıştır. Banka'nın iki gün süren toplantısının ardından yapılan açıklamada bankanın gösterge faiz oranlarının yüzde 1,5 seviyesinden yüzde 1,25 seviyesine indirildiği açıklanmıştır.
- Londra'da G-20 Zirvesi yapılmıştır. Zirve sonucunda açıklanan bildirgede dünya liderleri tarafından, Uluslararası Para Fonu IMF ve Dünya Bankası'na ek 1 trilyon dolar kaynak sağlanacağı taahhüdü verilmiştir. IMF'ye bu çerçevede 500 milyar dolar kaynak sağlanması, bu kaynağın kredi durumunun yeniden düzeltilmesi, dünya ekonomisinde büyüme ve istihdamın yeniden sağlanmasında kullanılması öngörülmüştür. Ayrıca,

⁵¹ Ataman, s.87.

gelecek iki yıl içinde ticaret finansmanına 250 milyar dolar ayrılması kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu G-20 ülkeleri, finansal sisteme güveni yeniden inşa etmek için bir dizi politika üzerinde de anlaşmaya varmıştır.

5 Nisan 2009 Haftası: Japonya'da 75 milyar euroluk yeni teşvik paketi açıklanmıştır. Maliye Bakanı tarafından yeni teşvik paketi miktarının gayri safi yurtiçi hasılanın en az yüzde 2'si kadar olacağı açıklanmıştır.

- Latin Amerika'nın en büyük ekonomisi olan Brezilya'nın, IMF'den para almayıp, aksine kredi vermesi öngörülmüştür. Brezilya Maliye Bakanı tarafından, IMF'nin, mali katkıda bulunma davetini kabul edildiği açıklaması yapılarak, Fon'a 4,8 milyar dolara kredi verecekleri belirtilmiştir. Böylelikle IMF tarafından Brezilya'ya "kredi veren ülke statüsü" verilerek, Brezilya'nın sağlam bir ekonomiye sahip olduğu teyit edilmiştir.
- Japonya Başbakanı tarafından, dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Japonya'yı durgunluktan çıkarmak için 15 trilyon yen (150 milyar dolar) tutarında yeni bir teşvik paketi açıklanmıştır. Başbakan tarafından yapılan açıklamada, Japonya'nın gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 3'ü büyüklüğündeki paketle insanların geçim kaynaklarını korumayı ve gelecekteki büyümenin teşvik edilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.

12 Nisan 2009 Haftası: İngiltere bankacılık denetim kurumu FSA tarafından geçen yıl hükümetin önde gelen bankalarını kurtarmasına yol açan olaylar üzerine bir inceleme başlatılacağı açıklanmıştır.

FSA'nın bankaların risk yönetimi süreçleri ve kurtarma operasyonundan önceki dönemdeki yönetim kurulu üyelerinin sorumlu oldukları işlemler gibi konuları soruşturması öngörülmektedir. Soruşturmayla, bankaların yönetim kurullarına ve hissedarlara yeterli bilginin verilip verilmediği de araştırılacaktır.

19 Nisan 2009 Haftası: Uluslararası Para Fonu (IMF), Esnek Kredi Hattından 47 milyar dolar tutarında kredi isteyen Meksika'nın başvurusunu onaylamıştır. IMF'den yapılan açıklamada, Meksika'nın 47 milyar dolarlık Esnek Kredi Hattı talebinin IMF

Yönetim Kurulu tarafından onaylandığı, Meksikalı yetkililerin, bu anlaşmayı ihtiyatı olarak değerlendirmeyi düşündüğü ve kredi hattından para çekme taleplerinin olmadığı açıklanmıştır.⁵²

- IMF küresel krizde finansal sektör zararlarının 4,1 trilyon dolar olacağını tahmin etmiştir. IMF ve Dünya Bankası'nın yarıyıl toplantıları çerçevesinde Washington'da bir araya gelen G-7 ülkeleri Maliye Bakanları toplantı sonucunda ortak bir açıklama yayımlanmıştır. Açıklamada, en önemli amaçlarının her ülkede bankaların tekrar borç vermeye başlaması olduğu, iş imkanları ile büyümeyi yeniden tesis etmek ve bu büyüklükteki bir krizin tekrarlanmaması için ortak hareket etmeyi taahhüt ettikleri, bu çerçevede alınması gereken bütün önlemlerin alınacağı ifade edilmiştir.

26 Nisan 2009 Haftası: IMF'nin karar mekanizmasında daha fazla söz sahibi olmak isteyen Brezilya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin baskıları sonucunda, Fon, 64 yıllık tarihinde ilk kez tahvil çıkarmak için gerekli çalışmalara başlamıştır. IMF Başkanı tarafından tahvil ihracının esneklik yaratacağını belirterek, ülkelerle ihracın nasıl ve ne miktarda yapılacağı konusunda görüştükleri ifade edilmiştir.

- IMF, G-20 ülkelerinden geçen mart ayının ortasından beri kaynak aktarımı için toplamda 324,5 milyar dolarlık taahhüt aldığını açıklamıştır. IMF tarafından yapılan açıklamada, yaklaşık 325 milyar doları bulan bu kaynağın tamamının gelişmiş ülkelere karşılanacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda ABD, Japonya ve Avrupa Birliği'nin IMF'ye 100'er milyar dolar sağlayacağı kaydedilmiştir.
- BIS tarafından açıklanan verilere göre bankaların uluslararası kredi verme oranlarını son 30 yılın en düşük düzeyinde bulunmaktadır. Uluslararası kredi kuruluşları tarafından verilen sınır ötesi krediler 2008 yılının son 3 ayında 1.985 milyar euro düşmüştür.

3 Mayıs 2009 Haftası: ABD'nin önde gelen finans kuruluşları için uygulanan “stres testi” sonuçları açıklanmıştır.

⁵² Ataman, s.88.

Söz konusu test sonuçlarına göre büyük ölçekli bankalar için 74,6 milyar dolarlık mali yardım veya sermaye artırımı gerekmektedir. Finans kurumlarına tekrar güven duyulmasını sağlamak ve ekonomik durgunluğun etkilerini gidermek amacıyla ülkenin önde gelen finans kuruluşları için yapılan stres testleri, 10 bankanın daha da kötüleşebilecek bir kriz ortamında ayakta kalabilmesi için sermaye artırımına gitmesi gerektiğini göstermiştir. Sermaye artırımına en fazla ihtiyaç duyan banka 33,9 milyar dolarlık artırım ihtiyacıyla Bank of America olurken, diğer önde gelen finans kuruluşları ve ihtiyaç duyulan miktarlar Wells Fargo 13,7 milyar dolar, GMAC 11,5 milyar dolar ve Citigroup 5,5 milyar dolar olarak belirlenmiştir.

10 Mayıs 2009 Haftası: ABD’de gerçekleştirilen ve 19 büyük bankayı kapsayan 'stres testi'nin sonuçlanmasından sonra harekete geçen Avrupa Birliği (AB), bankacılık sistemini benzer bir teste tabi tutmaya karar vermiştir. AB Maliye Bakanları tarafından alınan kararla bankacılık sisteminin sermaye yeterliliği açısından değerlendirilmesi hedeflenen testin Eylül 2009’a kadar tamamlanacağı açıklanmıştır.

- IMF tarafından yapılan açıklamaya göre, Avrupalı bankaların sağlıklı bir sermaye yapısına kavuşmak ve küresel finans krizinin patlak vermesiyle ortaya çıkan toksik varlıklardan kaynaklanan zararları karşılamak için 1 trilyon dolara ihtiyacı bulunmaktadır. IMF'nin son hesaplamaları, Avrupalı bankaların toplamda 1 trilyon doları bulan sermaye ihtiyacının bugüne kadar ancak yüzde 40'ını karşılayabildiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Avrupalı bankaların 600 milyar dolara daha ihtiyacı bulunmaktadır. Euro Bölgesi için ise bu rakamın 375 milyar dolar olduğu belirtilmektedir. IMF'ye göre, ABD'li bankalar ise ihtiyaçları olan 666 milyar dolarlık sermayenin şimdiye kadar yüzde 75'ini karşılamıştır.

17 Mayıs 2009 Haftası: Uluslararası Kalkınma Yönetimi Enstitüsü (IMD) her yıl gerçekleştirdiği Dünya Rekabet Yıllığı için ABD'de bankalara uygulanan stres testinin bir benzerini 57 ülkeye uyarlamıştır. Küresel krizle mücadele etme ve rekabet gücünü artırma kapasitesine sahip ülkeler sıralamasını gösteren Dayanıklılık Testi'nde Danimarka 100 üzerinden 100 puan alarak birinci çıkmıştır.

Türkiye ise 45.09 puan ile 30'uncu sıraya yerleşebilmiştir.⁵³ Danimarka'nın 100 üzerinden 100 puan alarak birinci çıktığı testlerde, Türkiye 45.09 puan ile 30'uncu sıraya yerleşebilmiştir. Türkiye, İngiltere, Belçika, Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi AB üyesi ülkeleri geride bırakmayı başarmıştır.

- ABD'nin, IMF, 100 milyar dolar kredi imkânı sağlayacağı açıklanmıştır. ABD Senatosu'nda onaylanan yasa uyarınca, IMF, ABD tarafından açılan 100 milyar dolarlık kredi hattını, ihtiyacı çerçevesinde kullanabileceği ve ABD yönetiminin ayrıca, IMF'deki kota katkısını 8 milyar dolar daha artıracığı belirtilmiştir. Senato tarafından kabul edilen diğer bir karar uyarınca da ABD yönetiminin, IMF'nin 400 tonluk altın satışı planını desteklemesi öngörülmüştür.

24 Mayıs 2009 Haftası: Dünya Bankası Başkanı Robert Zoellick tarafından, bir "Kırılganlık Fonu"nu oluşturmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Zoellick tarafından, "Bu fona hükümetlerin canlandırma planlarının yüzde 0,7'siyle katkıda bulunacağı açıklanmıştır. Buna ek olarak da Almanya, Japonya ve belki İsveç'ten ilave yardım yapmaları gerekeceği belirtilmiştir.

31 Mayıs 2009 Haftası: Dünya Bankası, Pakistan'a 900 milyon dolarlık kredi verilmesini onaylamıştır. Sağlanan kredinin 650 milyon dolarlık kısmıyla eğitim düzeyinin artırılması, kalan kısmıyla ise ülkenin kuzeybatısındaki bölgelerde yoksulluğun azaltılması için de kullanılacak olan krediden, bireylere mikro kredi sağlanması ve mesleki eğitim verilmesinde yararlanılması öngörülmektedir.⁵⁴

- Barack Obama, GM'nin iflas planını onayladı. Bu iflas planı ile bir taraftan işçilerin saat ücretleri düşürülürken diğer taraftan da 47 GM çalışanının işten çıkartılmasına da onay verilmiş oldu. Hazırlanmış olan ücret ve prim politikası, ücretleri donduracak, enflasyon farkı ödemelerini kaldıracak, iş arası ve tatil sürelerini önemli ölçüde kısaltacak, emeklilerin sağlık, özellikle diş ve göz sağlığı hizmetlerinden yararlanmasına son verecek. GM,

⁵³ Ataman, s. 89.

⁵⁴ Ataman, s. 90.

iş e yeni başlayanlara düşük ücret ve geçici çalıştırma uygulamasını genişletecek ve işçiler grev hakkı ve toplu sözleşmeleri oylama haklarından 2015'e kadar yoksun bırakılacak.⁵⁵

1.6. 2009 KÜRESEL KRİZİ VE TÜRKİYE

Türkiye 2001 krizi sonrasında uluslararası piyasalardan kaynaklanan finansal genişleme ve ucuz kredi olanağına kavuştu. Giderek artan dış açıklar (cari işlemler açıkları) önce yüksek faizlerin cazibesiyle Türkiye'ye akmakta olan sıcak parayla, daha sonraları ise şirket birleşmeleri ve özelleştirmeler ile elde edilen doğrudan yatırım finansmanı ile karşılanmaya çalışıldı. Söz konusu dönemde Türkiye dış borçluluğunu hızla yükseltti. 2003 başında 129.6 milyar dolar olan toplam dış borç stoku, 2008'in Haziran ayı itibarıyla 284.4 milyar dolara yükseldi. 5.5 sene gibi bir sürede biriktirilmiş olan 154.4 milyar dolarlık net yeni dış borcun ana kaynağı ise özel sektörün borçlanmasıydı. Türkiye 2002 sonrasında küresel finans piyasalarına net borçlanıcı olarak katılmıştır. Bu dönemde biriktirilen borç tutarının neredeyse tamamı özel sektör borcudur. Özel sektör içerisinde de finans dışı şirketler kesiminin bu borçlanma temposunun öncüsü olduğu görülmektedir. Finans dışı özel şirketler kesiminin 2003 başında 32.8 milyar dolar olan dış borç stoku, 2008 Haziran'ında 124.7 milyar dolara yükselmiş ve dış borçlanmadaki toplam artışın üçte ikisini oluşturmuştur.⁵⁶

Aynı konuda başka bir görüşe göre: 2000-2001 yıllarında, yaşanan ekonomik kriz ile önemli bir durgunluk sürecine giren Türkiye ekonomisi, kriz sonrası dönemde uyguladığı sıkı para ve maliye politikaları ile yeniden istikrar ortamını yakalamayı başarmıştır. 2001 yılından bugüne kadar geçen süreçte, Türkiye ekonomisinin makro değişkenleri, finansal yapısı ve özellikle bütçe büyüklüklerinde önemli iyileşmeler sağlanmış ve ekonomi istikrarı bir büyüme hızını yakalamıştır. Ancak 2008 yılının ikinci yarısında ABD'de ortaya çıkan ve etkisi Uzakdoğu'ya kadar yayılan küresel krizin, Türkiye ekonomisinde yakalanan bu istikrar ortamını da etkilemiştir.⁵⁷

⁵⁵ Jerry White, "Obama GM'yi Kurtarmaya İşçi Çıkartarak Başlıyor", Ertuğrul Kürkçü (çev.), World Socialist Website'teki makaleden, <http://bianet.org/bianet/dunya/114932-obama-gmyi-kurtarmaya-isci-cikartarak-basliyor> (Erişim Tarihi:2 Eylül 2013).

⁵⁶ Yeldan, s.25

⁵⁷ Susam ve Bakkal, s.75.

1.6.1. 2008 Küresel Krizin Türkiye'ye Etkisi

Neoliberal iktisatçılara göre, Türkiye, gelişmiş ülkelerde görülen problemlerin benzerlerini yaşamamıştır. Bugün ülkemiz finans kesiminin mali verileri incelendiğinde diğer ülkelere göre oldukça güçlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülkemiz bankacılık sistemi, 2001 krizi sırasında yaşadığı yapısal dönüşüm sayesinde bugün küresel krizden hemen hemen hiç zarar görmemiştir.

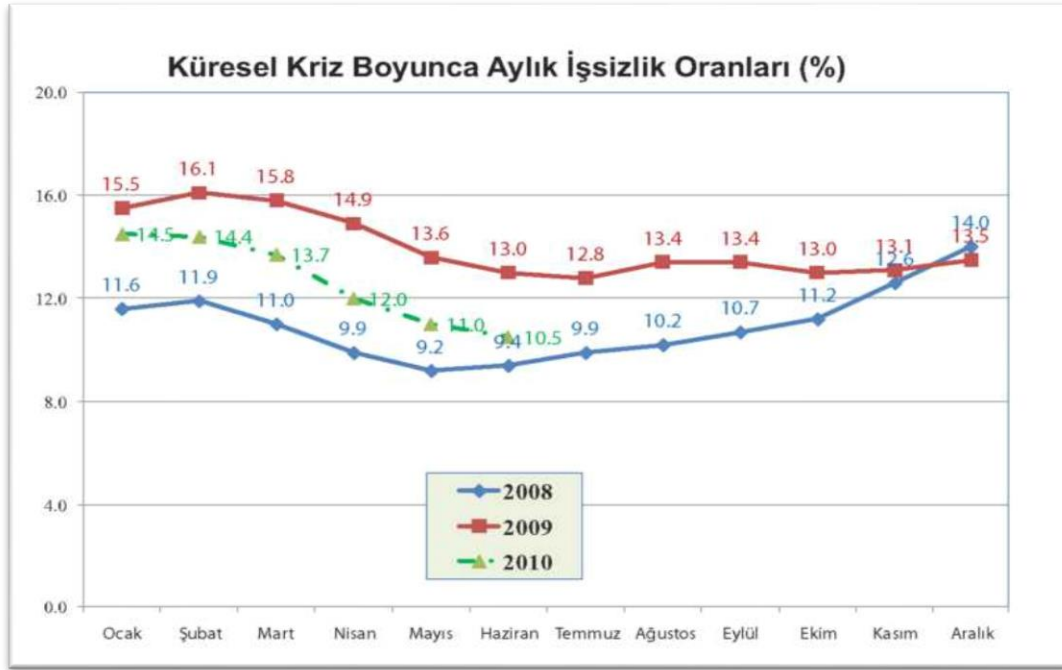
Küresel ölçekte finans sektöründe ciddi sıkıntılar yaşanmasına ve risklerin hızla arttığı bir döneme rağmen Türk bankacılık sistemi güven veren ve istikrara katkı yapan bir performans sergilemektedir. Bankalar 2001 krizinden gerekli dersi aldıklarından dolayı kredi vermek konusunda ince eleyip sık dokumaktadırlar. Ancak sadece bankacılık sisteminin sağlıklı işlemesi, sağlıklı bir piyasa ekonomisi için yeterli değildir. Reel sektör-bankacılık ilişkisinin mutlaka güçlendirilmesi gerekmektedir. 2009 yılı içerisinde, sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı giderek artmaktadır. Batık kredilerin toplam kredilere oranı % 4,5'un üzerine çıkmıştır. Takipteki krediler yılbaşından bu yana % 24,3 artmıştır. Banka kredisini ödeyemediği için kara listeye giren kişiler, tefecilerden borçlanmaktadır. Tefecilik suçunun kaynağında, kredi kanallarında yaşanan tıkanma ve artan kredi kartı harcamalarının yattığı iddia edilmektedir. Bankaların, geri ödenemeyen krediler yüzünden son bir yılda el koydukları malların sayısı artış göstermiştir.

Türkiye ekonomisinin reel kesimi, küresel krizden nasibini fazlasıyla almıştır. Küresel kredi musluklarının kısılması, kredi maliyetlerinin artışı, yurtdışı pazarların daralması gibi daha birçok nedenden ötürü reel sektör büyük kayıplar yaşamıştır. Bu kayıp, Türkiye'nin makro ekonomik göstergelerine de yansımıştır. Büyüme, işsizlik ve enflasyon rakamları, ülkenin büyük çapta bir daralmayla karşı karşıya olduğunu göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası da aynı tarihlerde bu durumu teyit etmekte krizden çıkışın çabuk ve kolay olmayacağını belirtmektedir. Merkez Bankası ve TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği), yılın ilk çeyreğinde çift haneli küçülme beklediğini açıklamış ve durumda beklentiler doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Uluslararası derecelendirme kuruluşu Moody's, Türkiye ekonomisi için, Ocak ayında dile getirdiği 2009 büyüme tahminini, küçülme yönünde, binde 8'den % 4'e çıkarmıştır. Türkiye, dünya genelinde 2008 yılı dördüncü çeyrekte Tayvan'dan sonra en fazla daralan ikinci ülke olmuştur. Türkiye ekonomisi 2008 yılını 0,7 büyüme ile kapatmayı başarsa da 2009 yılında 4,8 oranında küçülme yaşamıştır.

İşsizlik 2008 yılında ortalama % 11 olmuş, Ocak 2009 sonuçlarına göre tarihi rekorları alt üst etmiştir: İşsizlik Şubat 2009 sonuçlarına göre % 16,1. Mart 2009 sonuçlarına göre %15,8 olmuştur.

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri.

Grafik 1: Küresel Kriz Boyunca Aylık İşsizlik Oranları

Bütçe açığı ilk 5 ayda 20 milyar TL'yi aşmıştır. Yeni kurulan şirket sayısı, 2009 yılı ilk 5 ayda % 27,6 azalmıştır.⁵⁸ Ekim 2008'den bu yana baş aşağı giden ihracat Mayıs'ta da trendi değiştirmemiştir. Türkiye'nin Mayıs ayı ihracatı geçen yılın aynı ayına göre % 39,9 gerileyerek 7,3 milyar dolar olmuştur. İlk beş aylık ihracat 35,8 milyar dolara, geriye dönük bir yıllık ihracat ise % 9,9 düşüşle 108,4 milyar dolara

⁵⁸ Alptekin, ss.5-7.

gerilemiştir.

Hükümet 2009 Mart yerel seçimlerinin ardından krizle yüzleşmiş ve ekonomik hedefleri revize etmiştir. Pek çok ülke de, hedeflerini revize etmiştir.

- Ekonominin belkemiği olan sektörlerden;
- İmalat sanayi % 10,8,
- İnşaat % 13,4,
- Ticaret % 15,4,
- Ulaştırma % 7,1 oranında daralmıştır.

Bununla birlikte; “Krizin dibi görüldü mü görülmedi mi?” tartışması 2009 yılı boyunca devam etmiş ancak sokaktaki tablo; reel sektörün sıftah yapmadan kepenk indirdiğini, işçi çıkartmak zorunda kaldığını ve zarar ettiğini göstermiştir. Piyasada likidite sorunu devam etmiş, firmalar alacaklarını tahsil edememiş ve pek çok işletme kapanma noktasına gelmiştir.

2009 yılı sonaylarında ekonomik göstergelerde kısmi de olsa iyileşmeler gözlenmeye başlamıştır. Bloomberg Profesyonel Güven Endeksi 21,2 puandan 38,72 puana yükselmiştir. Dünya büyüme hızı açısından öncü gösterge olarak kabul edilen Global PMI (Sanayi Üretim Endeksi), Eylül 2008’den itibaren en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Global PMI Üretim Endeksi, Mart ayındaki 40,1 değerine göre yükselerek Nisan ayında 43,2 olmuştur. Güvenin artmasıyla birlikte petrol fiyatları da, 2009 yılının en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Petrol ve emtia fiyatlarının artması, talebin canlanması anlamına gelmektedir.⁵⁹ Aynı dönemlerde iyimserlik rüzgârları, ülkemizde de esmeye başlamıştır.

1.6.2. Türkiye’de Kriz için Alınan Önlemler

Bu dönemde Türkiye’de krize karşı birtakım önlemler almıştır. Alınan bu önlemler hem ekonomideki talebi canlandırmaya yönelik, hem de bankaların karşı karşıya kalabilecekleri sorunları rahatlıkla aşabilmelerine yöneliktir. Özelliklere KOBİ’lere verilen faizsiz krediler, esnaf ve sanayicilere verilen yeni krediler reel

⁵⁹ Alptekin, ss.5-7.

sektörün canlandırılmasına yönelik tedbirlerdir. Alınan bu tedbirlerdeki temel amaç bankacılık ve reel sektör arasındaki kredi işlemlerini canlandırmaktır. Ancak hükümetin krize karşı almış olduğu tedbirler az ya da çok ekonomik faaliyetler üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarırken, bu tedbirlerin bir paket halinde değil de, parça parça açıklanması eleştiri konusu haline gelmiştir. Tedbirlerin paket halinde açıklanmaması, her geçen günde yeni tedbirlerin alınması beklentisini kamuoyunda artırmaktadır. Bu da alınan tedbirlerden istenilen sonuçların sağlanamamasına neden olmaktadır.⁶⁰

1.6.2.1. Hükümetin Aldığı Tedbirler

Hükümetin kriz ortamında şirketleri, çalışanları ve emeklilere yönelik uygulamaları içeren “mini önlem paket”i TBMM Genel Kurulu’ndan geçerek yasalaşmıştır. Yasayla; İşsizlik Fonu üzerinden uygulanan “kısa çalışma ödeneği”nde süre 3 aydan 6 aya çıkmış, ödeme miktarı da yüzde 50 artırılmıştır. Emeklilerin aylıkların hiçbir şekilde haciz edilememesi hükmü getirilmiştir. 49 tane ile dönük uygulanan teşviklerin süresi ise 1 yıl uzamıştır. Böylelikle sektörel-bölgesel teşvik sistemine de geçişin yolu açılmıştır.

Hükümet 13 Mart 2009 tarihinde yeni ekonomi paketi açıklamıştır. Bu çerçevede;

- Beyaz eşyada ÖTV 3 ay süreyle indirilmesi,
- Otomotivdeki ÖTV 3 ay süre ile indirilmesi,
- Konutlarda 3 ay süre ile KDV yüzde 18'den yüzde 8'e indirilmesi
- Kobi'lere 75 milyon TL ek ödenek verilmesi,
- Kaynak kullanım destek fonu (KKDF) oranı 5 puan azalması,
- Eximbank'ın sermayesi 500 milyon TL artırılması amaçlanmıştır,
- Sanayide uygulanan indirimli gece tarifi hafta sonları ve diğer resmi tatil günlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması öngörülmüştür.

⁶⁰Ünal ve Kaya, s.22.

Hükümet Ziraat Bankası tarım kredilerinde vadesini uzattıklarını açıklamıştır. Buna göre işletme kredilerinde vade 18 aydan 24 aya, yatırım kredilerinde ise beş yıldan yedi yıla çıkmıştır.

Hükümet tarafından 25 Mart 2009 tarihinde 5'nci önlem paketi açıklanmıştır. Üç ay süre ile geçerli olacak tedbirler şöyledir:

- İşyerlerinin satışından alınan KDV yüzde 8'e,
- Gayrimenkul alımında tapu harcı binde 15'ten binde 5'e,
- Mobilyada alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e,
- KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makinelerinden alınan KDV yüzde 18'den yüzde 8'e,
- Bilişim ve büro mobilyalarda KDV yüzde 18'den yüzde 8'e düşürülmüştür.⁶¹

Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından 4 Haziran 2009 tarihinde yeni teşvik sistemi açıklanmıştır. Söz konusu yeni teşvik sistemiyle; 12 sektörde büyük yatırımların desteklenmesi ve Türkiye'yi 4 bölgeye ayırıp sektörel ve bölgesel teşvikler verilmesi öngörülmektedir. Yeni teşvik sistemiyle Türkiye dört bölgeye ayrılacaktır. Büyük yatırımları desteklenecek sektörler arasında kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, motorlu kara taşıtları imalatı, Demiryolu ve tramvay lokomotifleri veya vagon imalatı, liman ve liman hizmetleri imalatı, elektronik sanayi imalatı, tıbbi aletler, hassas ve optik aletler imalatı, ilaç imalatı, hava ve uzay taşıtları imalatı, makine imalatı yatırımları ve madencilik yatırımları bulunmaktadır. Büyük proje yatırımlarında ile bölgesel ve sektörel destek kapsamında % 20 olan kurumlar vergisi oranı, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin içinde bulunduğu 4'üncü bölgede % 2'ye, 3'üncü bölgede % 4'e, 2'inci bölgede % 8'e, 1'inci bölgede % 10'a düşecek. Büyük yatırım projelerinde yatırım katkı oranları 4'üncü bölgede % 60, 3'üncü bölgede % 40, 2'inci bölgede % 30, 1'inci bölgede % 20 olacaktır. Bölgesel ve sektörel bazdaki teşviklerde bu oranlar sırasıyla 4'üncü, 3'üncü, 2'inci ve 1'inci bölgelerde % 70, % 50, % 40, % 30 olacaktır.

⁶¹ Ataman, s.90.

Yeni teşvik paketi kapsamında; Bakanlar Kurulu tarafından 18 Mayıs 2009 tarihinde kararlaştırılan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonu'nda kabul edilen "Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"yla; firmaların küresel mali kriz ile daralan finansman imkanlarının artırılması ve kredi sisteminin etkin bir şekilde işlemesine katkı sağlaması amaçlanmakta ve bu doğrultuda Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilecek kredi garanti kurumlarına, firmalara kredi garantisi sağlamak üzere 1 milyar Türk Lirasına kadar nakit kaynak aktarılması ve/veya özel tertip devlet iç borçlanma senedi ihraç edilmesi öngörüldüğü açıklanmıştı. Hazine desteğiyle Kredi Garanti Kurumu'na kredinin yüzde 65'ine kefalet sağlanması, kredi riskinin yüzde 35'inin ise bankalar tarafından üstlenileceği açıklanmıştır. Kredi garanti kurumlarına ilk etapta aktarılması öngörülen 1 milyar TL kaynakla en az 10 milyar Türk Liralık krediye kefalet sağlanmasına imkan verileceği belirtilmektedir. Kredi Garanti Desteğinden yıllık cirosu 25 milyon TL'nin altında ve en fazla 250 çalışanı olan işletmelerin yararlanması, bu işletmelerde 30 Haziran 2008 tarihinden önceki iki yıl içinde takibe düşmüş borcu olmayan ve kamuya vadesi geçmiş borcu bulunmayan işletmelerin olması şartı aranması öngörülmektedir. Kredi Garanti Fonu desteklerinden yeni sağlanacak krediler kadar ilave sağlanacak krediler ve mevcut kredilerin yenilenen bölümlerinde yararlanılacaktır. Türk Lirası ya da döviz cinsinden kredilere asgari 1 yıl azami 4 yıl vadeye sahip kredilere destek verilecektir. Kanunun yasalaşmasından sonra çıkacak Bakanlar Kurulu Kararı'nın yayımlanmasını takiben iki yıl içinde kullanılacak krediler bu destekten yararlanacaktır. Hükümet tarafından açıklanan yeni istihdam paketinde ise toplum yararına işler için getirilen desteklerin, işsizlik sigortası fonundan finanse edilmesi ve kapsamında 120 bin işsize doğrudan istihdam sağlanması öngörülmektedir. Mesleki eğitimlerle ise 200 bin işsize eğitim verilecek ve program kapsamında ulaşılabilecek işsiz sayısının 500 bin olması amaçlanmaktadır.⁶²

Hükümet tarafından istihdam paketinin maliyetinin 1 milyar lira, teşvik paketinin ise maliyetinin tam olarak belli olmadığı, ancak iki paketin toplam maliyetinin en az 3 milyar TL olacağı açıklanmıştır. Hükümet tarafından hazırlanan Taslak düzenleme ile kredi kartı borçlarına yeniden yapılandırma olanağı getirilmiştir. Bu

⁶² Ataman, s.91.

kapsamda 31 Mayıs 2009 itibariyle ödeme ihtarı çekilmiş, icra takibi başlatılmış ya da banka tarafından takip olunan krediler için yeni bir ödeme planına bağlama imkanı getirilmiştir. Borçluların, Kanunun yayımlanmasından itibaren 60 gün içinde bankalara, banka avukatlarına ya da varlık yönetim şirketlerine veya temsilcilerine başvurarak bu imkandan yararlanabilmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, kredi kartlarının yıllık kart kullanım bedeli de yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, kullanım limiti 3 bin 500 liraya kadar olan kredi kartları için 35 liraya kadar, 3 bin 500 ve üstü için limitin yüzde 1'ini geçmemesi öngörülmüştür. Diğer yandan, Bakanlar Kurulu tarafından 15 Haziran 2009 tarihinde kararlaştırılan “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar”la getirilen düzenlemelerle gerçek kişilerin yurtiçinden ve yurtdışından döviz veya dövize endeksli kredi kullanmaları sınırlandırılırken, döviz geliri olmayan firmalara vadesi 1 yıldan fazla ve tutarı 5 milyon ABD dolarının üzerinde olmak üzere yurtiçi bankalardan döviz kredisi kullanım olanağı getirilmiştir.

1.6.2.2. Merkez Bankasının Aldığı Tedbirler

TC Merkez Bankası 2 Nisan 2009 tarihinde döviz alım ihalelerine ara vermiştir.

Merkez Bankası, finans piyasalarında oluşabilecek olası döviz sıkışıklığını aşmak ve bankaları rahatlatmak amacıyla yeni kararlar almıştır. Merkez Bankası, döviz depo piyasasında hem faiz oranlarını düşürmüştür, hem de vadeyi uzatmıştır. Merkez Bankası faiz indirimi sonrasında döviz piyasasına ilişkin yeni önlemleri devreye sokmuştur. Döviz depo piyasasında borç verme faiz oranı dolar için % 7'den % 5.5'e, Euro için % 9'dan % 6.5'a düşürülmüştür. Döviz depo piyasasında bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vadesi 1 aydan 3 aya uzatılmıştır.

1.6.2.3. Sermaye Piyasası Kurulunun Aldığı Tedbirler

Sermaye Piyasası Kurulu fon çıkışı gerektirmeyen sermaye azaltımlarına ilişkin ilkeleri belirlemiştir. Yapılan açıklamada uluslararası kriz nedeniyle şirketlerin halka arz suretiyle nakit sermaye artırımını yapmaları imkânı ekonomik olarak ortadan

kalktığı için bu durumun nakit sermaye ihtiyacı olan şirketleri zorunlu olarak sermaye artırımına yönlendirdiği belirtilmiştir. Daha önce yapılan düzenlemelere ilave olarak payları nominal değerin altında işlem gören şirketlerin nakit sermaye artırımlarına imkan sağlamak amacıyla halka açık anonim ortaklıklar için fon çıkışı gerektirmeyen sermaye artırım sürecine ilişkin ilke esasların Kurulca belirlendiği ifade edilmiştir.⁶³

⁶³Ataman, s.92.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE İSTİHDAM

2.1. MEVCUT DURUMUN ANALİZİ

2.1.1. Nüfus ve İşgücü Açısından Dünyada Genel Durum

Dünya nüfusu 1950 yılında 2,532 milyar iken 2010 yılında 6,895'e, 2012 yılında bu rakam 7,130 milyara ulaşmıştır. Yapılan projeksiyonlarda 2050 yılında 9,306 milyara 2100 yılında da 10,124 milyara ulaşması tahmin edilmektedir. Dünyada nüfus artışı 1970 yılından itibaren azalmaya başlamış ve azalış trendi sürmektedir.

Tablo 4: Dünya Nüfusunun Gelişimi ve Geleceği (Ortalama/Milyar)

Yıl	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010
Nüfus	2,070	2,300	2,532	3,038	3,696	4,453	5,306	6,122	6,895
Yıl	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080	2090	2100
Nüfus	7,656	8,321	8,874	9,306	9,615	9,827	9,968	10,062	10,124

Kaynak: United Nations: Word Population Prospect: The 2012 Revision⁶⁴

Nüfus ve işsizlik arasındaki ilişkiye baktığımızda işsiz sayısının toplam nüfusa oranı ekonomik kriz öncesinde %2,6 düzeyine inmiş, 2010 yılında bu ise oran %2,9 düzeyine yükselmiştir. 2005 yılında 6,506 milyar olan dünya nüfusu 2011 yılında 6,974 milyara ulaşmış, nüfus artış hızı ise aynı dönemde %1,18'den %1,1 düzeyine gerilemiştir. Aynı dönemde işsiz sayısı 180,9 milyondan 197,2 milyona yükselmiştir.

Tablo 5: Dünyada Nüfus ve İşsizlik

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Nüfus (milyar)	6,506	6,583	6,661	6,739	6,817	6,895	6,974
Nüfus Artışı (%)	1,18	1,18	1,17	1,15	1,14	1,14	1,11
İşsiz Sayısı (milyon)	187,5	180,0	170,7	176,4	197,7	197,3	197,2
İşsiz Sayısı/Nüfus	2,9	2,7	2,6	2,6	2,9	2,9	2,8

Kaynak: United Nations:Word Population Prospect: The 2012 Revision

(<http://esa.un.org/wpp/ExcelData/population.htm>); ILO Global Employment Trends 2012.

⁶⁴ United Nations: Word Population Prospect: The 2012 Revision, <http://esa.un.org/wpp/ExcelData/population.htm> (Erişim:01 Eylül 2013)

Tablo 6: AB’de İşsizlik Oranları (2001-2012 %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU-27	8.6	8.9	9.1	9.3	9.0	8.3	7.2	7.1	9.0	9.7	9.7	10.5
Euro area	8.1	8.5	9.0	9.3	9.2	8.5	7.6	7.6	9.6	10.1	10.2	11.4
Belçika	6.6	7.5	8.2	8.4	8.5	8.3	7.5	7.0	7.9	8.3	7.2	7.6
Bulgaristan	19.5	18.2	13.7	12.1	10.1	9.0	6.9	5.6	6.8	10.3	11.3	12.3
Çek Cumh.	8.1	7.3	7.8	8.3	7.9	7.1	6.3	4.4	6.7	7.3	6.7	7.0
Danimarka	4.5	4.6	5.4	5.5	4.8	3.9	3.8	3.4	6.0	7.5	7.6	7.5
Almanya	7.9	8.7	9.8	10.6	11.3	10.3	9.7	7.5	7.8	7.1	5.9	5.5
Estonya	12.8	10.3	10.1	9.7	7.9	6.9	4.6	5.5	13.8	16.9	12.5	10.2
İrlanda	3.9	4.5	4.6	4.5	4.4	4.5	4.7	8.4	12.0	13.9	14.7	14.7
Yunanistan	10.7	10.3	9.7	10.5	9.9	8.9	8.3	7.7	9.5	12.6	17.7	24.3
İspanya	10.5	11.4	11.4	10.9	9.2	8.5	8.3	11.3	18.0	20.1	21.7	25.0
Fransa	8.2	8.3	8.9	9.3	9.3	9.2	8.4	7.8	9.5	9.7	9.6	10.2
İtalya	9.0	8.5	8.4	8.0	7.7	6.8	6.1	6.7	7.8	8.4	8.4	10.7
Kıbrıs	3.9	3.5	4.1	4.6	6.3	4.6	3.9	3.7	6.4	6.3	7.9	11.9
Latvia	12.9	12.6	11.3	11.2	9.6	7.3	6.5	8.0	16.2	19.8	16.2	14.9
Litvanya	17.4	13.8	12.4	11.3	8.6	6.2	3.8	5.3	11.6	18.0	15.5	13.3
Lüksemburg	1.9	2.0	3.8	5.0	4.6	4.6	4.2	4.9	5.1	4.6	4.8	5.1
Macaristan	5.6	5.6	5.8	5.1	7.2	7.5	7.4	7.8	10.0	11.2	10.9	10.9
Malta	7.6	7.4	7.7	7.2	7.3	6.9	6.5	6.0	6.9	6.9	6.5	6.4
Hollanda	2.5	3.1	4.2	5.1	5.3	4.4	3.6	3.1	3.7	4.5	4.4	5.3
Avusturya	3.6	4.2	4.3	4.9	5.2	4.8	4.4	3.8	4.8	4.4	4.2	4.3
Polonya	18.3	20.0	19.8	19.1	17.9	13.9	9.6	7.1	8.1	9.7	9.7	10.1
Portekiz	4.6	5.7	7.1	7.5	8.6	8.6	8.9	8.5	10.8	12.0	12.9	15.9
Romanya	6.6	7.5	6.9	8.0	7.2	7.3	6.4	5.8	6.9	7.3	7.4	7.0
Slovenya	6.2	6.3	6.7	6.3	6.5	6.0	4.9	4.4	5.9	7.3	8.2	8.9
Slovakya	18.5	18.8	17.7	18.4	16.4	13.5	11.2	9.6	12.1	14.5	13.6	14.0
Finlandiya	9.1	9.1	9.0	8.8	8.4	7.7	6.9	6.4	8.3	8.4	7.8	7.7
İsveç	5.8	6.0	6.6	7.4	7.7	7.1	6.1	6.2	8.3	8.6	7.8	8.0
İngiltere	5.0	5.1	5.0	4.7	4.8	5.4	5.3	5.6	7.6	7.8	8.0	7.9
İzlanda	-	-	3.3	3.1	2.6	2.9	2.3	3.0	7.2	7.8	7.1	6.0
Norveç	3.4	3.7	4.2	4.3	4.5	3.4	2.5	2.5	3.2	3.6	3.3	3.2
Hırvatistan	-	14.6	14.2	13.7	12.7	11.2	9.0	8.4	9.1	11.8	13.5	15.9
Türkiye	-	-	-	-	9.2	8.7	8.8	9.7	12.5	10.7	8.8	8.1
Japonya	5.0	5.4	5.3	4.7	4.4	4.1	3.9	4.0	5.1	5.1	4.0	4.3
Amerika B.D.	4.8	5.8	6.0	5.5	5.1	4.6	4.6	5.8	9.3	9.6	8.9	8.1

Kaynak: European Commission, Eurostat Unemployment Statistics.⁶⁵

⁶⁵ [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics#Further Eurostat information](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics#Further_Eurostat_information) (Erişim: 14.09.2013)

Bu süreçte dikkati çeken en önemli gösterge ise gelişmiş ekonomilerin işsizlik oranındaki artıştır. Gelişmiş ekonomiler ve Avrupa Birliği'nde işsizlik son krizin de etkisiyle 2005 yılındaki % 9.0'lar seviyesindeyken 2011 yılında % 10'lar düzeyine ulaşmıştır.

Dünyadaki diğer ülke grupları ise bu dönemde krizi işsizlik oranı bakımından çok belirgin hissetmemiştir. Bunun nedeni yaşanan ekonomik krizin gelişmiş ülkelerin ekonomik yapılarının bir sonucu olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 7: Dünyada İşgücü Piyasalarının Genel Durumu

	İşsizlik Oranı							İstihdam Oranı		Yıllık İşgücü Artış Oranı				
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*	2005	2011*	2001-06	2007	2008	2009	2010
Dünya	6,2	5,8	5,5	5,6	6,2	6,1	6,0	61,1	60,3	1,8	1,7	1,1	0,5	1,3
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	6,9	6,3	5,8	6,1	8,3	8,8	8,5	56,2	55,2	0,9	1,5	0,6	-2,2	-0,2
Merkez ve Doğu Avrupa	9,2	9,1	8,4	8,4	10,2	9,5	8,6	52,4	54,3	0,9	2,1	1,2	-1,2	1,5
Doğu Asya	4,1	3,9	3,8	4,2	4,3	4,1	4,1	71,4	70,2	1,2	1,2	0,1	0,7	0,9
G.Doğu Asya ve Pasifik	6,4	6,1	5,5	5,3	5,2	4,8	4,7	65,9	66,8	1,7	2,4	2,0	1,7	2,2
Güney Asya	4,7	4,2	3,8	3,7	3,9	3,9	3,8	58,2	54,9	2,5	1,1	0,8	0,6	0,7
Latin Amerika	7,9	7,6	7,0	6,6	7,7	7,2	7,2	60,3	61,5	2,5	2,4	2,4	0,7	2,8
Orta Doğu	11,2	10,9	10,3	10,4	10,1	9,9	10,2	42,5	42,9	4,6	3,9	1,7	4,0	3,8
Kuzey Afrika	11,5	10,5	10,1	9,6	9,6	9,6	10,9	43,2	43,6	3,4	3,7	2,9	2,2	2,2
Sahra Altı Afrika	8,3	8,2	8,1	8,1	8,2	8,2	8,2	64,1	64,5	3,1	3,0	3,0	2,7	2,7

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012.⁶⁶

Dünyada işgücüne katılma oranları 2000 yılından günümüze kadar bir düşüş eğilimi göstermektedir. 2000 yılında % 65,3 olan oran, 2011 yılında % 64,1'e gerilemiştir. Bölgesel olarak, Gelişmiş Ülkeler ve AB, Doğu Asya ve Güney Asya ülkelerinde işgücüne katılım azalırken, Latin Amerika, Orta Doğu ülkelerinde ise artışlar görülmektedir.

⁶⁶ ILO Global Employment Trends 2012, s.92,
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_171571.pdf (erişim: 01 Eylül 2013)

Tablo 8: Dünyada İşgücüne Katılma Oranları (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dünya	65,3	65,2	65,1	65,0	65,1	65,2	65,0	64,8	64,6	64,3	64,1
Gelişmiş Ülkeler ve Avrupa Birliği	60,7	60,5	60,3	60,2	60,2	60,3	60,6	60,6	60,8	60,5	60,3
Orta ve Güneydoğu Avrupa ve BDT	58,8	58,2	58,2	57,5	57,4	57,7	57,9	58,4	58,7	59,0	59,2
Doğu Asya	76,0	75,7	75,4	75,0	74,7	74,5	74,3	74,1	73,8	73,6	73,4
Güneydoğu Asya ve Pasifik	70,5	70,8	70,5	70,6	70,6	70,4	70,2	70,1	70,1	70,0	70,1
Güney Asya	59,9	60,1	60,3	60,5	60,7	61,0	60,3	59,5	58,6	57,9	57,1
Latin Amerika	64,0	64,3	64,6	64,5	65,2	65,4	65,5	65,5	65,7	65,8	66,2
Orta Doğu	46,0	46,2	46,5	46,9	47,4	47,9	47,6	47,5	46,8	47,1	47,5
Kuzey Afrika	48,4	47,8	47,5	48,1	48,5	48,8	48,3	48,7	48,8	48,8	48,8
Sahra Altı Afrika	69,7	69,8	69,9	69,9	69,9	69,9	70,0	70,1	70,2	70,2	70,2

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012⁶⁷

Tablo 9: Dünyada Erkek İşgücüne Katılma Oranı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dünya	78,6	78,4	78,2	78,0	78,0	78,0	77,8	77,6	77,5	77,3	77,1	77,1
Gelişmiş Ekonomiler ve AB	70,2	69,8	69,4	69,1	69,0	69,0	69,1	69,1	69,0	68,4	68,0	67,9
Orta ve Güneydoğu Avrupa ve BDT	69,4	68,6	68,1	67,5	67,8	68,2	68,3	68,9	69,5	69,7	70,0	70,3
Doğu Asya	82,1	81,7	81,5	81,2	80,9	80,7	80,5	80,3	80,0	79,8	79,6	79,6
Güneydoğu Asya ve Pasifik	82,8	83,1	82,8	83,1	83,2	82,7	82,4	82,1	81,9	81,8	81,9	81,8
Güney Asya	83,3	83,3	83,3	83,3	83,3	83,4	83,1	82,6	82,2	81,7	81,4	81,3
Latin Amerika	80,7	80,5	80,3	80,0	80,2	80,2	80,1	79,9	80,0	79,7	79,8	79,7
Orta Doğu	74,0	73,8	73,7	73,8	73,8	74,0	73,6	73,5	72,8	73,1	73,6	74,0
Kuzey Afrika	74,9	74,2	74,1	74,5	75,0	75,2	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1	74,1
Sahra Altı Afrika	77,0	76,7	76,5	76,2	75,9	75,9	75,9	76,0	76,2	76,1	76,1	76,2

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012. (2011 verileri tahminidir)

İşgücüne katılma oranlarına cinsiyet açısından bakıldığında, erkeklerin % 77,1 oranında, kadınların ise % 51,1 oranında katıldığını, erkeklerin işgücüne katılımının kadınlara göre belirgin şekilde üstün olduğunu görebiliriz. Bütün dünya ülkelerinde erkeklerin işgücüne katılım oranları birbirine yakinken, kadınların işgücüne katılımında ise ülke grupları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Kadınların işgücüne en yüksek katılımı % 66,7 ile Doğu Asya ülkelerinde iken, en düşük katılımı ise % 18,4 ile Orta Doğu ülkelerinde gerçekleşmiştir.

⁶⁷ ILO, Age, s.96.

Tablo 10: Dünyada Kadın İşgücüne Katılma Oranı (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dünya	52,0	52,0	52,1	52,1	52,2	52,4	52,2	52,0	51,7	51,4	51,2	51,1
Gelişmiş Ülkeler ve Avrupa Birliği	51,8	51,7	51,7	51,9	52,0	52,2	52,5	52,7	53,0	53,0	53,0	53,1
Orta ve Güneydoğu Avrupa ve BDT	49,4	49,0	49,4	48,6	48,3	48,5	48,8	49,1	49,2	49,6	49,7	49,9
Doğu Asya	69,7	69,4	69,1	68,7	68,3	68,0	67,8	67,7	67,2	67,0	66,9	66,7
Güneydoğu Asya ve Pasifik	58,5	58,8	58,4	58,4	58,4	58,5	58,3	58,5	58,7	58,5	58,6	58,7
Güney Asya	35,0	35,4	35,8	36,3	36,8	37,4	36,3	35,1	33,9	32,8	31,7	31,8
Latin Amerika	48,1	48,7	49,6	49,8	50,8	51,3	51,5	51,8	52,1	52,6	53,2	53,5
Orta Doğu	16,3	16,7	17,2	17,8	18,4	19,0	18,7	18,5	17,7	17,8	18,1	18,4
Kuzey Afrika	22,1	21,7	21,2	21,9	22,4	22,6	22,7	23,6	23,7	23,8	24,0	24,2
Sahraaltı Afrika	62,7	63,1	63,5	63,8	64,0	64,1	64,2	64,2	64,4	64,4	64,4	64,5

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012.⁶⁸ (2011 Verileri Tahminidir)

2.1.2. Ekonomik Büyüme ve İstihdam Açısından Dünyada Genel Durum

2009 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz ile II. Dünya Savaşı yıllarından sonraki en büyük ekonomik daralma ile sonuçlanmıştır. 2008 yılında % 3 oranında büyüyen dünya ekonomisi, 2009 yılında % 0,7 oranında küçülmüştür. Dünya ülke grupları açısından baktığımızda, krizin etkisi net olarak görülebilmektedir. Kriz en fazla gelişmiş ekonomiler ile Avrupa ekonomilerini etkilemiştir. Krizinin en ağır yaşandığı 2009 yılında Polonya ve Güney Kore dışında hemen hemen bütün dünyada negatif büyümeler yaşanmıştır. 2009 yılında Estonya % 13,9, Finlandiya % 8,2, İrlanda %7,0 ile en çok küçülen ekonomiler olmuştur. Küresel krizden Çin, Arjantin, Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin olumsuz yönde etkilenmediği görülmüştür. 2010 yılında dünya ekonomisi % 5,1 oranında büyümüş, büyümde lokomotif olma görevini ise % 7,3'lük büyümeyle "gelişmekte olan ülkeler" sağlamıştır.

⁶⁸ ILO, Age.s.96.

Tablo 11: Ülkelerde Reel GSYİH Büyüme Hızı (Yıllık Yüzde Değişim)

ÜLKELER	1993-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
A.Gelişmiş Ekonomiler	2,8	1,9	3,1	2,7	3,1	2,8	0,1	-3,7	3,1	1,6
I-AB-15	2,3	1,5	2,6	2,2	3,6	3,3	0,7	-4,2	1,8	1,7
Almanya	1,4	-0,4	0,7	0,8	3,9	3,4	0,8	-5,1	3,6	2,7
Avusturya	2,2	0,8	2,5	2,5	3,6	3,7	2,2	-3,9	2,1	3,3
Belçika	2,3	0,8	3,1	2,0	2,7	2,8	0,8	-2,7	2,1	2,4
Danimarka	2,4	0,4	2,3	2,4	3,4	1,6	-1,1	-5,2	1,7	1,5
Finlandiya	3,5	2,0	4,1	2,9	4,4	5,3	1,0	-8,2	3,6	3,5
Fransa	2,0	0,9	2,3	1,9	2,7	2,2	-0,2	-2,6	1,4	1,7
Hollanda	3,0	0,3	2,0	2,2	3,5	3,9	1,8	-3,5	1,6	1,6
İngiltere	3,1	2,8	3,0	2,2	2,8	2,7	-0,1	-4,9	1,4	1,1
İrlanda	7,3	4,2	4,5	5,3	5,3	5,2	-3,0	-7,0	-0,4	0,4
İspanya	3,2	3,1	3,3	3,6	4,0	3,6	0,9	-3,7	-0,1	0,8
İsveç	2,8	2,3	4,2	3,2	4,3	3,3	-0,6	-5,3	5,7	4,4
İtalya	1,6	0,0	1,5	0,7	2,0	1,5	-1,3	-5,2	1,3	0,6
Lüksemburg	4,7	1,5	4,4	5,4	5,0	6,6	1,4	-3,6	3,5	3,6
Portekiz	2,7	-0,9	1,6	0,8	1,4	2,4	0,0	-2,5	-2,1	-2,2
Yunanistan	2,7	5,9	4,4	2,3	5,2	4,3	1,0		-4,4	-5,0
II-Diğer Gelişmiş Avrupa Ekonomileri										
Çek Cumhuriyeti	-	3,6	4,5	6,3	6,8	6,1	2,5	-4,1	2,3	2,0
Estonya	-	7,6	7,2	9,4	10,6	6,9	-5,1	-13,9	3,1	6,5
GKRY	4,1	1,9	4,2	3,9	4,1	5,1	3,6	-1,7	1,0	0,0
İzlanda	3,3	2,4	7,7	7,5	4,6	6,0	1,4	-6,9	-3,5	2,5
İsviçre	1,3	-0,2	2,5	2,6	3,6	3,6	2,1	-1,9	2,7	2,1
Malta	-	-0,3	1,8	4,2	1,9	4,6	5,4	-3,3	3,1	2,4
Norveç	3,4	1,0	3,9	2,7	2,3	2,7	0,7	-1,7	0,3	1,7
Slovakya	-	4,8	5,1	6,7	8,5	10,5	5,8	-4,8	4,0	3,3
Slovenya	4,1	2,9	4,4	4,0	5,8	6,8	3,7	-8,1	1,2	1,9
III-Diğer Gelişmiş Ülkeler										
ABD	3,4	2,5	3,5	3,1	2,7	1,9	-0,3	-3,5	3,0	1,5
İsrail	4,5	1,5	4,8	4,9	5,6	5,5	4,0	0,8	4,8	4,8
Japonya	0,8	1,4	2,7	1,9	2,0	2,4	-1,2	-6,3	4,0	-0,5
Kanada	3,5	1,9	3,1	3,0	2,8	2,2	0,7	-2,8	3,2	2,1
IV-Yeni Sanayileşmiş Asya Ekonomileri										
Avustralya	4,0	3,3	3,8	3,1	2,6	4,6	2,6	1,4	2,7	1,8
G.Kore	6,1	2,8	4,6	4,0	5,2	5,1	2,3	0,3	6,2	3,9
Hong Kong	3,0	3,0	8,5	7,1	7,0	6,4	2,3	-2,7	7,0	6,0
Singapur	6,1	4,6	9,2	7,4	8,7	8,8	1,5	-0,8	14,5	5,3
Tayvan	5,0	3,7	6,2	4,7	5,4	6,0	0,7	-1,9	10,9	5,2
Yeni Zelenda	3,8	4,2	4,5	3,3	1,0	2,8	-0,1	-2,0	1,7	2,0
B.Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler	4,1	6,2	7,5	7,3	8,2	8,9	6,0	2,8	7,3	6,4
I-AB Ülkeleri										
Bulgaristan	-1,2	5,5	6,7	6,4	6,5	6,4	6,2	-5,5	0,2	2,5
Letonya	2,9	7,2	8,7	10,6	12,2	10,0	-4,2	-18,0	-0,3	4,0
Litvanya	-	10,2	7,4	7,8	7,8	9,8	2,9	-14,7	1,3	6,0
Macaristan	3,1	4,0	4,5	3,2	3,6	0,8	0,8	-6,7	1,2	1,8

Polonya	4,6	3,9	5,3	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,8	3,8
Romanya	1,7	5,2	8,5	4,2	7,9	6,3	7,3	-7,1	-1,3	1,5
II-AB Adayı Ülkeler										
Hırvatistan	2,9	5,4	4,1	4,3	4,9	5,1	2,2	-6,0	-1,2	0,8
Makedonya	0,0	2,8	4,6	4,4	5,0	6,1	5,0	-0,9	1,8	3,0
Türkiye	3,0	5,3	9,4	8,4	6,4	4,7	0,7	-4,8	9,0	6,6(7,5)
III-Diğer Yükselen ve Gelişmekte Olan Ekonomiler										
Arjantin	0,6	9,0	8,9	9,2	8,5	8,6	6,8	0,8	9,2	8,0
Brezilya	2,9	1,1	5,7	3,2	4,0	6,1	5,2	-0,6	7,5	3,8
Çin	9,8	10,0	10,1	11,3	12,7	14,2	9,6	9,2	10,3	9,5
Endonezya	3,4	4,8	5,0	5,7	5,5	6,3	6,0	4,6	6,1	6,4
Güney Afrika	2,8	2,9	4,6	5,3	5,6	5,5	3,6	-1,7	2,8	3,4
Hindistan	5,8	6,9	7,6	9,0	9,5	10,0	6,2	6,8	10,1	7,8
İran	3,2	7,2	5,1	4,7	5,8	10,8	0,6	3,5	3,2	2,5
Katar	7,4	6,3	17,7	7,5	26,2	18,0	17,7	12,0	16,6	18,7
Malezya	5,8	5,8	6,8	5,3	5,8	6,5	4,8	-1,6	7,2	5,2
Meksika	2,7	1,4	4,0	3,2	5,2	3,2	1,2	-6,2	5,4	3,8
Mısır	4,8	3,2	4,1	4,5	6,8	7,1	7,2	4,7	5,1	1,2
Pakistan	3,6	4,7	7,5	9,0	5,8	6,8	3,7	1,7	3,8	2,6
Rusya	-0,9	7,3	7,2	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,0	4,3
S.Arabistan	1,4	7,7	5,3	5,6	3,2	2,0	4,2	0,1	4,1	6,5
Tayland	3,6	7,1	6,3	4,6	5,1	5,0	2,6	-2,4	7,8	3,5
Avro Bölgesi	2,1	0,7	2,2	1,7	3,2	3,0	0,4	-4,3	1,8	1,6
Dünya GSYİH	3,3	3,6	4,9	4,6	5,3	5,4	2,8	-0,7	5,1	4,0

Kaynak: DPT Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2011⁶⁹

Dünyada istihdam artışı 2001-2006 arasında ortalama % 1,8, 2007'de % 1,7, 2008'de % 1,1, 2009'da % 0,5, 2010'da % 1,3 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam artışında genellikle krizden daha az etkilenen gelişmekte olan ekonomiler etkili olmuştur. İstihdam artışında krizden en az etkilenen bölgeler olarak Orta Doğu ve Latin Amerika dikkat çekmekte, gelişmiş ekonomilerin kriz öncesi duruma dönebilmeleri için daha uzun bir zamanın geçmesi beklenmektedir.

⁶⁹ DPT Uluslar arası Ekonomik Göstergeler, 2011, <http://www.xn--kalknma-ufb.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC69F12E51011BCD0> (Erişim Tarihi: 01.09.2013).

Tablo 12: Dünyada Bölgesel Olarak İstihdam Artışı

	2001-2006	2007	2008	2009	2010	2011 (Tahmini)
Dünya	1,8	1,7	1,1	0,5	1,3	1,6
Gelişmiş Ülkeler ve Avrupa Birliği	0,9	1,5	0,6	-2,2	-0,2	0,8
Orta ve Güneydoğu Avrupa (AB Üyesi Olmayan) ve Bağımsız Devletler Topluluğu	0,9	2,1	1,2	-1,2	1,5	1,7
Doğu Asya	1,2	1,2	0,1	0,7	0,9	0,8
Güneydoğu Asya ve Pasifik	1,7	2,4	2,0	1,7	2,2	1,8
Güney Asya	2,5	1,1	0,8	0,6	0,7	2,1
Latin Amerika	2,5	2,4	2,4	0,7	2,8	1,9
Orta Doğu	4,6	3,9	1,7	4,0	3,8	3,1
Kuzey Afrika	3,4	3,7	2,9	2,2	2,2	0,8
SahraAltı Afrika	3,1	3,0	3,0	2,7	0,7	2,9

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012. (2011 verileri tahminidir)⁷⁰

İstihdam edilenlerin gelir durumuna bakıldığında; günlük kazançlar açısından 1,25 ABD doları kazananların payında 2000-2011 döneminde % 26,4'den % 14,8'e düşüş yaşanmıştır. 2 ABD doları kazananların toplam istihdam içindeki payı ise aynı dönemde % 45,9'dan % 29,5'e gerilemiştir. Dünyanın krizle mücadele ettiği on yıllık dönemde en az kazananların gelirinde yüzde elli oranında düşüş yaşandığı gözlenmiştir.

Tablo 13: Dünyada Günlük 1,25 ABD \$ ve 2 ABD \$ Kazananların Toplam İstihdamdaki Payı

Yıllar	Günlük 1,25 \$ Kazananlar (milyon)	Toplam istihdam içinde 1,25 \$ Kazananların payı (yüzde)	Günlük 2 \$ Kazananlar (milyon)	Toplam istihdam içinde 2 \$ kazananların payı (yüzde)
2000	689,2	26,4	1197,6	45,9
2007	493,5	16,7	978,3	33,1
2010	459,1	15,1	916,6	30,2
2011	655,8	14,8	911,5	29,5

Kaynak: ILO Global Employment Trends, 2012, s.102

⁷⁰ ILO, s.95.

Dünyada işsizlik verilerine bakıldığında sorununun yalnızca gelişmiş ülkelerin sorunu olmadığı, gelişmekte olan ülke gruplarının da işsizlik problemiyle karşı karşıya oldukları görülmektedir. Bölgesel anlamda en yüksek işsizliğin Kuzey Afrika, Orta Doğu, Orta ve Güneydoğu Avrupa ile Gelişmiş Ülkeler ile Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin yaşadığı dikkati çekmektedir. Güney Asya, Doğu Asya, Güneydoğu Asya ve Pasifik ülkeleri ise işsizlik açısından avantajlı ülkeler olarak görülmektedir. Bu ekonomilerde işsizlik gelişmiş ülkelerin ve AB'nin yarısı düzeyinde, dünya ortalamasının da oldukça altındadır.

Tablo 14: Dünyada Bölgesel Olarak İşsizlik

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011 (Tahmini)
Dünya	6,3	6,2	5,8	5,5	5,6	6,2	6,1	6,0
Gelişmiş Ülkeler ve Avrupa Birliği	6,7	6,9	6,3	5,8	6,1	8,3	8,8	8,5
Orta ve Güneydoğu Avrupa (AB Üyesi Olmayan) ve Bağımsız Devletler Topluluğu	10,8	9,2	9,1	8,4	8,4	10,2	9,5	8,6
Doğu Asya	4,4	4,1	3,9	3,8	4,2	4,3	4,1	4,1
Güneydoğu Asya ve Pasifik	5,0	6,4	6,1	5,5	5,3	5,2	4,8	4,7
Güney Asya	4,4	4,7	4,2	3,8	3,7	3,9	3,9	3,8
Latin Amerika	8,6	7,9	7,6	7,0	6,6	7,7	7,2	7,2
Orta Doğu	10,5	11,2	10,9	10,3	10,4	10,1	9,9	10,2
Kuzey Afrika	13,6	11,5	10,5	10,1	9,6	9,6	9,6	10,9
SahraAltı Afrika	9,2	8,3	8,2	8,1	8,1	8,2	8,2	8,2

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012, s.92

İşsiz sayısı olarak dünyadaki genel görünüme bakıldığında; ekonomik kriz yıllarında (2008-2011) işsizlerin sayısında yaklaşık 20,8 milyon kişi artış olduğu, bu işsizlerin tamamına yakınının yetişkin işsizlerden oluştuğu, erkek ve kadınlardaki artış oranının erkekler bakımından daha fazla olmakla (12,1 milyon) birlikte kadın işsizliğindeki artışın erkeklere yakın (8,7 milyon) olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 15: Dünyada İşsiz Sayısı

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Toplam	175,5	187,5	180,0	170,7	176,4	197,7	187,3	197,2
Erkek	101,8	106,2	103,1	97,6	101,4	115,3	113,2	113,5
Kadın	73,6	81,3	76,9	73,0	75,0	82,4	84,1	83,7
Genç	73,4	78,7	75,5	70,7	71,6	76,3	75,8	74,7
Yetişkin	102,0	108,8	104,5	99,9	104,8	121,4	121,5	122,5

Kaynak: ILO Global Employment Trends 2012.⁷¹ (2011 rakamları tahminidir)

OECD ülkelerinde işsizlik oranları kriz öncesinde 2008 yılında % 6,1 iken 2011 yılında % 8,2'ye yükselmiştir. Bu dönemde sırasıyla Almanya (% 7,6/ % 6,0), Lüksemburg (% 5,1/ % 4,9) ve Türkiye (% 11,2/ % 10,0) dışında bütün OECD ülkelerinde işsizlik oranları yükselmiştir. Aynı dönemde ABD'de işsizlik % 5,8'den % 9,1'e; Danimarka'da % 3,5'den % 7,7'ye, Yunanistan % 7,8'den % 17,9'a, İrlanda'da % 5,8'den % 14,6'ya, Portekiz'de % 8,1'den % 13,4'e ve İspanya'da % 11,4'den % 21,8'e yükselerek OECD ülkeleri içinde ekonomik krizden işsizlik bakımından en çok etkilenen ekonomiler olmuştur. Bu dönemde işsizlik ve istihdam bakımından en dinamik ülkenin, Almanya olduğu görülmektedir. Kriz öncesi %7,6 olan işsizlik bu ülkede 2009 yılında % 7,8'e yükseldiği, 2010 yılında % 7,2'ye, 2011 yılında ise % 6,0'ya düşerek başarılı bir grafik sergilediği görülmüştür. Lüksemburg'da da işsizlikte kriz yılında çok hafif bir artış görülmüş, daha sonra bu oran düşmüştür. Türkiye'de ise, kriz öncesi işsizlik % 10'lar düzeyinde iken 2008'de % 11,2'ye, 2009'da % 14,3'e yükselmiştir. Ancak uygulanan politikalar sayesinde 2010 yılında % 12,1'e, 2011 yılında da % 10 seviyesine gerilemiştir.

⁷¹ ILO, s.93.

Tablo 16: OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları (%)

Ortalama İşsizlik(15-64 Yaş)										
	1992-2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kuzey Amerika										
Kanada	9,0	7,6	7,2	6,8	6,4	6,1	6,2	8,4	8,1	7,5
Meksika	3,2	2,5	3,0	3,6	3,3	3,5	3,6	5,4	5,4	5,4
Birleşik Devletler	5,4	6,0	5,5	5,1	4,7	4,7	5,8	9,4	9,8	9,1
Asya										
Japonya	3,8	5,3	4,7	4,6	4,3	4,1	4,2	5,3	5,3	4,8
G. Kore	3,5	3,4	3,5	3,9	3,6	3,4	3,3	3,8	3,8	3,5
Avrupa										
Avusturya	5,2	5,5	5,6	5,2	4,8	4,5	3,9	4,8	4,5	4,2
Belçika	8,4	7,9	7,8	8,5	8,3	7,5	7,0	8,0	8,4	7,2
Çek Cumhuriyeti	6,0	7,8	8,3	8,0	7,2	5,4	4,4	6,8	7,4	6,8
Danimarka	6,1	5,6	5,7	4,9	4,0	3,8	3,5	6,1	7,6	7,7
Finlandiya	12,5	9,0	8,9	8,4	7,7	6,9	6,4	8,4	8,5	7,9
Fransa	10,8	9,8	10,0	8,9	8,9	8,0	7,4	9,2	9,4	9,3
Almanya	7,9	9,1	9,3	11,3	10,4	8,7	7,6	7,8	7,2	6,0
Yunanistan	10,4	10,4	11,0	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9
Macaristan	8,7	5,9	6,2	7,2	7,5	7,4	7,9	10,1	11,2	11,0
İzlanda	3,6	3,4	3,1	2,7	3,0	2,3	3,0	7,4	7,7	7,2
İrlanda	9,4	4,6	4,4	4,8	4,7	4,7	5,8	12,2	13,9	14,6
İtalya	10,8	8,8	8,1	7,8	6,9	6,2	6,8	7,9	8,5	8,5
Lüksemburg	2,8	3,8	4,3	4,5	4,7	4,1	5,1	5,2	4,4	4,9
Hollanda	4,9	4,1	5,0	5,3	4,3	3,6	3,0	3,7	4,5	4,4
Norveç	4,4	4,5	4,5	4,7	3,5	2,6	2,6	3,2	3,7	3,3
Polonya	14,4	19,6	19,0	18,0	14,0	9,7	7,2	8,3	9,7	9,8
Portekiz	5,5	6,3	6,7	8,1	8,1	8,5	8,1	10,0	11,4	13,4
Slovakya	*	17,5	18,1	16,2	13,3	11,0	9,6	12,1	14,4	13,6
İspanya	14,6	11,3	10,8	9,2	8,6	8,3	11,4	18,1	20,2	21,8
İsveç	6,4	4,9	5,5	7,8	7,1	6,2	6,1	8,5	8,5	7,6
İsviçre	3,3	4,0	4,2	4,5	4,1	3,7	3,4	4,2	4,6	4,2
Türkiye	7,7	10,3	10,2	10,9	10,5	10,5	11,2	14,3	12,1	10,0
İngiltere	7,4	5,0	4,7	4,7	5,5	5,3	5,4	7,8	7,9	8,0
Okyanusya										
Avustralya	8,1	6,0	5,6	5,1	4,9	4,5	4,3	5,7	5,3	5,2
Yeni Zelanda	7,0	4,6	3,9	3,9	3,9	3,8	4,3	6,3	6,7	6,7
OECD -Avrupa	9,1	9,1	9,0	9,1	8,4	7,5	7,4	9,5	9,8	9,6
AB-15	9,1	8,1	8,1	8,2	7,8	7,1	7,1	9,2	9,6	9,7
Toplam OECD	6,8	6,9	6,7	6,8	6,2	5,8	6,1	8,3	8,5	8,2

Kaynak: OECD Economic Outlook, No.77.

2.2. KRİZ DÖNEMİNDE İŞSİZLİKLE MÜCADELEDE BAŞARILI ÜLKELER

Dünyada son beş altı yıldır meydana gelen ekonomik değişim ve gelişmeler, işgücü piyasaları bakımından önemli yapısal gelişme ve değişimlere neden olmuştur. Yaşanan ekonomik kriz başta işsizlik olmak üzere birçok ülkede önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Genellikle gelişmiş ekonomiler ve bu ekonomilere daha sıkı entegre olmuş gelişmekte olan ekonomiler üzerinde derin etkiler bırakan küresel krizin en önemli sonucu ekonomik büyüme ve işsizlik üzerinde gerçekleşmiştir. Bütün ülkeler bu dönemde yaşanan krizin etkileriyle mücadele etmiş olmalarına karşın bazıları başarılı olmuş, bazıları ise yeterli başarıyı ortaya koyamamıştır. Bu başlıkta son yıllarda ekonomik krize rağmen işsizlikle mücadelede başarılı olmuş ülkeler ve bu ülkelerin uyguladıkları başlıca politikalara değinilecektir. Türkiye de bu dönemde işsizlikle mücadelede başarılı olmuş sayılı ülkelere birisidir. İşsizliğin azaltılmasında güçlü ekonomik büyümenin yanı sıra, istihdamın artırılması kapsamında benimsenen önemli adımların payı büyüktür. Bu dönemde özellikle kadın ve gençlerin istihdamının teşviki, çalışma hayatının esnekleştirilmesi, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gibi birçok önemli desteği içeren, 2008 ve 2009 yılında uygulamaya konmuş istihdam paketleri ile 6111 sayılı Kanunla getirilen tedbirlerin yanı sıra aktif işgücü piyasası politikalarına tahsis edilen kaynakların 21 kat ve bu programlardan yararlananların sayısının 17 kat artırılması sonucu işsizlik önemli biçimde azaltılmıştır. Kuşkusuz elde edilen sonuçları bir tek politika aracına indirgemek yanıltıcı olabilecektir. Zira ekonomi bir bütün olarak işlemekte, ortaya çıkan başarılı ya da başarısız sonuçlar bütün bir makroekonomik sistem ile mikro düzeyli uygulanan uygulama politikalarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye bu dönemde bütün ekonomi politikaları ve uygulamaları sonucu bir başarı elde etmiştir. Ancak, bu başarıda istihdamı teşvik tedbirleri ile uygulanan aktif işgücü piyasası politikalarının önemli katkısı olmuş ve bu tedbirlerin sonuçları da alınmıştır.

2.2.1. Kriz Döneminde Dünyada İşsizlikle Mücadelede Başarılı Ülkeler ve Uyguladıkları Politikalar

Ekonomik krizin dünyadaki en büyük etkisi işsizlik üzerinde olduğundan birçok ülke ekonomilerini canlandırmak için çeşitli politikalar uygulamıştır. Örneğin;

Kanada'nın uygulamaya koyduğu canlandırma paketi 40 milyar Kanada doları büyüklüğündedir (GSYH'nın yaklaşık %2'si). Bu rakamın yarısından biraz fazlasının 2009 yılında geri kalan ise 2010 yılında kullanılması planlanmıştır. Japonya GSYH'nın % 2'sinden fazla bir kaynağı (10 trilyon yen mali canlanma paketi) 27 Ocak 2009'da kabul etmiş ve bu kaynağın iki yıl içinde kullanılması planlanmıştır. AB ise 200 milyar Euro'luk bir paket açıklamıştır. İngiltere, Aralık 2008'de doğrudan vergi indirimine gitmiş (Ocak 2010'da tekrar arttırmak üzere), İlave olarak, GSYH'nın % 1'i büyüklüğünde ek harcama tedbirleri devreye koymuştur. Belçika GSYH'nın % 0.4 oranında, Hollanda GSYH'nın % 1'i oranında ikinci canlandırma paketini de kabul etmiştir. Avusturya GSYH'nın % 1.1'i oranında, Polonya GSYH'nın % 0.5'i oranında mali canlanma paketleri açıklamıştır⁷². AB-27 ülkelerinin işgücü piyasası politika harcamaları €201 milyar'dan yaklaşık %28'lik bir artışla €256 milyar'a çıkmış ve bunun %80'lik bölümü gelir desteğine ayrılmıştır. Kısa çalışma düzenlemeleri, geçici ücret sübvansiyonları, ücret dışı maliyetleri azaltma, kamu sektöründe istihdam, becerilerinin geliştirilmesi ve hareketliliğin artırılması, bir dizi tedbir olarak açıklanmıştır. Bu uygulamalar ve açıklanan canlandırma paketlerine karşın, bütün ülkelerin işsizlikle mücadelede yeterli sonuçları aldıkları söylenemez. Ancak bazı ülkeler işsizlikle mücadele ve istihdam artışlarında daha başarılı olmuşlardır. Bu ülkeler başta Almanya olmak üzere, Avusturya, Güney Kore, Çek Cumhuriyeti ve Polonya ekonomik kriz öncesini de kapsayan ve kriz süresince de sürdürülen çeşitli işgücü piyasası politikaları geliştirmişler ve başarılı sonuçlar elde etmişlerdir.

2.2.1.1. Almanya

Son on yılda işsizliğin sürekli artması ve kamu bütçesindeki sıkışıklık neticesinde Alman Hükümeti 2003-2005 yılları arasında kapsamlı bir dizi işgücü piyasası reformu uygulamaya koymuştur. Hertz Reformları olarak adlandırılan bu yasa aktif ve pasif istihdam politikaları alanlarında kapsamlı bir düzenleme getirmiştir. Reform paketi; istihdam hizmetleri ve politika önlemlerini geliştirmek, işsizleri aktive etmek ve işgücü piyasasının serbestleşmesiyle birlikte istihdam talebini teşvik olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Reformla birlikte işsizlerin haklarını ve görevlerini belirleyen

⁷² R. Fic Barrel, T ve D. Hollland 2009, "EvaluatingPolicyReactionstothe Financial Crisis", National Institute Economic Review No.207, 39-42.

kurumsal ve yasal çerçeve temelden değişmiştir. Ayrıca yasa ile iş gücü piyasasının bazı kesimleri için istihdam üzerindeki koruma azaltılmıştır.⁷³

İstihdam hizmetleri ve politika önlemlerini geliştirmek; genel yerleştirme hizmetleri (yerleştirme hizmetleri, özel atama, geçici işe yerleştirme), eğitim önlemleri ve kamu iş olanaklarını içermektedir. İşsizleri aktive etmek; işveren ücret sübvansiyonları, yaşlılar için ücret koruması, küçük ve orta seviyede kazançta sahip olanlar için azaltılmış sosyal güvenlik katkı payını kapsamaktadır. İşgücü piyasasının serbestleşmesiyle birlikte istihdam talebini teşviki ise; geçici işçi çalıştırılmasının serbestleştirilmesi ve yaşlılar için sabit-dönemli sözleşmeler alt başlıklarında düzenlemeleri içermektedir.

Son ekonomik kriz döneminde de Almanya aktif istihdam politikalarını kullanmış, altyapı ve bu bağlamda çoğu kez ulaşım ağı alanında harcamalarını artırmış, enerji tasarruflu inşaat ile savunma ve tarım sektörlerini desteklemeye yönelik adımlar atmıştır. Bunların yanı sıra, çevre dostu teknolojileri kullanmayı teşvik etmiş, gelir vergisinde ve dolaylı vergilerde indirimlere gidilmiş, kurumlar vergisinde indirimler ise koşulları daha uygun amortisman takvimi şeklinde de yapılmış ve çocuklara yardım desteği vermiştir.⁷⁴

Almanya 2007-2013 döneminde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF/ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu'ndan (ASF/ESF) büyüme ve istihdam potansiyeline yönelik desteklenmiştir. Bu fonların kullanıldığı alanlar ve miktarları aşağıda görülmektedir.

⁷³ L. Jacobi, J. Kluve, Before and after the Hartz reforms: The Performance Of Active Labour Market Policy In Germany, IZA Discussion Papers, No. 2100, 2006, s.24.

⁷⁴ IMF, "Fiscal Implications of the Global Economic and Financial Crisis" Prepared by a Staff Team from the Fiscal Affairs Department, June 2009.

Tablo 17: Almanya’ya 2007-2013 Fon Döneminde ABKF ve ASF'den Yapılan Fonlamalar

Destekleme Konu Başlığı	Miktar (milyar €)
Yenilik, araştırma ve geliştirme, eğitim	5
Sanayinin rekabetçilik gücünün artırılması	3.62
Sürdürülebilir büyüme için altyapının geliştirilmesi ve genişletilmesi	5.5
Önemli bölgeler arasındaki ulaşım yatırımları	1.5
İşletmelerin ve işçilerin uyum ve rekabet gücünün artırılması	2.6
İnsan sermayesinin geliştirilmesi	3.2
İşgücü piyasasındaki dezavantajlı grupların entegrasyonunu ve dolayısıyla fırsatlarının artırılması	3.4

Kaynak: European Social Fund(a), <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=375>, (Erişim Tarihi: 17.10.2013).

2.2.1.2. Avusturya

Avusturya ekonomisi, ekonomik kriz öncesi dönemlerde herhangi bir önemli dengesizlik veya bozulmaya maruz kalmamış, ancak mali ve ekonomik kriz yıllarında ekonomi derin durgunluk içine girmiştir. Genel olarak, reel GSYİH 2009 yılında yaklaşık % 4 oranında daralmıştır. Yüksek istihdam oranı (% 74,9) ve 2010 yılında AB içinde en düşük işsizlik oranı (% 4,4) kriz dönemi aksiliklerine rağmen, Avusturya işgücü piyasasının genel performansı tatmin edicidir (ESF(b), 2012).⁷⁵ Aşağıdaki tabloda da Avusturya’nın 2004-2008 arasında nüfus, işsizlik oranı ve işgücüne katılımı ile ilgili veriler mevcuttur.

⁷⁵ Avrupa Sosyal Fon, “The Socio-Economic Deployment Situation In Austria” <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=370&langId=en> (Erişim Tarihi: 08.06.2013).

Tablo 18: Avusturya 2004-2008 Nüfus, İşsizlik ve İşgücüne Katılım

Yıl	Nüfus	İşsizlik Oranı	İşgücüne Katılma Oranı
2004	8.169.441	7.1	68.6
2005	8.225.278	7.3	69.2
2006	8.267.948	6.8	69.6
2007	8.300.954	6.2	70.2
2008	8.336.549	5.8	71.2
2004-2008 Büyüme (%)	2.05	-18.31	3.79

Kaynak: Office of the Austrian Conference on Spatial Planning (2006), “Strategic Report for Austria Pursuant to Article 29 Regulation (EC) No 1083/2006”, Vienna

Kriz döneminde Almanya gibi Avusturya’da makroekonomik önlemlerin yanı sıra aktif istihdam politikalarını benimsemiştir. Bu bağlamda; ekonomik altyapı harcamalarıyla sosyal harcamalar (çocuk yardımları, emekli yardımları ve sağlık ve eğitimin kalitesini artırma gibi) daha uzun vadeli politikalara yönelik teşvik önlemleri benimsenmiştir.⁷⁶

Avusturya hükümeti, Avrupa Sosyal Fonu (ASF)’nun da katkılarıyla kendisine beş öncelik alanı belirlemiştir. 2007-2013 tarihleri arasında Fon ve ulusal katkı ile bu beş öncelikli alanda iyileştirmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu alanları geliştirerek işgücü piyasasına entegre ederek iş alanlarını arttırmayı hedeflemiştir. Bu öncelik alanları önem derecesine göre sırayla; şirketler ve çalışanların adaptasyonu, işsizlikle mücadele, sosyal katılım, yaşam boyu öğrenme ve bölgesel istihdam anlaşmalarıdır. Söz konusu bu önceliklerin yerine getirilebilmesi için alınan önlemler ve bedelleri aşağıda belirtilmiştir.⁷⁷

⁷⁶ Jacobi ve Kluve, age, s.24.

⁷⁷ ESF 2012 Priorities in Austria, <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=370&langId=en>, Erişim: 19.08.2013.

Tablo 19: Avrupa Sosyal Fonu 2007-2013 Avusturya Finansal Planı (Euro)

Öncelik Alanı	Topluluk Katkısı	Ulusal Katkı	Toplam
Şirketler ve Çalışanların Adaptasyonu	133.534.000	247.627.000	381.161.000
İşsizlikle Mücadele	133.534.000	156.757.000	290.291.000
Sosyal Katılım	127.112.000	149.219.000	276.331.000
Yaşam Boyu Öğrenme	56.118.000	65.878.000	121.996.000
Bölgesel İstihdam Anlaşmaları	6.246.000	7.332.000	13.578.000
Teknik Yardım	15.728.560	15.728.560	31.457.120
Total	472.272.560	642.541.560	1.114.814.120

Kaynak: European Social Fund, Priorities in Austria

2.2.1.3. Güney Kore

Küresel kriz döneminde istihdam düşüşünde yumuşak iniş ve hızlı toparlanma sağlamış ülkelerden biri de Güney Kore'dir. Güney Kore'de, 1980'lere kadar işçiler ekonomik verimliliği yükseltmek baskısı altında kalmış, birçok işçi oldukça kötü çalışma koşullarına maruz kalmıştır. Sendikaların çalışmaları hükümet tarafından yasaklanmıştır. 1980'lerde çalışma ilişkilerinde büyük bir değişim yaşanmış, sendikal faaliyetler daha aktif bir hale gelmiştir. Hükümetin de işgücü politikaları ile daha aktif olarak ilgilenmeye başlamasıyla, ülkenin endüstri ilişkilerine daha sofistike bir yapı kazandırmıştır. Hükümet 1993'te Temel İş Yasasını, 1995'te İş Sigorta sistemini ve sonrasında da Sosyal Güvenlik Yasasını yürürlüğe koymuştur. Keskin ücret artışları ve işçi hareketleri bu dönemin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. 1997 yılının sonlarında yaşanan finansal kriz işgücü piyasaları ile ilgili kamu politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. İşçiler ile yönetim arasında yeniden yapılanma ile toplu işten çıkarma zorlaştırılmıştır. 1998'de üçlü görüşmeler ile (hükümet, işveren ve işçiler) ekonomik krizin üstesinden gelme çabaları, Ekonomik Krizin Üstesinden Gelme Sosyal Antlaşması (Social Agreement for Overcoming the Economic Crisis) ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma sendikaların politik faaliyetlerde bulunmasının önünü açarak çalışanların haklarının genişletilmesine yardımcı olmuştur. İşgücü piyasalarının esnekliği de artırılmıştır. 2000 yılında, çalışma hayatı politikalarının odak noktasına iş alanları

oluşturmak ve işgücü piyasalarında ikiliği azaltmak yerleşmiştir. Bu süreçte hükümet de düzenli çalışmaya işçiler için geniş ve kapsamlı bir plan oluşturmuştur.⁷⁸

2007 yılında ABD’de mortgage krizi ile başlayan küresel kriz, 2008’de Güney Kore’yi etkilemeye başlamıştır. 2008 yılının ikinci yarısında ekonomik üretim hızlı bir şekilde azalmıştır. 2009 yılında bu düşüşe bağlı olarak işsizlik oranı artmış ve iş bulmada en fazla zorlanan grup genç işsizler olmuştur. Hizmet sektöründe çalışan sayısı artarken imalat, inşaat ve tarım sektörlerinde, işgücü piyasasında çalışan insanların sayısı azalmıştır. Güney Kore Hükümeti Nisan 2009’da, bir önceki yılın konsolide bütçesinin % 12’sine eşdeğer büyüklükte özel bir bütçe paketi ile ekonomik krize karşı önlem almıştır. Önlem paketi; küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni iş alanları oluşturabilmeleri için yeni ekipmanlar ve düzenli iş sözleşmeleri de dahil olmak üzere finansal desteklenmeleri, yerel yönetimlere acil hibeler de dahil olmak üzere çeşitli varyasyonları kapsamıştır. . Bu önlem paketi ayrıca yoksulluk sınırının hemen üstünde geliri bulunanlar için gelir destekleri ve gençler için kamuda çalışma programları tasarlanmasını da içermiştir. Toplum yararına çalışma programları ile 250.000 geçici iş imkanı oluşturulmuş olup, bu yerel yönetimler tarafından uygulandı. Söz konusu işlerde çalışanlara 750 Amerikan Doları karşılığı ortalama aylık ödenmiştir. Hükümetin kurumsal çerçevesini sağladığı “Asgari Geçim Garantisi” ve “İstihdam Sigorta Programı” gibi sosyal yardımlarda -bunlar bir önceki Asya krizinde mevcut değillerdi- 2008’in sonlarına doğru keskin bir artışa rastlanmaktadır. Bütün bu uygulamalar, diğer makro-ekonomik önlemler ve politikaların da olumlu etkileriyle Güney Kore'nin işsizlik oranlarını dünyanın en düşük işsizlik oranına sahip ülkeleri arasında kalmasında etkili olmuştur. 2000 yılında % 4,4 olan işsizlik kriz öncesinde % 3,2'ye kadar gerilemiş, 2010 yılında % 3,7'ye kadar çıkan işsizlik oranı alınan önlemlerle 2011 yılında % 3,4 düzeylerine geri çekilmiştir.⁷⁹

⁷⁸ “Social Agreement for Overcoming the Economic Crisis”, <http://img.go.kr/eng/agreements/agreements0102.asp>. (Erişim Tarihi: 05.07.2013).

⁷⁹ Korea Employment Information Service, “EmploymentIssues”, <http://www.keis.org.kr>, (Erişim Tarihi: 03.07.2013).

2.2.1.4. Polonya

2008 yılının 4. çeyreği ile 2009'un 1. ve 2. çeyreğinde, gayri safi yurtiçi hasılası sırasıyla % 2,9, % 0,8 ve % 1,1 büyüyen Polonya'nın bu görelî başarısının temel etmenleri; kriz öncesi dönemde bölgedeki diğer ülkelere kıyasla Polonya ekonomisinin aşırı değerlenmeye yol açacak kadar hızlı büyümemiş olması, Doğu Avrupa'nın en büyük ekonomisi olması nedeniyle iç pazarının daha büyük ve dolayısıyla ekonomisinin bölgesindeki diğer ülkelere kıyasla ihracata daha az bağımlı olması, dalgalı kura sahip olması tarihi dip seviyelerinde bulunan faiz oranları ve bölgedeki diğer ülkelerden farklı olarak Polonya'nın inisiyatif kullanıp IMF'nin Esnek Kredi Hattı'ndan 20,5 milyar ABD Doları tutarındaki krediyi garantiye alarak yatırımcı güvenini sağlamasıdır.⁸⁰ Krizle mücadele için sendikalarla birlikte çalışarak bir önlem paketi hazırlanmış ve temel nokta olarak da krizden etkilenen işletmelerin desteklenerek işçi çıkarmaları önlenmeye çalışılmıştır.

Polonya, 2007-2013 döneminde Avrupa Sosyal Fonu'ndan geniş ölçüde yararlanmıştır. Yürütmekte oldukları operasyonel programa "Beşeri Sermaye" adını vermişler ve bu program kapsamı "iş verme, sosyal dışlanma ve işgücü becerilerinin artırılması ve eğitim-mesleki eğitimi" alanlarını kapsamıştır. Bu program aynı zamanda iyi yönetim, sağlık ve kırsal kalkınmayı da içermekte ve on öncelikten oluşmaktadır. İlk beş öncelik güçlendirilmiş işgücü piyasası, sosyal yardım, eğitim ve kamu yönetimi kurumları, 6-10 arasındaki öncelikler ise; bölgelerdeki bireyleri ve işletmeleri hedeflemektedir. Söz konusu önceliklerin başında; istihdam ve sosyal bütünleşme, çalışan ve işletme uyumunun sağlanması ve sağlıklı işgücü, eğitim sisteminin kalitesinin artırılması, yüksek öğretim ve bilim, iyi yönetim gelmektedir. Bunların yanı sıra, herkes için açık işgücü piyasası, sosyal bütünleşmeyi teşvik, bölgesel insan kaynakları, bölgelerde beceri ve yeterliliklerin geliştirilmesi, ASF yönetimi ve uygulanmasında yer alan tüm kurumlar için destek programları da bulunmaktadır.⁸¹ Bütün bunların sonucunda, Polonya ekonomisi krizin etkisinin en ağır hissedildiği 2008 ve 2009 yılları

⁸⁰ Sumru Öz, "Küresel Krizde Büyüyenler de Var: Polonya Örneği", KOÇ Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu, Politika Notu 09-09, Eylül 2009, http://eaf.ku.edu.tr/sites/eaf.ku.edu.tr/files/eaf_pn0909.pdf, (Erişim Tarihi: 08.07.2013).

⁸¹ ESF, "Priorities in Poland", <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=393&langId=en>, (Erişim Tarihi: 21.07.2013).

da dahil (% 5,1 ve % 1,6) ekonomik büyüme sergilemiştir. İşsizlikle mücadele kriz öncesinde elde etmiş olduğu başarılarını korumayı başarmış, kriz döneminde işsizliği 2007 yılındaki düzeyde kontrol altına almayı başarmıştır.

Tablo 20: Avrupa Sosyal Fonu 2007-2013 Dönemi Polonya Finansal Planı (Euro)

Program	Topluluk Katkısı	Ulusal Katkı	Toplam
İstihdam ve Sosyal Bütünleşme	430.260.954	75.928.404	506.189.358
Çalışan Ve İşletme Uyumu ve Sağlıklı İş Gücü	661.310.120	116.701.786	778.011.906
Eğitim Sisteminin Kalitesinin Arttırılması	855.300.828	150.935.440	1.006.236.268
Yüksek Öğretim Ve Bilim	816.311.813	144.055.026	960.366.839
İyi Yönetişim	519.225.980	91.628.114	610.854.094
Herkes İçin Açık İşgücü Piyasası	1.918.389.821	338.539.380	2.256.929.201
Sosyal Bütünleşmeyi Teşvik	1.319.970.145	232.935.908	1.552.906.053
Bölgesel İnsan Kaynakları	1.350.207.670	238.271.942	1.588.479.612
Bölgesel Beceri Ve Yeterliliklerin Geliştirilmesi	1.447.911.629	255.513.817	1.703.425.446
Teknik Yardım	388.287.040	68.521.242	456.808.282
TOPLAM	9.707.176.000	1.713.031.059	11.420.207.059

Kaynak: European Social Fund(g), Priorities in Poland

2.3. KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİKLE MÜCADELE

Kriz döneminde ve sonrasında Türkiye işsizlikle mücadelede çeşitli politikalar uygulamış, makro-ekonomik politika tedbirleriyle eş anlı olarak çeşitli destek ve teşvik sistemleri ile aktif işgücü piyasası politikalarını başarıyla uygulamış ve olumlu sonuçlarını almıştır.

2.3.1. Genel Olarak İstihdam Arttırıcı Teşvikler ve Destekler

Türkiye'de işsizliğin önlenmesi ve istihdamın arttırılması bakımından çok sayıda teşvik ve destekler uygulanmış ve bunların olumlu sonuçları alınmıştır. Uygulanan bu destek ve teşvikler kısaca şunlardan oluşmaktadır.

2.3.1.1. İstihdam Paketleri ile 6111 Sayılı Kanun

İşsizliğin azaltılması ve istihdamın arttırılması temel amacı kapsamında 2008 yılında ve 2009 yılında 2 istihdam paketi ve 2011 yılında da 6111 sayılı Kanun ile işgücü piyasasına yönelik önemli tedbirler yürürlüğe girmiştir. Bu tedbirler özellikle kadın ve gençlerin istihdamının teşviki, çalışma hayatının esnekleştirilmesi, işgücü maliyetlerinin düşürülmesi gibi önemli düzenlemeler içermektedir. Ayrıca 5510 ve 6111 sayılı Kanunlara göre Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) istihdam ve öncesi süreçlerde çeşitli destekler sağlamaktadır. Kurslar, staj programları ve çalışanların mesleki eğitimi başlıklarında destekler sağlanmaktadır. Her üç başlıkta da çalışanlara staj programı, kurs ya da eğitim süresi boyunca iş kazası meslek hastalığı sigortası, genel sağlık sigortası ve günlük cep harçlığı verilmektedir. Bu üç süreci tamamlayıp, istihdam edilen kişiler için ise işverene 6111 sayılı kanun gereği sigorta primleri işveren payları desteği sağlanmaktadır.

2.3.1.2. Genel Teşvik Sistemi (Ekonomi Bakanlığı)

15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır:

1. Genel Teşvik Uygulamaları,
2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları,
3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki,
4. Stratejik Yatırımların Teşviki.

Bu teşvik mekanizmaları, farklı teşvik araçlarıyla birlikte "istihdamı" arttırmaya yönelik olarak "sigorta primleri işveren payları" üzerinden sağlanmaktadır. Bu destek, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırım teşviki ve stratejik yatırımların teşviki başlıklarında uygulanmaktadır. Bu destek altı bölgede de farklı

sürelerde sağlanmaktadır. Bu destekler yapılacak yatırımların Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) içi ve OSB dışı olmasına göre farklılaşmaktadır. OSB dışında;

1. 1.Bölge'de 2 yıl,
2. 2.Bölge'de 3 yıl,
3. 3.Bölge'de 5 yıl,
4. 4.Bölge'de 6 yıl,
5. 5.Bölge'de 7 yıl,
6. 6.Bölge'de 10 yıl uygulanmaktadır.

OSB içinde ise destek miktarı yükselmektedir. Bu miktar: 1. Bölge'de 3 yıl, 2. Bölge'de 5 yıl, 3. Bölge'de 6 yıl, 4. Bölge'de 7 yıl, 5. Bölge'de 10 yıl ve 6. Bölge'de 12 yıl olarak uygulanmaktadır.

2.3.1.3. KOSGEB Destekleri

15 Haziran 2010 tarih ve 27612 Sayılı Resmi gazetede yayınlanan KOSGEB Destek Programı Yönetmeliğine göre istihdama yönelik destekler bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla:

- 1) **Genel Destek Programı** kapsamında yer alan nitelikli eleman istihdam desteğidir. İstihdam edilecek nitelikli elemana (en az dört yıllık fakülte mezunu ve istihdam edilecek alana uygun) 3 yıllık süre boyunca 20.000 TL üst limit ve %50 destek oranı ile net maaş üzerinden destek sağlanmaktadır.
- 2) **Girişimcilik Destek Programında** İş Planı sunan girişimcilere 12.000 TL'lik işletme giderleri destek kaleminde maksimum 1000 TL'yi geçmemek kaydı ile %60-70 oranında net maaş üzerinden destek verilmektedir.
- 3) **AR-GE İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Desteğinde**, sunulan projenin kabul edilmesi durumunda, meslek lisesi, lisans, yüksek lisans, doktora mezunu ayrımı yapılarak proje süresi boyunca %75 destek miktarlı 100.000 TL'ye kadar istihdam desteği sağlanmaktadır.

- 4) **KOBİ Proje Destek Programı** kapsamında proje bazlı başvuru yapan işletmeler, projelerinin kabul edilmesi durumunda %50 destek oranlı olacak şekilde proje kapsamında sağlayacakları yeni istihdam sağlayabilmektedir.

2.3.1.4. Kalkınma Ajansları (Kalkınma Bakanlığı)

Kalkınma Ajansları 25.01.2006 tarih ve 5949 Sayılı Kanunla uygulamaya geçilmiş ve çeşitli destekler sunan bölgesel niteliğe sahip bir kuruluştur. Ajanslar; 08.10.2008 tarih ve 27048 nolu resmi gazetede yayımlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğine göre destek sağlamaktadır. Ülkede 26 adet ajans bulunmakta ve bölgelerinin ihtiyaçları doğrultusunda destekleme çağrılarını çıkarmaktadırlar. Kalkınma Ajansları proje çağrıları doğrultusunda projeler kabul etmektedir. Bu çağrılardaki projelerde istihdam artırıcı projelere öncelik verilirken yine projenin uygulama süresince personel giderleri de projeden karşılanabilmektedir. Yine Kalkınma Ajansları bölgelerinde KOSGEB ile yaptıkları protokoller vasıtasıyla girişimci adaylarının eğitilerek istihdama geçişinde rol üstlenmektedir.

2.3.1.5. İhracata Yönelik Devlet Yardımları

Ülkemizde devlet desteği uygulamaları, 27/12/1994 tarihli ve 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı kapsamında Sektörel Dış Ticaret Şirketi unvanını haiz firmaların münhasıran dış ticarete ilişkin İşlemlerini yürütmek üzere konusunda tecrübeli ve yükseköğrenimli yönetici ve eleman İstihdamının sağlanması amaçlanmaktadır. Destekten faydalanabilmek için Ekonomi Bakanlığı başvuru merciidir. Destek oranı ise %75 olarak belirlenmiş olup, 1 yönetici ve 2 eleman olacak şekilde istihdama destek sağlanmaktadır. Destek süresi ise azami 1 yıldır. Destek miktarı ise yönetici için 18.000 \$, eleman için 9.000 \$ karşılığı TL/yıl olarak belirlenmiştir.

2.3.1.6. TÜBİTAK Destekleri

16/1/2007 tarih ve 26405 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Teknoloji ve Yenilik Destek

Programlarına İlişkin Yönetmelik” çerçevesinde her bir başlığa yapılan başvurularda istihdam edilecek kişilerin yaş, mezuniyet kriterlerine göre brüt asgari ücret üzerinden, kişinin mezuniyet kriterlerine göre brüt asgari ücretin en fazla 3,4,6,10 ve 12 katı üzerinden ödeme destekleri sağlanmaktadır.

2.3.1.7. Sanayi Tezleri (SAN-TEZ)

05.07.2007 tarih ve 26573 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Tezleri Projelerinin Desteklenmesine İlişkin Yönetmeliğe göre Sanayi Tezleri (SAN-TEZ) projeleri direkt Bakanlık nezdinde değerlendirilip desteklenmektedir. İstihdam açısından projede çalıştırılacak özellikle akademik kariyeri olan kişileri proje boyunca en fazla %75 oranında proje süresince destek sağlanmaktadır.

2.3.2. İŞKUR Tarafından Yürütülen Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Türkiye’de işgücü piyasasında işsizlikle mücadelede uygulanan aktif ve pasif işgücü piyasası politikalarının temel yürütücülerinin başında İŞKUR gelmektedir. Bu politikalar, aktif ve pasif politikalar olmak iki kısımda değerlendirilmektedir. Pasif politikalar işsizleri maddi açıdan destekleyerek işsizliğin bireyler ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlayan politikalarlardır. Aktif işgücü piyasası politikaları ise genel olarak işgücü arzı ve talebini uyumlaştırma politikaları olarak tanımlanan ve iş arayanlar ile işverenleri doğrudan eşleştirmeyi, işgücünün niteliğini artıran işgücü eğitimini kamu yararına çalışma, iş kurma ve istihdam sübvansiyonları kapsamında iş yaratmayı içeren politikalar⁸². Pasif politikalar içinde gösterilen "kısa çalışma ödeneğini" görmüş olduğu fonksiyon bakımından çalışanları işsiz kalmasını engellemekte ve hem işverene hem de işçiye zaman kazandırdığı için aktif politikalar içinde saymak daha doğru olacaktır. Yine, krizin etkisinin en sert hissedildiği dönemlerde uygulamaya konulan "Toplum Yararına Çalışma Programı" (TYÇP)’nın da işsizliğin etkisini azaltmak için geliştirilmiş bir istihdam politikası olarak dikkati çekmektedir.

⁸² Sinem Diriöz Çapar, İstihdamın Artırılmasında Aktif İşgücü Politikalarının Rolü, 2012, Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Giriş.11.

Tablo 21: Türkiye’de Kriz Dönemi İşgücü Piyasası Politikalarına Yapılan Harcamalar (2008-2012)

Yıllar	PASİF İŞGÜCÜ POLİTİKALARINA YAPILAN HARCAMALAR (TL)		AKTİF İŞGÜCÜ POLİTİKALARINA YAPILAN HARCAMALAR (TL)		TOPLAM (TL)
2008	1. İşsizlik Sigortası	517.054.113	1. Kısa Çalışma Ödeneği	70.639	531.967.225
	2. Ücret Garanti Fonu	1.072.000	2. Diğer Aktif İşgücü Piyasası Politikaları	13.770.473	
	Toplam	518.126.113	Toplam	13.841.112	
	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,7	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,019	
2009	1. İşsizlik Sigortası	1.114.274.972	1. Kısa Çalışma Ödeneği	162.473.091	1.454.194.362
	2. Ücret Garanti Fonu	22.339.000	2. Diğer Aktif İşgücü Piyasası Politikaları	155.107.299	
	Toplam	1.136.613.972	Toplam	317.580.390	
	GSYH İçerisindeki Oranı	%1,4	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,4	
2010	1. İşsizlik Sigortası	807.411.810	1. Kısa Çalışma Ödeneği	39.144.356	1.079.269.131
	2. Ücret Garanti Fonu	22.069.000	2. Diğer Aktif İşgücü Piyasası Politikaları	210.643.965	
	Toplam	829.480.810	Toplam	249.788.321	
	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,9	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,2	
2011	1. İşsizlik Sigortası	791.051.107	1. Kısa Çalışma Ödeneği	4.243.884	1.025.226.996
	2. Ücret Garanti Fonu	9.362.000	2. Diğer Aktif İşgücü Piyasası Politikaları	220.570.005	
	Toplam	800.413.107	Toplam	224.813.889	
	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,7	GSYH İçerisindeki Oranı	%0,2	
2012	1. İşsizlik Sigortası	873.918.000	1. Kısa Çalışma Ödeneği	2.996.000	1.307.119.000
	2. Ücret Garanti Fonu	6.604.000	2. Diğer Aktif İşgücü Piyasası Politikaları	423.601.000	
	Toplam	880.522.000	Toplam	426.597.000	
	*GSYH İçerisindeki Oranı	-	*GSYH İçerisindeki Oranı	-	

Kaynak: İŞKUR 2012 Yılı Mali Durum ve Beklentiler Raporu, sayfa: 11, İŞKUR 2011 Yılı Mali Durum ve Beklentiler Raporu, sayfa: 10, İŞKUR 2010 Yılı Mali Durum ve Beklentiler Raporu, sayfa: 11, İŞKUR 2009 Yılı Mali Durum ve Beklentiler Raporu, sayfa: 8, İŞKUR 2008 Yılı Mali Durum ve Beklentiler Raporu, sayfa: 7, İŞKUR, İşsizlik Sigortası Bülteni Aralık 2012, sayfa: 1-3 * 2012 yılı GSYH ikinci 6 ay için hesaplanmadığı için değer verilmemiştir.

2.3.2.1. İşgücü Yetiştirme Kursları

Mesleki eğitim programları olarak da anılan işgücü yetiştirme kursları İŞKUR tarafından düzenlenmektedir. Özellikle 2009 yılında dünya ekonomik krizi nedeniyle bu kursların sayısı ve kurslara katılan kişi sayısı diğer yıllarla mukayese edildiğinde ciddi artışlar yaşandığı dikkat çekmektedir. 2002 yılında; 130 kurs, 3.868 kursiyer mevcutken, 2008 yılında; 1.888 kurs, 32.206 kursiyer, 2009 yılında; 5.197 kurs, 109.013 kursiyer sayıları işgücü yetiştirme kurslarının yıllar itibariyle artışta olduğunu göstermektedir. Kriz sonrası biraz düşüş yaşanmıştır. 2010 yılında; 4.332 kurs, 89.708 kursiyer, 2011 yılında; 3.864 kurs, 87.680 kursiyer sayıları oluşmuştur.⁸³

2.3.2.2. Toplum Yararına Çalışma Programları

İŞKUR tarafından düzenlenen bu programlarla doğal felaketler, ekonomik krizler, özelleştirmeler nedeniyle işten çıkarılan kişilere en fazla 6 ay süre ile geçici iş imkânı sağlanmaktadır. Toplum Yararına Çalışma Programları çerçevesinde 2009-2011 yılları arası toplam 5.744 kurs düzenlenmiş ve 143.295 kişi bu kurslara katılmıştır. Özellikle yıllar itibariyle bu program çerçevesinde gerçekleştirilen kurs sayısında ve kursiyer sayısında sürekli bir artış gözükmiştir. 2009 yılında; 1.613 kurs, 44.628 kursiyer, 2010 yılında; 1.838 kurs, 38.761 kursiyer, 2011 yılında; 2.293 kurs, 59.906 kursiyer sayıları oluşmuştur. (İŞKUR, 2010 Faaliyet Raporu, Sayfa: 27, 2011 Faaliyet Raporu, Sayfa: 36)

2.3.2.3. Çalışanların Mesleki Eğitimi

İŞKUR bünyesinde verilen bu eğitimle işgücünün günümüz şartlarında sürekli değişim halinde olan üretim tekniklerine uyumunun sağlanması ve sürekli artış halinde olan nitelikli ve vasıflı işgücü ihtiyacının karşılanması amaçlanmaktadır. 2009-2011 yılları arasında çalışanların mesleki eğitimi için yapılan kursların sayısında ve katılımcı sayısında yıllar itibariyle sürekli bir artış görülmüştür. 2009-2011 yılları arası İŞKUR

⁸³ İŞKUR Faaliyet Raporu 2009, Sayfa:28-34, İŞKUR Faaliyet Raporu 2010, Sayfa: 26, İŞKUR Faaliyet Raporu 2011, Sayfa: 34, http://statik.iskur.gov.tr/tr/rapor_bulten/2009%20y%C4%B1%C4%B1%20faaliyet%20raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 03.07.2013).

tarafından toplam 761 kurs düzenlenmiş ve bu kurslara 7.915 kişi katılmıştır. 2009 yılında 34 kurs açılmış 387 kursiyer katılmış, 2010 yılında; kurs sayısı 297'ye yükselmiş, kursiyer sayısı da 2.550 olmuştur. 2011 yılında; kurs sayısı yine artış göstererek 430 olmuş, kursiyer sayısı da 4.978'e çıkmıştır.⁸⁴

2.3.2.4. İş ve Meslek Danışmanlığı

Türkiye'de uygulanan bir başka aktif istihdam politikası ise iş ve meslek danışmanlığıdır. Türkiye'de özel sektörde kariyer danışmanlığı, iş koçluğu olarak bilinen bu danışmanlık hizmetleri İŞKUR tarafından ücretsiz olarak sunulmaktadır. İŞKUR tarafından düzenlenen iş ve meslek danışmanlığı programlarına 1991-2011 yılları baz alındığında toplam 220.510 kişi katılmıştır. Ayrıca 1.271.978 öğrenciyle de birebir görüşme yapılmıştır. İş ve meslek danışmanlığı programı çerçevesinde yapılan bireysel görüşmeler özellikle 2010 ile birlikte ve gözle görülür bir artış trendine girmiş ve özellikle İŞKUR bünyesinde iş ve meslek danışmanlarının istihdam edilmesiyle birlikte 2012 yılında yüksek rakamlara ulaşmıştır.1 yılında artış göstermiştir. Buna göre; 2008 yılında yapılan 4.154 görüşme, 2009 yılında 6.853'e, 2010 yılında 19.634'e 724'e ve 2011 yılında 139.389'a 165.111'e ve 2012 yılında ise 841.493'e yükselmiştir.⁸⁵ 01.04.2013 tarihi itibarıyla ataması yapıp fiilen çalışan iş ve meslek danışmanı sayısı 3.740 kişi iken sene sonuna kadar bu sayının 4.000'e tamamlanması amaçlanmaktadır. 2012 yılında İŞKUR tarafından 2856 yeni İş ve meslek Danışmanı işe başlatılmıştır. 2013 yılında 1.444 ek iş ve meslek danışmanı daha istihdam edilmesi hedeflenmektedir.

2.3.2.5. İşletmelerde Eğitim Hizmetleri

Çalışan işgücüne yönelik işletmelerde düzenlenen eğitim seminerleriyle işletme ve verimlilik kültürü, kalite ve iş güvenliği bilinci artırılarak işgücünün performansının artırılması amaçlanmaktadır. İŞKUR bünyesinde 2005-2010 yılları arası işletmelerde toplam 2.947 seminer düzenlenmiş ve bu seminerlere 58.080 kişi katılmıştır.⁸⁶

⁸⁴ İŞKUR Faaliyet Raporu 2010, Sayfa 28, İŞKUR Faaliyet Raporu 2011, Sayfa: 37.

⁸⁵ İŞKUR, 3. 4. 5. ve 6. Genel Kurul Çalışma Raporları ile İŞKUR Yıllık İstatistik Bültenleri.

⁸⁶ İŞKUR 6. Genel Kurul Raporu, 2011, Sayfa 79.

2.3.2.6. Girişimcilik Eğitimleri

İşKUR, faaliyet gösterdiği alanları genişleterek daha geniş bir kesime hitap edebilmek için 2009 yılında girişimci olmayı düşünen kişilere girişimcilik eğitimi vermeye başlamıştır. 2009 yılında 19 girişimci adayının katıldığı 1 kurs, 2010 yılında 8.306 girişimci adayının katıldığı 319 kurs ve 2011 yılında 23.314 kişinin katıldığı 872 kurs açılmıştır. Toplamda ise 2009-2011 yılları arasında 1.192 girişimcilik kursu açılmış bu kurslara 31.639 kişi katılmıştır.⁸⁷

2.3.2.7. UMEM Projesi

Aktif işgücü piyasası politikaları içinde, iş dünyasının vasıfsız işgücünün eğitimi suretiyle işsizliğin çözümlenmesi sürecine aktif katkı verdiği en geniş kapsamlı ve katılımlı, Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi (UMEM)-Beceri 10 isimli proje 2010 yılında uygulanmaya başlanmıştır. İşKUR, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ortaklığı ile uygulamaya konan Uzmanlaşmış Meslek Edindirme (UMEM) Beceri 10 Projesi ile vasıfsız işgücünü eğiterek daha fazla işsiz iş sahibi olması ve firmaların da kaliteli eleman bulma sıkıntısının önüne geçirilmesi hedeflenmiştir. (UMEM) Beceri 10 Projesi kapsamında düzenlenen meslek kursları toplam 6 ay sürmekte ve bu 6 ay süresince kursiyerler her gün için 20 TL gündelik (2010 yılı için belirlenmiş olan rakamdır) dendiği gibi İş Kazası ve Meslek Hastalığı ile Genel Sağlık Sigortasından da yaralanabilmektedirler. UMEM Beceri 10 Projesi; İşKUR tarafından yürütülen mesleki eğitim hizmetlerine olan farkındalığın artırılması, işsizlere yönelik mesleki eğitim, mesleki gelişim ve meslekte yenileme eğitimlerinin verilerek başarılı katılımcıların staja yerleştirilmesi ve son olarak da başarılı stajyerlerin istihdam edilmesi, meslek liselerinin teknik alt yapısının yenilenmesi ve proje kapsamındaki okulların teknolojik gelişmelere göre donatılarak bu okullardaki eğiticilerin gelişen teknolojiye uyumunun artırılması, sektörel ve bölgesel işgücü piyasası ihtiyaçlarının belirlenerek İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarına işlevsellik kazandırılmasını amaçlanmıştır. Proje kapsamında 2011 yılında 4.926 UMEM kursu düzenlenmiş ve bu kurslara 38.054 kişi katılmıştır.

⁸⁷ İşKUR, Faaliyet Raporu 2011, s 36; İşKUR Faaliyet Raporu 2010, s.27.

2.3.2.8. Kısa Çalışma Ödeneği

Kısa çalışma ödeneği, literatürde her ne kadar pasif istihdam politikaları arasında yer alsada, uygulamanın işsizlik öncesi ve işsizliği önleyici etkileri nedeniyle bu başlık altında sayılması gerekmektedir. Kısa çalışma ödeneği, 4447 Sayılı Kanunu'nun Ek-2 Maddesi gereği "Genel ekonomik, sektörel veya bölgesel kriz ile zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak önemli ölçüde azaltılması veya işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak durdurulması hallerinde, işyerinde 3 ayı aşmamak üzere kısa çalışma yapılabilir". Kısa çalışma uygulamasından faydalanan işyerlerindeki işçilere İŞKUR tarafından Kısa Çalışma Ödeneği verilmektedir. Kısa çalışma ödeneği özellikle Türkiye'de kriz döneminde çokça uygulanan bir yöntem olmuştur. 2005 yılında 21, 2006 yılında 217, 2007 yılında 40 kişiye kısa çalışma ödeneği verilirken; 2008 yılında 650, 2009 yılında ise 192.244 kişiye kısa çalışma ödeneği verilmiştir. 2010 yılında krizin etkisinin yavaşlamasıyla kısa çalışma ödeneği verilen kişi sayısı 27.517 kişiye, 2011 yılında 5.826 kişiye, 2012 yılında temmuz ayı itibariyle 3.717 kişiye inmiştir.⁸⁸ Kısa çalışma ödeneği miktarları da kriz döneminde dikkat çekmektedir. 2005 yılında 10.566 TL olan kısa çalışma ödeneği miktarı, 2008 yılında 70.639 TL'ye, 2009 yılında ise ciddi bir artışla 162.473.091 TL'ye yükselmiştir. Kriz döneminden sonra tekrar azalma eğilimine girmiştir. 2010 yılında 39.144.356 TL, 2011 yılında 4.243.884 ve 2012 yılı temmuz ayı itibariyle 2.955.410 TL kısa çalışma ödeneği verilmiştir.⁸⁹ Kısa çalışma ödeneği sayesinde, kriz döneminde birçok işçinin işten çıkarılması önlenmiş, ücretsiz izin uygulaması halinde çalışanlara ek bir destek sağlanmıştır. Bu anlamda, amaçsal açıdan yaklaşıldığında kısa çalışma ödeneği bir aktif işgücü piyasası politikası aracı gibi kullanılmış ve başarılı olmuştur.

⁸⁸ İŞKUR İşsizlik Sigortası Bülteni, Ağustos 2012, sayfa 3.

⁸⁹ İŞKUR İşsizlik Sigortası Bülteni, Ağustos 2012, sayfa 3.

Tablo 22: Türkiye’de Kısa Çalışma Ödeneği Ödemeleri (2005-2012 Nisan)

Dönemler	Hak Eden Kişi Sayısı	Ödeme Sayısı (*)	Ödeme Miktarı (Bin TL)
2005	21	-	10
2006	217	-	64
2007	40	-	22
2008	650	-	70
2009	190.223	-	162.506
2010	27.147	-	39.194
2011	5.821	-	4.244
2012 (Ocak-Nisan)	2.309	3.178	2.480

(*)Geçmiş aylarda Kısa Çalışma Ödeneği almaya hak kazananların, ilgili aylara ait planlanmış ödemelerini de kapsamaktadır. Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.⁹⁰

⁹⁰ İŞKUR İşsizlik Sigortası Bülteni, Mayıs 2012, sayfa 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EKONOMİK KRİZ POLİTİKALARINA BİR ÖRNEK: KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ

3.1. KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE İSTİHDAM

3.1.1. Krizin İstihdam Üzerine Etkileri

Türkiye Ekonomisi 2001 krizi sonrasında istihdamda önemli bir daralma ve artan işsizlikle karşı karşıya gelmiştir. 2002-2007 yıllarına bakıldığında yıllık ortalama GSYH artış oranı yüzde 6,9 iken, ortalama işsizlik oranı % 10,2 olarak gerçekleşmiştir.

TÜİK’in hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, 2008 yılı Şubat ayında, kurumsal olmayan sivil nüfus 69 milyon 372 bin kişidir. Bu nüfusun 49 milyon 672 bini 15 yaş ve üzerinde iken, 22 milyon 804 bin kişi işgücü kapsamındadır. İşgücünün 20 milyon 162 bin kişilik kısmı istihdam edilmektedir. Dolayısıyla ülkemizde, işgücüne katılma oranı yüzde 45,9, istihdam oranı yüzde 40,6 ve işsizlik oranı yüzde 11,6’dır.⁹¹

Dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin daralması, talepteki düşüş Türkiye’nin de üretim yapısını etkilemiştir. Bu ekonomik daralmaya bağlı olarak bazı kuruluşlar işçi çıkarma yoluna gitmişleridir. Türkiye’nin istihdam yapısında görülen değişimler aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yine burada dönem ayrımı yapılırken daha önce ifade edildiği gibi krizin 2008 yılının ilk çeyreğinden itibaren reel sektörü de etkilemesine bağlı olarak dönemler dikkate alınmıştır.

Hane halkı işgücü araştırması sonuçları, en güncel nüfus kestirimlerine (projeksiyonlarına) göre ağırlıklandırılmakta ve yayımlanmaktadır. 2009 yılına kadar sözü edilen nüfus kestirimleri (projeksiyonları), genel nüfus sayımı sonuçlarına dayalı olarak hesaplanmış, 2007 yılında ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kurulmuştur. ADNKS veritabanından elde edilen yaş ve cinsiyet yapısı ile nüfusun yerleşim yerine göre dağılımında, nüfus sayımlarına göre önemli dağılım farklılıkları bulunmaktadır.

⁹¹Susam ve Bakkal, s.82.

Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarının ağırlıklandırılmasında Ocak 2009 dönemi sonuçlarından başlamak üzere yenilenen nüfus kestirimleri (projeksiyonları) kullanılmaya başlanmıştır. Karşılaştırılabilirliği sağlamak amacıyla 2008 yılının tüm dönemlerine ilişkin sonuçlar da yeni nüfus kestirimlerine (projeksiyonlarına) göre revize edilmiş olup, sonuçlara TÜİK web sayfasından (işgücü istatistikleri VERİ başlığı altından) ulaşılabilmektedir. Temmuz 2009 ve yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiş Temmuz 2009 döneminde çalışma çağındaki nüfus geçen yılın aynı dönemine göre 881 bin kişi artmıştır.

Tablo 23: İşgücü Durumu (Temmuz 2009)⁹²

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2008(*)	2009	2008(*)	2009	2008(*)	2009
Kurumsal olmayan nüfus (000)	69 754	70 571	48 364	48 760	21 391	21 811
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50 833	51 714	35 758	36 234	15 075	15 480
İşgücü (000)	24 587	25 480	16 419	16 756	8 168	8 724
İstihdam (000)	22 163	22 213	14 441	14 080	7 722	8 133
İşsiz (000)	2 425	3 267	1 978	2 676	447	590
İşgücüne katılma oranı (%)	48,4	49,3	45,9	46,2	54,2	56,4
İstihdam oranı (%)	43,6	43,0	40,4	38,9	51,2	52,5
İşsizlik oranı (%)	9,9	12,8	12,0	16,0	5,5	6,8
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,5	16,3	12,5	16,5	12,4	15,7
Genç nüfusta işsizlik oranı(1)(%)	18,9	23,2	21,9	27,8	12,3	14,2
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	26 246	26 234	19 340	19 478	6 907	6 756
(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus						

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(*) 2008 Temmuz dönemi sonuçları yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2009 Temmuz Dönemi Sonuçları (Haziran, Temmuz, Ağustos 2009), TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 182, 15 Ekim 2009.

⁹²TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2009 Temmuz Dönemi Sonuçları (Haziran, Temmuz, Ağustos 2009), TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 182, 15 Ekim 2009.

2009 yılı Temmuz döneminde Türkiye’de kurumsal olmayan nüfus bir önceki yılın aynı dönemine göre 817 bin kişilik bir artış ile 70 milyon 571 bin kişiye, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus ise 881 bin kişi artarak 51 milyon 714 bin kişiye ulaşmıştır. Tarım dışı istihdam 314 bin kişi azalmıştır.

2009 yılı Temmuz döneminde istihdam edilenlerin sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre 50 bin kişi artarak, 22 milyon 213 bin kişiye yükselmiştir. Bu dönemde tarım sektöründe çalışan sayısı 364 bin kişi artarken, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 314 bin kişi azalmıştır.⁹³

Yukarıdaki Tablo 22’de görüldüğü gibi, Türkiye’de işsizlik oranı 2009 yılının Mart ayı itibariyle yüzde 12,8 olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanında tarım dışı işsizlik oranı ise yüzde 16,3 olarak göze çarpmaktadır. 2008 yılı Temmuz ayıyla karşılaştırma yapıldığında görülmektedir ki işsizlik oranında önemli bir artış ortaya çıkmıştır. Bunun yanında istihdam oranı azalış göstermiştir. Bu oran 2008 yılında yüzde 43,6 iken, Temmuz 2009 itibariyle yüzde 43,0’e gerilemiştir. Yine genç nüfustaki işsizlik oranında da önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu oran yüzde 18,9’dan yüzde 23,2’ye yükselmiştir. Bu da göstermektedir ki, ülkemiz de küresel krizden etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır.

Dünya Bankası’nın Ocak 2010’da yayınlanan verilerine göre ekonomik kriz nedeniyle 2009 yılında bir önceki yıla göre dünya hasılasının %2,2 oranında gerilediği tahmin edilmektedir. Gelişmiş Ülkeler %3,3 oranında küçülürken, Gelişmekte Olan Ülkelerde büyüme %1,2 ölçüsünde devam etmiştir. Ancak bu grupta büyümeyi ağırlıklı olarak Çin ve Hindistan gibi Doğu ve Güney Asya Ülkeleri sağlamıştır; AB-dışı Avrupa ve Orta Asya ile Latin Amerika Ülkelerinde ise ekonomik küçülme hakimdir.

⁹³TUİK, **Hanehalkı İşgücü Araştırması 2009 Temmuz Dönemi Sonuçları (Haziran, Temmuz, Ağustos 2009)**, TUİK Haber Bülteni, Sayı: 182, 15 Ekim 2009.

Türkiye'nin 2009'da Dünya Bankası'na göre %5,8; Orta Vadeli Program'a göre %6 küçüldüğü tahmin edilmektedir (Tablo 23).⁹⁴

Tablo 24: Dünya Bankası'nın 2009-2011 Büyüme Tahminleri (Yüzde)⁹⁵

Ülke Grupları	2009	2010	2011
TÜRKİYE*	-5,8	3,3	4,2
DÜNYA	-2,2	2,7	3,2
Gelişmiş Ülkeler	-3,3	1,8	2,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,2	5,2	5,8
Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	6,8	8,1	8,2
Avrupa ve Orta Avrupa Ülkeleri	-6,2	2,7	3,6
Latin Amerika Ülkeleri	-2,6	3,1	3,6
Güney Asya Ülkeleri	5,7	6,9	7,4

Kaynak: Dünya Bankası, Global Economic Prospects, Ocak 2010 (*) Orta Vadeli Program'ın hedefleri sırasıyla %-6; %3,5 ve %4'tür.

IMF'nin Ocak 2010'da revize ettiği verilerde ise aynı yıl Gelişmekte Olan Ülkelerdeki büyüme hızının daha yüksek tahmin edildiği, dünya hasılasındaki küçülmenin bu nedenle daha sınırlı kaldığı (%-0,8) dikkati çekmektedir (Tablo 23).

The Economist'in 2010 Ocak sonunda yaptığı, 56 ülkeye ait 2009 yılı büyüme tahminlerine göre, 2009 yılını 14 ülke pozitif, çoğunluğu oluşturan 42 ülke ise negatif büyüme ile tamamlamıştır. Türkiye, %-6 oranındaki gerileme ile 56 ülke içerisinde 12'nci sıradadır ve 44 ülkeden daha fazla küçülmüştür.

Veriler, 2009 yılının tümü açısından yapılan tahminlerde Türkiye'nin küresel krizden en fazla zarar gören ülkeler içinde yer aldığını göstermektedir.

The Economist'in verileri esas alınarak 2009'un 3'üncü Çeyreğinde büyümedeki yıllık değişim oranı gerçekleştirmelerine bakıldığında, Türkiye'nin 51 ülke

⁹⁴ TİSK Uluslararası Kuruluşların Büyüme ve İşsizlik Konusundaki Son Verileri ve Türkiye'nin Durumu (5 Şubat 2010), <http://www.tisk.org.tr/duyurular.asp?ayrinti=True&id=3123> (Erişim Tarihi: 14 Mart 2010)

⁹⁵ TİSK, A.g. rapor.

içinde %3,3 küçülme ile 24'üncü sırada geldiği görülmektedir. Letonya, %-19 ile en fazla küçülen ülke iken, 51'inci olan Çin %8,9 büyüme başarısını göstermiştir. 23 ülke Türkiye'den fazla küçülmüş, 27 ülke Türkiye'den fazla büyümüştür.⁹⁶

Ekim 2009'da 42 ülkenin işsizlik oranları The Economist'in verileri üzerinden karşılaştırıldığında, en yüksek işsizlik oranının %24,5 ile Güney Afrika'da olduğu; Türkiye'nin %13 ile 5'inci sırada bulunduğu; Tayland'ın ise %1,2 ile son sırada yer aldığı görülmektedir.

Türkiye, dünyada işsizliğin en yaygın olduğu ilk 5 ülke arasındadır.

Tablo 25: IMF'nin 2009-2011 Büyüme Tahminleri (Yüzde)⁹⁷

Ülkeler ve Gruplar	2009	2010	2011
Türkiye (*)(**)	-6,5	3,7	(#)
Dünya	-0,8	3,9	4,3
Gelişmiş Ülkeler	-3,2	2,1	2,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	2,1	6,0	6,3
Yeni Sanayileşmiş Asya Ülkeleri	-1,2	4,8	4,7
Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri	-4,3	2,0	3,7
Gelişen Asya	6,5	8,4	8,4
Batı Yarımküre	-2,3	3,7	3,8

Kaynak: 26 Ocak 2010 tarihinde revize edilmiş Word Economic Outlook Ekim 2009 Verileri

*Türkiye'ye ait veriler IMF tarafından revize edilmemiştir

**Orta Vadeli Program'ın hedefleri sırasıyla %-6 ve %3,5'tir.

(#)Veri yoktur

⁹⁶ TİSK, A.g. .rapor.

⁹⁷ TİSK, A.g. rapor.

ILO verilerine göre Dünyadaki işsizlik oranı kriz öncesinde (2007) %5,7 iken, 2008’de %5,8’e; 2009’da %6,6’ya çıkmıştır ve 2010’da %6,5 olması beklenmektedir (Tablo 24).

Kriz öncesinde Gelişmiş Ülkelerde de %5,7 düzeyinde bulunan işsizlik oranı 2008’de %6’ya çıkmıştır ve 2009’da %8,4’e; 2010’da daha da yükselerek %8,9’a çıkması beklenmektedir. IMF ise gelişmiş ülkeler açısından daha da karamsardır; IMF tahmini 2010 için %9,3’tür.

Öte yandan, işsizlik oranı 2010’da AB-dışı Avrupa Ülkeleri ve BDT’de %10,1’e; Kuzey Afrika Ülkelerinde %10,6’ya; Orta Doğu Ülkeleri’nde %9,3’e yükselecektir. İhracatçı Doğu Asya Ülkeleri %4,3 ile işsizlik oranının en düşük olduğu ülke grubu olacaktır.

Türkiye’nin resmi verileri ise 2007’de %10,3 olan işsizlik oranının 2008’de %11’e çıktığını; bunun 2009’da %14,8’e yükseleceğini ve 2010’da %14,6 olacağını belirtmektedir.

Türkiye’nin işsizlik oranı bütün ülke gruplarının ortalamalarını geride bırakmaktadır (Tablo 25).

Tablo 26: ILO’nun 2009 ve 2010 İşsizlik Tahminleri ve Türkiye (Yüzde)⁹⁸

Ülke Grupları	2007	2008	2009(*)	2010(*)
Dünya	5,7	5,8	6,6 (6,3-6,9)	6,5 (6,1-7,0)
Gelişmiş Ülkeler	5,7	6,0	8,4 (8,3-8,5)	8,9 (8,2-9,5)
Orta ve Güneydoğu Avrupa(AB dışı) ve BDT	8,3	8,3	10,3 (10,0-10,6)	10,1 (9,4-10,8)
Doğu Asya Ülkeleri	3,8	4,3	4,4 (4,1-4,8)	4,3 (3,9-4,6)
Güneydoğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	5,4	5,3	5,6 (5,4-5,9)	5,6 (5,2-5,9)
Güney Asya Ülkeleri	5,0	4,8	5,1 (4,8-5,5)	4,9 (4,6-5,3)
Latin Amerika Ülkeleri	7,0	7,0	8,2 (7,9-8,5)	8,0 (7,5-8,5)
Orta Doğu Ülkeleri	9,3	9,2	9,4 (8,8-10,0)	9,3 (8,7-9,8)
Kuzey Afrika Ülkeleri	10,1	10,0	10, 5 (9,8-11,1)	10,6 (9,7-11,5)
Sahra-altı Afrika Ülkeleri	8,0	8,0	8,2 (7,9-8,5)	8,1 (7,7-8,5)
TÜRKİYE	10,3	11,0	14,8 (**)	14,6 (**)

Kaynak: Türkiye hariç veriler: ILO Global Employment Trends, Ocak 2010-03-14

Türkiye’ye ait veriler: DPT Orta Vadeli Programı, Eylül 2009 ve 2010 yılı Programı, Kasım 2009.

(*) ILO tahminleri; alt ve üst sınır tahminleri parantez içinde gösterilmiştir.

(**) Türkiye’nin resmi hedefi

Not: IMF Ekim 2009 Ekonomik Görünüm Raporu’na göre Gelişmiş Ülkeler genelinde işsizlik oranı 2009’da %8,2 iken, 2010’da %9,3’e çıkacaktır.

Krizin neden olduğu işsizlik artışı incelendiğinde, 2009’da kriz öncesine (2007) göre işsizlik oranının Türkiye’de 4,5 puan arttığı, buna karşılık söz konusu artışın dünyada 0,9 puanda, gelişmiş ülkelerde 2,6 puanda kaldığı görülmektedir. Güney Asya Ülkelerinde ise işsizlik sadece 0,1 puan artmıştır. Güneydoğu Asya ve Pasifik Ülkelerinde de yine 0,2 puanlık küçük bir artış vardır (Tablo 26).

⁹⁸ TİSK, A.g. rapor.

Tablo 27: İşsizlik Oranındaki Artış (Puan)⁹⁹

Ülke Grupları	2008’de 2007’ye Göre Değişim (Puan)	2009’da 2007’ye Göre Değişim(Puan)	2010’da 2007’ye Göre Değişim (Puan)
Dünya	0,1	0,9	0,8
Gelişmiş Ülkeler	0,3	2,6	3,1
Orta ve Güneydoğu Avrupa (AB dışı) ve BDT	0,0	2,0	1,8
Doğu Asya Ülkeleri	0,5	0,6	0,4
Güneydoğu Asya ve Pasifik Ülkeleri	-0,1	0,2	0,1
Güney Asya Ülkeleri	-0,2	0,1	0,0
Latin Amerika Ülkeleri	0,0	1,2	1,0
Orta Doğu Ülkeleri	-0,1	0,2	0,1
Kuzey Afrika Ülkeleri	-0,1	0,4	0,5
Sahra-altı Afrika Ülkeleri	0,0	0,2	0,1
TÜRKİYE	0,7	4,5	4,3

Kaynak: ILO; Türkiye için DPT.

3.2. KISA ÇALIŞMA KAVRAMI

3.2.1. Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Kavramlar

Kısa çalışma kavramı iş mevzuatımıza ilk defa 2003 yılında 4857 Sayılı İş Kanunu ile girdi. Daha sonra 2008 yılında yapılan düzenleme ile bu kavram İşsizlik Sigortası Kanunu içerisine alındı. Konuya ilişkin uygulama yönetmeliği 13.01.2009 tarihli Resmi Gazete’de yayınlandı. Kısa çalışma, ekonomik krizin öne çıkardığı kavramlardan birisi de” olmuştur.

Kısa çalışma kavramı işverenlerin “genel ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerini geçici olarak önemli ölçüde azaltması veya işyerinde faaliyeti tamamen veya kısmen geçici olarak durdurması” halini ifade ediyor.

⁹⁹ TİSK, A.g. rapor.

Zorlayıcı sebepler konuya ilişkin yönetmelikte ise: İşverenin kendi sevk ve idaresinden kaynaklanmayan, önceden kestirilemeyen, bunun sonucu olarak bertaraf edilmesine olanak bulunmayan, dışsal etkilere ileri gelen, geçici olarak çalışma süresinin azaltılması veya faaliyetin tamamen veya kısmen durdurulması ile sonuçlanan deprem, yangın, su baskını, salgın hastalık, seferberlik ve benzeri nedenler olarak tanımlanmaktadır.

Resmi gazeteye göre ise;

Kısa Çalışma: En az dört hafta, en fazla üç ay süreyle işyerinde uygulanan haftalık çalışma süresinin geçici olarak en az 1/3 oranında azaltılarak uygulanmasıdır.

Geçici Olarak İşin Durdurulması: En az dört hafta, en fazla üç ay süreyle işyerindeki faaliyetin tamamen veya kısmen durdurulmasıdır.

Genel Ekonomik Kriz: Ulusal veya uluslararası ekonomide ortaya çıkan olayların, ülke ekonomisi ve dolayısıyla işyerini ciddi anlamda etkileyip sarstığı durumlardır.

Zorlayıcı Sebepler: İşverenin kendi sevk ve idaresinden kaynaklanmayan, önceden kestirilemeyen, bunun sonucu olarak bertaraf edilmesine olanak bulunmayan, dışsal etkilere ileri gelen, geçici olarak çalışma süresinin azaltılması ve faaliyetin tamamen veya kısmen durdurulması ile sonuçlanan deprem, yangın, su baskını, salgın hastalık, seferberlik ve benzeri nedenleri ifade etmektedir.

Kısa Çalışma Ödeneği: İşin kısmen veya tamamen durması halinde yapılan ödemedir.¹⁰⁰

3.2.2. Kısa Çalışmanın Hayata Geçirilmesi

1475 sayılı eski İş Kanunumuz 1971 yılından 2003 yılına dek uygulanmış olup, birçok açıdan toplumdaki işçi ve işverenlerin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmişti. Bunun üzerine çalışma hayatının gereksinimleri de göz önünde tutularak yoğun bir

¹⁰⁰ **Resmi Gazete**, “Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik”, 31.03.2004 sayı: 25419.

şekilde yeni İş Kanunumuzun oluşturulma çalışmaları yapılmıştır.

Bazı değişikliklerle Meclise sunulan yeni Tasarı metni, Komisyon’da ve Genel Kurul’da da birtakım değişikliklere uğradıktan sonra 22 Mayıs 2003 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda 5 maddesi “tahriri müzakere” yöntemi ile tekrar görüşülerek kabul edilmiştir.¹⁰¹ Böylece 1971 tarihli 1475 sayılı İş Kanunu da bir maddesi dışında yürürlükten kaldırılarak, yerine yeni İş Kanunu 4857 sayılı İş Yasası olarak 10 Haziran 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanundaki değişiklikle amaçlanan, özellikle yeni dünyanın kurallarına uyum sağlamayı ve küreselleşmenin estirdiği karşı konulamaz rekabet rüzgarına dayanabilmeyi kolaylaştıracak bir kurallar manzumesi oluşturarak, işletmelerin dolayısıyla da istihdamın devamını sağlamaktır.¹⁰²

Genel ekonomik krizlerde, yaygın biçimde veya münferit zorlayıcı nedenler sonucunda, bazı işyeri veya işyerlerinin faaliyetlerini belli bir süre tümüyle veya tamamen durdurmaları sonucu, işveren atıl kalan işgücünü ücretsiz izne çıkartmak istemekte, işçiler veya örgütlü sendikaları genelde, işverenin bu uygulamasını kabul etmekte, çaresiz kalan işyerleri de neticede bu uygulamayı kabul etmeyen işçilerin iş sözleşmelerini sona erdirmek zorunda kalmakta, çok sayıda işçi bu nedenle işini kaybetmekteydi.

İşçiler, bu ücretsiz izin döneminde gelirlerini kaybettikleri için sıkıntıları da büyümekte, işçilerin sıkıntılarını bir ölçüde karşılayan işyerleri de ücretsiz izindeki işçilerine bir çalışma karşılığı olmaksızın belli bir para ödemekte, bu da çalışmadığı için ekonomik sıkıntı içine düşen işyerlerinin sıkıntılarını daha da büyütüp kapanma noktasına getirmekte idiler.¹⁰³

¹⁰¹Necdet Kenar, “Yeni İş Kanununun Çalışma Hayatımıza Getirdikleri”, **Vergi Dünyası**, Y:22, Sayı:262, (Haziran 2003), s.32.

¹⁰²Çağlar Özdemir, “Türk İş Hukukuna Yeni İş Yasası ile Getirilen Düzenlemeler ve Eski Yasa ile Karşılaştırılmalı Değerlendirmeler”, **Belediye Dünyası**, Cilt. 7, Sayı.8, s.30.

¹⁰³ Ali Nafiz Konuk, “Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği”, **Mercek Dergisi**, Yıl:9, Sayı:34 (Nisan 2004), s.54.

3.2.3. Kısa Çalışmaya Geçmenin Koşulları

Kısa çalışmaya geçmenin koşulları bizzat yasa ve yönetmelik ile belirlenmiş olup; bunlar arasında ilgili işçilerin yahut (varsa) toplu iş sözleşmesi tarafı veya kesin yetkili işçi sendikasının rızası aranmamıştır.

Dolayısıyla bizim hukukumuzda en önemli şey yasanın aradığı koşulların gerçekleşmiş olması olup, yasal koşullar sağlandığında işçiler ve toplu iş sözleşmesi tarafı işçi sendikası bile karşı çıksa işveren kısa çalışma uygulamasına geçebilecektir.

Kısa çalışmanın gerçekleşebilmesi için gerekli koşullar ise;

3.2.3.1. İş Kanununa Tabi Bir İşyeri Bulunması

4857 sayılı İş Kanununun 1. 2. ve 4. maddeleri gereğince kısa çalışma, sadece bu kanuna tabi işyerlerinde uygulanır. Dolayısıyla, bu şart gerçekleşmeden diğer şartların herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Ancak kısa çalışma uygulanmak istenen işyerinin 4857 sayılı İş Kanununa tabilik koşulu sağlandıktan sonra o işyerinde kaç işçinin çalıştığı önemli olmayıp, hukukumuzda buna ilişkin bir kural da getirilmiş değildir.

Bunun yanı sıra İş Yasasına tabi olduktan sonra kısa çalışmaya maruz kalacak işçilerin hizmet sözleşmelerinin sürekli çalışmayı öngörmesi gerekip gerekmediği de bir problem olup, bu husus yasa ile yönetmelikte ele alınmamıştır, diyebiliriz. Ancak işin doğası gereği, sürekli çalışan bir işçinin pekâlâ kısa çalışmaya tabi tutulabileceği ve yasal koşulları sağladıktan sonra bu konuda bir sorunla da karşılaşmayacağı söylenebilir.¹⁰⁴

3.2.3.2. Genel Ekonomik Kriz Yada Zorlayıcı Nedenin Bulunması

Genel ekonomik kriz ekonominin tümünü olumsuz bir şekilde etkileyen sadece ekonomik değil; aynı zamanda siyasal sosyal sonuçları olan bir olumsuz ekonomik

¹⁰⁴ Ercan Akyiğit, “Kısa Çalışma”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt:19, Sayı:1-2, (Ağustos – Kasım 2004), s.4.

tablodur.¹⁰⁵ Bu yüzden genel ekonomik kriz, çalışma yaşamında tüm işletme ve işyerlerini veya çoğunu az veya çok olumsuz yönde etkiler.

Kısa Çalışma Yönetmeliği göre genel ekonomik kriz, “ulusal veya uluslararası ekonomide ortaya çıkan olayların, ülke ekonomisi ve dolayısıyla işyerini ciddi anlamda etkileyip sarstığı durumlardır.” Örneğin, 2001 ve 2008 küresel ekonomik krizler bu anlamda bir kriz mahiyetindedirler. Bu tanımların da ortaya koyduğu gibi, kısa çalışma uygulamasının kabul edilebilmesi için ekonomideki kötüye gidişin kriz boyutuna ulaşması gerekir.¹⁰⁶

Bilim Komisyonu ve Hükümet, genel ekonomik krizi, ekonominin tüm alanlarında yaşanan ekonomik kriz olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla sektörsel bir kriz işverenin kısa çalışma yöntemine başvurması bakımından yeterli sayılmamaktadır. Böyle bir sınırlamanın isabet derecesi tartışılabilir. Zira örneğin, tamamen dış siyasal gelişmelerin etkisiyle ve sadece turizm sektöründe yaşanan bir kriz sırasında kısa çalışma yapılmasına olanak sağlamak veya deri ve tekstil sektörüyle otomotiv sektöründe uluslararası veya ulusal ölçekte bir ekonomik kriz yaşansa, bu nedenle ilgili işverenlerin kısa çalışma yoluna gitmesini engellemek pek isabetli değildir.¹⁰⁷

Sonuç olarak, yapılmış olan iddia üzerine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yine krizin varlığı ve niteliği konusunda ilgili kuruluşların görüşlerini de alarak duruma açıklık getirecek ve bunu bilhassa iddia sahiplerine duyurması gerekecektir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın genel ekonomik krizin bulunduğu yönündeki tespit ve açıklaması “genel” ve “işyerlerinden soyut” bir açıklama niteliğinde olup, somut olarak herhangi bir işyerinin bundan etkilenip, etkilenmediği ve etkilenme derecesi, o işverenin yaptığı başvuru üzerine daha sonra değerlendirilir ve uygun olduğu kanısına varılırsa uygunluk tespiti yapılır; yoksa uygun bulunmadığı

¹⁰⁵Hamdi Mollamahmutoğlu, “4857 Sayılı Yeni İş Kanunu’nun Getirdiği Önemli Bazı Yenilikler”, **KAMU-İŞ İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt.7, Sayı.4,(2004), s.1-35

¹⁰⁶Nurşen Caniklioğlu, **4857 Sayılı İş Kanununa Göre Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği**, A.Can. Tuncay’a Armağan, İstanbul: 2005, s.501.

¹⁰⁷**İş Kanununda İşin Düzenlenmesi (Md.63-66)**, http://www.turkhukuksitesi.com/makale_875.htm (Erişim Tarihi: 18.9.2009).

bildirilir.¹⁰⁸

3.2.3.3. İşyerinde Zorlayıcı Bir Nedenin Çıkması

İş Kanunumuzun 65. maddesinin uygulanabilmesinin bir diğer koşulu da işyerinde bir zorlayıcı nedenin ortaya çıkmasıdır. Genel olarak zorlayıcı neden, önceden görülemeyen, engellenemeyen, dıştan gelen ve meydana gelmesinde kusurlu olunmayan durumları ifade eder. İş hukukunda ise zorlayıcı nedenler yangın, kaza, arıza gibi teknik nedenlerle; sel, deprem, toprak kayması gibi doğal afetlerle ya da örneğin, belediyece yol çalışması nedeniyle işyerinde faaliyetin geçici olarak durdurulmasının istenmesi gibi hukukî nedenlerle ortaya çıkabilir. Ancak örneğin işyerindeki makinelerin yenilenmesi amacıyla işyerinde işin durdurulması halinde bu durum zorlayıcı neden sayılmayacaktır.¹⁰⁹

Zorlayıcı nedenden ne anlaşılması gerektiği konusunda kanunumuzda herhangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Ancak yönetmelikte zorlayıcı neden kavramının tanımına yer verilmiştir. Kısa Çalışma Yönetmeliği'nin 3. maddesine göre zorlayıcı neden, “işverenin kendi sevk ve idaresinden kaynaklanmayan, önceden kestirilemeyen, bunun sonucu olarak bertaraf edilmesine olanak bulunmayan, dışsal etkilerden ileri gelen, geçici olarak çalışma süresinin azaltılması veya faaliyetin tamamen veya kısmen durdurulması ile sonuçlanan deprem, yangın, su baskını, salgın hastalık, seferberlik ve benzeri nedenler” olarak tanımlanmıştır. Zorlayıcı sebepler, Yönetmeliğe göre mücbir sebeple beklenilmeyen halin bir sentezi olarak verilmiş, bir taraftan deprem, yangın, su baskınından söz edilirken (mücbir sebep), diğer taraftan salgın hastalığa (beklenilmeyen hal) yer verilmiştir.¹¹⁰

Zorlayıcı sebep, işyeri kökenli olması ile genel ekonomik kriz koşulundan ayrılmaktadır. Belirtilen sebebin ayrıca kısa çalışmaya geçilmek istenen işyerinde vuku bulması gereklidir.¹¹¹ Zorlayıcı sebep bu yönüyle, “önceden öngörülmeyen ve taraflarca istenmeyip dıştan gelen ve işyerinin işlemlerini geçici bir süre için kısmen/tamamen

¹⁰⁸ Akyiğit, s.8.

¹⁰⁹ Caniklioğlu, s.508.

¹¹⁰ Mustafa Kılıçoğlu, **4857 Sayılı İş Kanunu Yorumu ve Yargıtay Uygulaması**, İstanbul: 2005, s.486.

¹¹¹ Akyiğit, s.6.

engelleyen bir olgu” biçiminde anlaşılmalıdır.

3.2.3.4. Çalışmanın Tamamen Veya Kısmen Durması Ya Da Önemli Ölçüde Azalması

İşyerinde görülmekte olan işin bütün bölümlerinde geçici olarak faaliyetin tatil edilmesi halinde, işin tamamen durmasından; işin sadece üretim bölümünün faaliyetinin geçici olarak tatil edilmesi, pazarlama ve satış bölümünün çalışmalara devam etmesi halinde faaliyetin kısmen durmasından söz edilir.¹¹²

Faaliyetin tamamen durması işyerindeki tüm işçilerin; kısmen durması ise belli bazı departmanlardaki işçilerin ücretsiz izne çıkarılması anlamını verir ve işin kısmen durdurulmasına vardiya (posta) tatili veya departman tatili de denilebilir.

Yasada işin tamamen veya kısmen durması açısından geçici bir süre öngörülmüş, yani geçici bir süre ile sınırlı tutulmuş; ancak bunun ne olduğu açıklanmamıştır.

Faaliyetin tamamen durması, bir anlamda işyerinin kapanması anlamına gelir. Geçicilikte faaliyet bir süre durmakta ama neticede tekrar işin devamı, başlatılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda işin geçici dururumu, işyerinin ve işverenin karşılaştığı güç durumun, işverendeki olumsuz sonuçlarını hafifletecek geçici bir önlem niteliği taşımasıdır.

İş Kanunu md. 65/1 ve Kısa Çalışma Yönetmeliği md.3’e göre işverenin işyerindeki faaliyeti durdurma veya haftalık iş süresini önemli ölçüde azaltılmasının yasal anlamda kısa çalışma sağlayabilmesi için bunun geçici nitelikte olması da gerekmektedir. Dolayısıyla kısa çalışma geçici bir durumu ifade ettiği için, faaliyetin sürekli olarak tatil edilmesi halinde kısa çalışma ya da kısa çalışma ödeneğinden söz etmek mümkün değildir. Yasal düzenleme gereği bu husus, kısa çalışmanın sürekli-kalıcı bir rejimi değil, geçici bir önlem niteliğini taşıdığını belirtir.

¹¹² Caniklioğlu, ss.509-510.

Dolayısıyla kısa çalışmaya götüren işin geçici durması, en az 4 hafta ve en fazla 3 ay süreyle işyerindeki faaliyetin kısmen veya tamamen durması olarak tanımlanmaktadır.¹¹³ Ancak şartlar oluştuğunda gerekli koşullara uyarak faaliyeti ne ölçüde durduracağına karar verme yetkisi işverendedir. Dolayısıyla inisiyatifini kullanarak şartlar oluşmuş olmasına rağmen kısa çalışma yolunu tercih etmeyip, faaliyetin hiç durmamasına veya şartları oluşmuşsa telafi çalışması vs. gibi yöntemlere de başvurabilir.¹¹⁴

3.2.3.5. Türkiye İş Kurumuna ve Sendikaya Bildirilmesi

Kanunun 65. maddesi ile anılan yönetmeliğin 4. maddesi gereğince, genel ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle geçici olarak işyerindeki işçilerin tamamının veya bir kısmının haftalık ortalama çalışma sürelerini en az üçte bir oranında azaltan veya işyerinde faaliyetini tamamen veya kısmen durduran işveren, gerekçeleri ile birlikte, Türkiye İş Kurumu ilgili birimine, varsa toplu iş sözleşmesi tarafı sendikaya yazılı bildirimde bulunmak zorundadır. Ayrıca bu durumu, işyerinde ilan edilmek suretiyle işçilere de duyurması gerekmektedir.

Bildirimin İçeriği

Yukarıda belirtilen şekilde bildirimde bulunan işveren, bildiriminde;

- İşyerindeki genel ekonomik krizin veya zorlayıcı sebeplerin ne olduğunu ve etkilerini,
- İşyerinde kısa çalışmanın başlatıldığı veya faaliyetin kısmen veya tamamen durdurulduğu süreyi,
- İşyerinde kısa çalışma veya faaliyetin durdurulma kararının işyerinin bütününe ya da belli bölümlerine uygulanacağını,

¹¹³Akyiğit, s.10.

¹¹⁴Kılıçoğlu, s.478

- Bu uygulama nedeniyle kısa çalışma yaptırılacak işçilerin adı ve soyadı, sosyal güvenlik sicil numaraları ile haftalık ortalama çalışma sürelerini ve her bir işçi için ne kadar süreyle kısa çalışma yaptırılacağını,
- Faaliyetin tamamen veya kısmen durdurulması kararı nedeniyle çalıştırılmayacak işçilerin adı ve soyadı, sosyal güvenlik sicil numaraları ile her bir işçinin ne kadar süre ile çalıştırılmayacağını,
- İşyerinin unvan, adres, Bakanlık bölge müdürlüğü ile sosyal güvenlik işyeri sicil numarasını bildirmek,

İşveren, bildiriminde ileri sürdüğü kısa çalışma veya geçici olarak kısmen veya tamamen işin durdurulmasına ait kanıtları başvurusuna eklemek, zorundadır. (KÇY/Md:5)¹¹⁵

3.2.3.6. Kısa Çalışma Başvurularının Değerlendirilmesi ve Kısa Çalışmanın Sonuçları

İşveren kısa çalışma talebini yazıyla Türkiye İş Kurumu'na yöneltmeli; talebin uygunluğu da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca karara bağlanmalıdır. İşverence yapılacak bu bildirimin “derhal” yani faaliyetin kısmen veya tamamen durdurulmaktan veya haftalık çalışma süresinin azaltımından itibaren geç sayılmayacak bir süre içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir.¹¹⁶

İşveren tarafından yapılması gereken bildirimin zaman diliminin kanun tarafından düzenlenmiş olması her bakımdan uygulama açısından pratiklik sağlayacaktır. Ancak bu konuda somut bir zaman diliminin belirlenmemiş olması nedeniyle “derhal” deyiminin anlamının dürüstlük kuralı ışığında belirlenmesi gerekir. Bu da içinde bulunulan koşullar çerçevesinde geç denilemeyecek bir zaman dilimini anlatır.

Türkiye İş Kurumu'na işverence yapılacak olan bildirimin md. 65/1 ve Kısa Çalışma Yönetmeliği md.4 gereği yazılı olarak yapılması gerekmektedir. Ancak

¹¹⁵İsa Karakaş, **Kısa Çalışma Uygulamasının Usul Ve Esasları- 07 Aralık 2005**, <http://www.alomaliye.com> (Erişim Tarihi: 22.07.2009)

¹¹⁶Arif Temir, “Kısa Çalışma, Kısa Çalışma Ödeneği ve Telif Çalışması”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:11,Sayı:130, (Ekim 2003), s.256.

yapılacak bu bildirimin şekli hakkında ne Yasa’da, ne Yönetmelikte, ne de Tebliğ’de yapılmış bir düzenlemeye rastlanmamıştır. Ama Yönetmelikte, işverenin Türkiye İş Kurumu’na ve sendikaya yapacağı bildirimde bulunması gereken hususlar açıklığa kavuşturulmuştur. Dolayısıyla Yönetmelikte belirtilmiş olan içeriğe sahip ve ilgili mercilere yöneltilmiş yazılı ve işverenin imzasını/unvanını taşıyan bir belgenin bulunması başvuru için gerekli ve yeterli sayılmıştır.¹¹⁷

Ekonomik ya da yönetsel veya organizasyona dayalı olarak o işyerinin kendisinden kaynaklanan bir krize girmesi yahut pazara bağlı olarak sektörel bir kriz o işyerinde kısa çalışma yapılmasını haklı gösterecek nedenlerden değildir.¹¹⁸

Zorlayıcı sebeplerle haftalık çalışma süresini en az üçte bir oranında azaltan ya da faaliyetini tamamen veya kısmen durduran işverenin, bildirimde bulunduğu, zorlayıcı sebeplerin varlığının açıkça ortaya çıktığı durumda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı uygunluk tespiti yapmaktadır.

Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerini geçici olarak en az üçte bir oranında azaltan veya faaliyetini tamamen veya kısmen durduran işverenin bildiriminin uygunluğu ivedilikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca incelenir. İnceleme sonucu Türkiye İş Kurumuna bildirilmektedir. Kurum tarafından da işverene ve varsa toplu iş sözleşmesine taraf işçi sendikasına bildirim yapılmaktadır.

Kısa çalışma koşullarının varlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından uygun görülürse, faaliyetin geçici olarak tamamen veya kısmen durdurulması veya haftalık çalışma süresinin önemli ölçüde azaltılması durumunda “Kısa Çalışma” olarak adlandırılabilir. Aksi halde, meydana gelen fiili durum, İş Kanunu’nun 65. maddesindeki anlamda Kısa Çalışma olarak tanımlanamayacaktır.¹¹⁹

¹¹⁷Akyiğit, s.14.

¹¹⁸Temir, s.257.

¹¹⁹Cumhur Sinan Özdemir, “4857 sayılı İş Kanununa Göre Kısa Çalışma -Kısa Çalışma Ödeneği-I”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 145, (Ocak-2005), ss.205-209.

3.3. KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ

İş Kanunu'nun 65. maddesinin 2. fıkrasına göre yukarıda belirtilen nedenlerle işyerinde geçici olarak en az dört hafta işin durması veya kısa çalışma yaptırılması hallerinde işçilere çalıştırılmadıkları süre için işsizlik sigortasından kısa çalışma ödeneği ödenir.¹²⁰ Maddede kısa çalışma ödeneği işsizlik sigortası ile irtibatlandırılarak, kısa çalışma ödeneğine hak kazanabilme koşulları, bu ödeneğin miktarı, ödeneğin başlangıcı ve ödeme şekli işsizlik ödeneğine paralel bir şekilde düzenlenmiştir.

3.3.1. Kısa Çalışma Ödeneğine Hak Kazanma Koşulları

4857 sayılı İş Kanunu'nun 65. maddesinde, işçilerin kısa çalışma ödeneğine hak kazanabilmesi için, çalışma süreleri ve işsizlik sigortası primi ödeme gün sayısı bakımından işsizlik ödeneğine hak kazanma şartlarını yerine getirmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu'nun 50. maddesine göre; en az 600 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan işçinin, aynı zamanda son 120 gününde de prim ödeyerek sürekli çalışmış olması gerekmektedir.¹²¹

3.3.1.1. Kanuna Uygun Olarak Bir Kısa Çalışma Kararının Alınması ve Uygulanması

Bu husus Kısa Çalışma Yönetmeliği'nin kısa çalışma ödeneğinden yararlanma başlığını taşıyan 9. maddesinin (a) bendinde açıkça ifade edilmiştir. Dolayısıyla belirtilen bu prosedüre uyulmayarak işyerinde iş tamamen tatil edilmiş ya da normal çalışma saatleri önemli ölçüde azalmış olsa hatta işçi ve işveren bunun böyle olması konusunda anlaşmış bile olsa bu durumda aranılan şartlar yerine getirilmediği için kanunun belirtmiş olduğu kısa çalışma ödeneğinin verilmesi söz konusu olamaz. Bu yüzden tarafların anlaşarak ücretsiz izin uygulamasına gitmeleri ve bu durumun örneğin bir genel ekonomik krizden ya da zorlayıcı bir nedenden doğması halinde ortada bir kısa

¹²⁰**Resmi Gazete**, İş Kanunu'nun "Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği", başlıklı 65-2. maddesi, 26.08.2004 tarih ve sayı: 25565.

¹²¹Sadret Çağlar, **Kısa Çalışma Ve Kısa Çalışma Ödeneği**, http://www.muhasabenet.net/eko_2210_kisa%20calisma%20ve%20kisa%20calisma%20odenegi.html (Erişim Tarihi: 25.07.2009).

çalışma durumu söz konusu olmadığı için Türkiye İş Kurumunun da kısa çalışma ödeneği vermesi söz konusu olamaz.¹²²

3.3.1.2. Kısa Çalışmanın Belli Bir Süre Devam Etmesi

Kanunun 65. maddesinin 2. fıkrasına göre işyerinde geçici olarak en az dört hafta işin durması veya kısa çalışma yapılması halinde kısa çalışma ödeneği verilecektir. Maddenin tanımında kısa çalışma ödeneğinin verilmesi için işin durması veya kısa çalışmanın olması öngörülmektedir. Burada kanun koyucu kısa çalışma ile normal çalışma süresinin altında çalışmayı kastetmektedir. Ancak bu ayırım isabetli olmamıştır. Zira “kısa çalışma” ibaresini bir kurum olarak kullandıktan sonra bu kavramın içeriğinde yer alan özel bir çalışma biçimini, aynı kavramla ifade etmek kavram karmaşasına yol açıcı niteliktedir.¹²³

Ödeneğe hak kazanabilmek için işyerindeki işin tamamen veya kısmen geçici olarak “en az dört hafta” durması ya da önemli ölçüde az çalışılması gerekir. Buradaki tanımlama her ne kadar iyi değilse de önemli ölçüde az çalışma süresinin de en az dört hafta sürmesi gerekmektedir. Bu yüzden işin durması dört haftaya ulaşmıyorsa, yani dört hafta dolmadan işyerinde faaliyet tekrar başlamış ise veya normal çalışma süresine dönmüş ise bu durumda işçilere kısa çalışma ödeneği verilmesi söz konusu olamaz.¹²⁴

3.3.1.3. İşçinin İşsizlik Ödeneğine Hak Kazanma Koşullarını Sağlaması

Kısa çalışmaya tabi tutulan işçinin kısa çalışma ödeneğine hak kazanabilmesi için kanunda aranan diğer bir koşulda işçinin 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu’na göre işsizlik ödeneğine hak kazanmış olmasıdır.¹²⁵ Zira bu husus Kısa Çalışma Yönetmeliği 9/b’de “kısa çalışmanın başladığı tarihte, 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun 50. maddesine göre işçi sayısı bakımından işsizlik ödeneğine hak kazanmış olması” gerekir şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Ancak işsizlik sigortasında işçinin işsizlik ödeneğine hak kazanması için belirli

¹²²Caniklioğlu, ss.523-524.

¹²³Caniklioğlu, s.524.

¹²⁴Akyiğit, s.23.

¹²⁵Ali Güzel, **4447 Sayılı Kanuna Göre İşsizlik Sigortası**, Prof.Dr. Nusret Ekin’e Armağan, TÜHİS, Ankara: 2000, s.817.

süre prim ödemesi yapmış olmasının yanı sıra, sigortalının Kanunda öngörülen şekilde işsiz kalmış olması da gerekmektedir. Dolayısıyla İşsizlik Sigortası Kanunu her türlü işsiz kalmış olanları değil, ancak çalışırken kanunda belirtilen nedenlerle işsiz kalanları kapsama almaktadır.¹²⁶

Dolayısıyla kısa çalışma ödeneği alabilmek için İşsizlik Sigortası Kanununun işsizlik ödeneğine hak kazanabilmek için aradığı bütün koşullar yerine, sadece çalışma süresi ve prim ödemeye ilişkin koşulları sağlayabilmiş olmak yeterlidir.

Kısa çalışma halinde işçinin çalışma şekline göre çalıştığı günler aylık prim ve hizmet belgesi ile bildirilir ve kazancı beyan edilir. Bu durumda 5510 sayılı yasaya göre 30 günden eksik çalışılması halinde ek 10 Eksik gün bildirim formu doldurularak gerekçesi ve belgeleri ile aylık prim ve hizmet belgesi verilen ayda kuruma verilir.

İşçinin kısa çalışma ödeneği aldığı süre için, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gereği ödenecek sigorta primi, İşsizlik Sigortası Fonu tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna aktarılır.

İşsizlik sigortası, işçinin işten çıkarılması halinde yapılan bir ödeme iken, Kısa çalışma ödeneği sırasında işçinin iş sözleşmesi devam etmektedir. Bu bakış açısı ile Kısa çalışma ödeneği işçiyi daha koruyucu bir düzenleme niteliğindedir.

İşsizlik sigortasına hak kazanabilmek için hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün prim ödeyerek sürekli çalışmış olanlardan, son üç yıl içinde en az 600 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olmak gerekmektedir. Kısa çalışma ödeneğinden yararlanabilmek için asgari olarak bu koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir.

4447 sayılı işsizlik sigortası kanununun 50.inci maddesinde yer alan düzenlemeye göre Günlük işsizlik ödeneği, sigortalının son dört aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının yüzde kırkıdır. Bu şekilde hesaplanan işsizlik ödeneği miktarı, 4857 sayılı İş Kanununa göre on altı

¹²⁶Can Tuncay, “İşsizlik Sigortasının Kapsamı ve Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Şartları”, İşsizliğin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Açısından Sorunları, **KAMU-İŞ**, Ankara: 2003, s.37.

yaşından büyük işçiler için uygulanan aylık asgari ücretin brüt tutarının yüzde seksenini geçemez. (5763 sayılı yasanın 15. maddesiyle değişen tutarlar)

Kısa çalışma ödeneğinden yararlanan işçi, işsizlik sigortasından yararlanmak için 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun 50 nci maddesinde öngörülen koşullar gerçekleşmeden işsiz kalırsa, kısa çalışma ödeneği aldığı süre düşüldükten sonra, daha önce hak ettiği işsizlik ödeneği süresini dolduruncaya kadar işsizlik ödeneğinden yararlanır. (2008 ve 2009 yılları için ödenen kısa çalışma ödeneği işsizlik sigortasından düşülmez.)¹²⁷

3.3.1.4. İş-Kur’a Başvurması Gerekliliği

Kısa çalışma ödeneğine hak kazanmak isteyen işçinin diğer koşullara sahip olmasının yanı sıra her ne kadar kanunda bu konuda bir düzenleme yapılmamış olsa da doğrudan Türkiye İş Kurumuna başvurması gereklidir.

Zira İş-Kur, o işyerinde kısa çalışma uygulamasına geçildiğini ve bunun Bakanlıkça da uygun bulunduğunu işverenden ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’ndan aldığı bilgiler sayesinde öğrenir.

Yine aynı şekilde kısa çalışmaya tabi tutulan işçilerin kimler olduğunu ve kısa çalışma ödeneğine hak kazanıp kazanmadıklarını Kısa Çalışma Yönetmeliği md.5/d’ye göre işverenin yapacağı bildirim sayesinde öğrenir. Ama ilgili işçilerin talepleri olmadan İş-Kur’a böyle bir yükümlülük vermek isabetli olmaz. Bu konu ile ilgili işçilerin isteği ancak kendileri tarafından yapılacak başvurular sayesinde öğrenilir.¹²⁸

3.4. KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİNİN MİKTARI VE ÖDENMESİ

Son küresel krizin patlak vermesini ardında hükümet, Kısa Çalışma Ve Kısa Çalışma Ödeneğine ilişkin düzenlemeye gitmiştir. 13 Ocak 2009 tarih ve 27109 sayılı resmi gazeteye göre son değişiklikler aşağıda belirtilmiştir.

¹²⁷İstanbul Yeminli Müşavirler Odası, **Kısa Çalışma Ve Kısa Çalışma Ödeneğinden Yararlanma (Rapor)**, İstanbul: 15 Şubat 2009, ss. 22-23.

¹²⁸Akyiğit, s.24.

4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun Ek 2. Maddesi gereğince, genel ekonomik, sektörel veya bölgesel kriz ile zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak önemli ölçüde azaltması veya işyerinde faaliyeti tamamen veya kısmen geçici olarak durdurması hallerinde çalışılmayan süreler için çalışanlara üç ayı geçmemek üzere kısa çalışma ödeneği ödenmektedir. Günlük kısa çalışma ödeneğinin miktarı, işsizlik ödeneğinin miktarı kadardır. Kısa çalışma ödeneği 4447 sayılı Kanunun 50 nci maddesindeki esaslara göre ödenir.

Kısa çalışma ödeneğinin süresi üç ayı aşmamak kaydıyla kısa çalışma süresi kadardır. Ödeneğin süresi; herhalde hak edilen işsizlik ödeneği süresini aşamaz.

Kısa çalışma ödeneği, işyerinde uygulanan haftalık çalışma süresini tamamlayacak şekilde çalışılmayan süreler için verilir.

Zorlayıcı sebeplerle işyerinde kısa çalışma yapılması halinde, ödemeler 22.05.2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununun 24 üncü maddesinin (III) numaralı bendinde ve 40 ıncı maddesinde öngörülen bir haftalık süreden sonra başlar.

İşçinin kısa çalışma ödeneği aldığı süre için, 31.05.2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gereği ödenecek sigorta primi, İşsizlik Sigortası Fonu tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna aktarılır.

Kısa çalışma ödeneğinden yararlanan işçi, işsizlik sigortasından yararlanmak için 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun 50 nci maddesinde öngörülen koşullar gerçekleşmeden işsiz kalırsa, kısa çalışma ödeneği aldığı süre düştükten sonra, daha önce hak ettiği işsizlik ödeneği süresini dolduruncaya kadar işsizlik ödeneğinden yararlanır.

Kurum birimi, işçilerin başvurusunu, izleyen ayın sonuna kadar sonuçlandırır. Kısa çalışma ödeneği, işçinin kendisine, aylık olarak her ayın sonunda ödenir.

Kısa çalışma ödeneği nafaka borçları dışında haciz veya başkasına devir veya temlik edilemez.¹²⁹

Sonuç olarak 4857 sayılı İş Kanunu'na göre, günlük kısa çalışma ödeneğinin miktarı işsizlik ödeneği kadardır ve kısa çalışma ödeneği günlük olarak hesaplanıp aydan aya ödenir. Kısa çalışma ödeneğinin miktarına paralel olan işsizlik ödeneğinin miktarı 4447 sayılı Kanunun 50. maddesinde düzenlenmiştir. Sigorta kapsamında işsiz kimseye yapılabilecek parasal ödeme tutarı, kişinin işsizlikten doğan gelir kaybına göre oldukça düşük oranda tutulmuştur.¹³⁰ Buna göre işsizlik ödeneği, sigortalının son dört aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama net kazancının %50'si kadar olabilmektedir. Dolayısıyla kısa çalışma uygulanan bir işyerinde çalışan işçi, bu sürede ücretinin tamamını değil, ancak işsizlik sigortasına ilişkin bu hüküm çerçevesinde hesaplanan miktarı elde edecektir.¹³¹

Kısa çalışma ödeneğine hak kazanan işçiler bakımından Yönetmeliğin md. 10/I bendinde bulunan miktarın hiçbir zaman 16 yaşından büyük işçilere uygulanan asgari ücretin netini geçemeyeceği düzenlenmiştir.

Böylece kısa çalışma ödeneği açısından iki taraflı bir tavan sınırı getirilmiş bulunmaktadır. Kural olarak, bunun ilk sınırı kısa çalışma ödeneğinin, işçinin son dört aylık prime esas kazançları temel alınarak hesaplanan günlük ortalama kazancının yüzde ellisi kadar olmasıdır. Diğer sınır ise, bulunan bu miktarın 16 yaşından büyük işçilere ödenen günlük asgari ücretin netini geçemeyeceğidir. Dolayısıyla işçinin ücreti ne kadar yüksek olursa olsun, işçinin eline geçebilecek azamî kısa çalışma ödeneği asgari ücretin netinden fazla olamayacaktır, bu durumda işçiye anılan asgari ücretin neti tutarında kısa çalışma ödeneği ödenecektir.¹³² Eğer bu miktar asgari ücretin netinin altındaysa veya ona eşitse o miktarda ödenek ödenecektir.

¹²⁹ **Resmi Gazete**, “Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik, md.10” 13 Ocak 2009, Sayı: 27109.

¹³⁰ Ayhan Gençler, “4447 sayılı Yasa İle Ülkemizde Kurulan İşsizlik Sigortası Hakkında Bir Değerlendirme”, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz’e Armağan, I.Baskı, Ankara: 2003, s.1007.

¹³¹ Caniklioğlu, s.529.

¹³² Akyiğit ve Ercan, s.24.

3.5. KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİNİN KESİLMESİ VE KESİLME SEBEPLERİ

Resmi Gazete'nin 13 Ocak 2009 tarih ve Sayı: 27109, Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik, madde 8 e göre;

Kısa çalışma ödeneği alanların işe girmesi, yaşlılık aylığı almaya başlaması, herhangi bir sebeple silâhı altına alınması, herhangi bir kanundan doğan çalışma ödevi nedeniyle işinden ayrılması veya geçici iş göremezlik ödeneğinin başlaması halinde kısa çalışma ödeneği kesilir.

Kısa çalışma ödeneğinin kesildiği süre içerisinde 7 nci maddede öngörülen sigorta primi ödenmez.

Buna göre; kısa çalışmaya neden olan koşulların ortadan kalkarak, işyerindeki normal çalışma düzenine dönülmesi, yani kısa çalışmanın sona ermesi halidir. Zira kısa çalışma ile bağlantılı olan kısa çalışma ödeneğinin kısa çalışmanın sona ermesiyle ortadan kalkacağı açık bir şekilde bellidir. Bunun yanı sıra kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği için belirlenmiş olan 3 aylık azami sürenin bitimiyle de kısa çalışma ödeneğinin ödenmesi kesilir.

Genel ekonomik kriz sebebiyle işin tamamen/kısmen durması ya da önemli ölçüde az çalışması nedeniyle yapılan kısa çalışma halinde de geçerli olup, ödenek azami olarak 3 ay verilecektir. Ancak tabii ki burada genel ekonomik krizin etkilerinin yavaş yavaş ortadan kalktığı bir dönemde yapılan kısa çalışmanın, öngörülen süreden önce sona erdirilmesi de mümkündür. Bu konuda Yönetmeliğin 12. maddesinde bir düzenleme yapılması yoluna gidilmiş ve işverenlere ilan ettiği süreden önce, normal faaliyetine başlamaya karar vermesi halinde durumu; Kurum birimine, varsa toplu iş sözleşmesi tarafı sendikaya ve işçilere 6 iş günü öncesi yazılı olarak bildirme yükümlülüğü getirilmiştir. Bu durumda İşçiler bildirimde belirtilen tarihte işbaşı yapmakta ve bildirimde belirtilen tarih itibarıyla de kısa çalışma sona ermektedir. Böyle bir durumda, yani kısa çalışmanın erken sona ermesi halinde, kısa çalışma ödeneği de otomatik olarak sona erecektir.¹³³

¹³³Caniklioğlu, s.540.

Kısa Çalışma Ödeneğinin Kesilme Sebepleri ise;

1. Ödenek alırken işçinin işe girmesi
2. İşçinin yaşlılık aylığı almaya başlaması
3. Yasal bir çalışma ödevi nedeniyle işten ayrılma (sivil savunma hizmeti gibi)
4. İşçinin geçici iş göremezlik ödeneği alması halinde kısa çalışma ödeneği kesilmektedir.

3.6. KISA ÇALIŞMANIN SONA ERMESİ

Kısa çalışma işverenlerin karşılaştıkları zorlayıcı sebebi veya kendilerini de etkileyen genel ekonomik krizi atlatarak faaliyetlerine devamı hedefleyen “geçici bir yasal önlem” niteliği taşır. Zira genel ekonomik krizlerde veya zorlayıcı sebeplerle işyerlerinde işçileri “tenkisata” tabi tutma yerine, işçilerin tamamının veya bir kısmının “3 aya kadar” ücretsiz izne çıkartılması ekonomik ve sosyal politika olarak tercih edilmiştir.¹³⁴

Kısa çalışma ile güdülen amaç işçilerin işine son vermek veya onlara hiç iş vermemek, ya da işyerinin tamamen kapatılması olmayıp, o dönem itibarıyla yüz yüze kalınan zorluğu aşarak işyerinde faaliyetin devamını sağlamaktır. Kısa çalışmanın belli yasal şartlara tabi, geçici ve işverenin isteğine bağlı olma özellikleri onun bir şekilde sona ereceğini gösteren ibarelerdir.¹³⁵

Kısa çalışmayı sona erdiren olgular işyerindeki bütün işçileri kapsayacak nitelikte olabileceği gibi, sadece bir veya birkaç işçi bakımından da sona erdirilebilecek türden olabilir.

Öncelikle Yasa ve Yönetmelik gereği kısa çalışma en fazla üç ay sürebileceğinden bu azami sürenin bitimiyle kısa çalışma da kendiliğinden son bulur. Eğer üç aylık sürenin bitiminden sonra kısa çalışmaya neden olan zorlayıcı sebep veya

¹³⁴ Veysel Gültaş, *Notlu – Karşılaştırmalı İş Hukuku İle İlgili Temel Kanunlar ve Mevzuatı*, Ankara: 2004, s.89.

¹³⁵ Akyiğit, s.33.

genel ekonomik kriz devam etmiyorsa, o zaman kısa çalışma döneminde askıda olan iş sözleşmesinin askı hali son bulur ve işçinin işine başlanması gerekir.

Kısa çalışma ödeneğinin kesildiği süre içerisinde, KÇY'nin 10. maddesinde öngörülen hastalık ve analık sigortası primi ödenmez. İşverenler, ilan ettiği süreden önce, normal faaliyetine başlamaya karar vermesi halinde durumu; İş-Kur birimine, varsa toplu iş sözleşmesi tarafı sendikaya ve işçilere altı işgünü önce yazılı olarak bildirmek zorundadırlar. İşçiler de bildirimde belirtilen tarihte işbaşı yaparlar. Bildirimde belirtilen tarih itibarıyla kısa çalışma sona erer.

SONUÇ

Kapitalist Dünya’da ekonomik kriz olmaması mümkün değildir. Dünyanın yakın tarihine bakıldığında, kapitalizm ile krizin kol kola dolaştığı görülmektedir. Ülkemizde de en yakın zamanda yaşanmış olan 2001 krizi, ekonomik yönden Türkiye’yi çok zor bir döneme sokmuş, izleri senelerdir silinememiştir.

Dünya’da, 2007 yılında öncü işaretleri görülmeye başlanan, 2008 yılı ortalarında kendini gösteren Küresel Ekonomik Kriz, Amerika’da başlamış ve Küreselleşmenin de etkisiyle tüm Dünya’da etkisini göstermiştir.

Dünya küresel finans krizini yaşarken, Türkiye’de mali kesimin büyümeye devam etmesinin yanı sıra, reel sektörün yere çakılacak ölçüde küçülmesi Türkiye’nin krizi Dünya’nın geri kalan kesiminden farklı yaşadığının bir göstergesidir. Bu doğaldır. Çünkü her ülke yaşadığımız çağda, kendini Dünya ekonomisinde diğerlerinden farklı bir şekilde konumlandırmaktadır. Ülkelerin kendilerini konumlandırması çok farklı nedenlere dayanabilmektedir. Bu nedenlerin başlıcaları, gelişmişlik düzeyi, coğrafi konum, nüfus yapısı, politik hedefler, ekonomik işbirlikleri olarak sıralanabilmektedir.

Açıklanan ekonomik verilere bakıldığında, Türkiye’nin aslında kendi krizini yaşadığını söylemek yanlış olmasa gerek. Çünkü Türkiye bir finans krizi yaşamamakta, aslında Türkiye, açık söylemek gerekirse bir reel ekonomi krizi yaşamaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye küresel finans krizini bir finans krizi olarak değil de, bir ekonomik kriz olarak yaşamaktadır.

Dünya devletleri bu büyük krizi en az seviyede zararlarla atlattıkları için bir takım önlemler almışlardır. Türkiye’de aynı zamanda bir takım tedbirler alarak krizi en az seviye de zararlarla çıkma yolları aramıştır.

Bu tedbirlerin bir kısmı ÖTV, KDV indirimleri, KOBİ’lere verilen faizsiz krediler, esnaf ve sanayicilere verilen yeni krediler reel sektörün canlandırılmasına yönelik tedbirlerdir krizi en az seviyede atlattıkları hedeflemişlerdir. Krizin sonucunda da işyerlerinin kapanmasını ve işsizliği önlemek içinde alınan tedbirler arasında “Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği” ile işveren ve işçi kesimine destek olmak

amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde kapitalizm ve kriz kavramına değinilerek kapitalizm-kriz ilişkisine değinilmiştir.

İkinci bölümde, günümüzde dünyayı kasıp kavuran 2009 Küresel Kriz'in çıkışı, yayılışı, etkileri ve dünya devletlerinin kriz karşısında aldıkları tedbirlere yer verilmiştir. Ayrıca krizin Türkiye'de ki seyri üzerine bilgiler verilerek Türkiye'nin krizi aşmada aldığı tedbirlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; işletmeleri ve işçileri bir parça da olsun rahatlatmayı amaçlayan hükümetin 2004'te çıkarıp da 2009 başında da düzenlemeleri yaptığı Kısa Çalışma ve Kısa çalışma Ödeneği'nin başvurulma şekli, kısa çalışmaya geçme, hak kazanma koşulları ile Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği hakkının sonlandırılması şartları hakkında bilgiler verilmiştir.

Sonuç olarak, 2009 krizi karşısında Türkiye'nin almış olduğu önlemlerden Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği uygulamasının çok başarılı olduğu anlaşılmaktadır. 2008 yılında kısa çalışma ödeneğinden yararlanan kişi sayısı 650 kişi iken 2009 yılında 190.223 kişiye ulaşmıştır. 2010 yılında 27.147 kişiye, 2011 yılında ise 5.821 kişiye gerilemiştir ki sadece bu rakamlar dahi Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği'nin reel kriz karşısında ne kadar isabetli kullanıldığını göstermektedir.

EKLER

EK 1: KISA ÇALIŞMA TALEP FORMU

	İşyeri Unvanı	
	İşyeri Adresi	
	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüğü İşyeri Numarası	
	Sosyal Güvenlik Kurumu İşyeri Sicil Numarası	
	Kısa Çalışmanın Başlatılacağı Tarih	
	Kısa Çalışmanın Sona Ereceği Tarih	
	Başvurunun Gerekçesi (Genel Ekonomik Kriz veya Zorlayıcı Neden)	
	Başvuru Zorlayıcı Neden Gerekçesiyle Yapılmış İşe Zorlayıcı Nedenin Ne Olduğu	
	İşyerinde Çalışan Toplam Kişi Sayısı	
0	Kısa Çalışma Uygulanacak Kişi Sayısı	
1	İşyerinde Daha Önce Kısa Çalışma Uygulandı mı? Uygulandıysa Sebebi ve Süresi	
2	Kısa Çalışmanın Hangi Yöntemle Uygulanacağı (Haftalık Çalışma Süresinin Azaltılması veya Faaliyetin Kısmen/Tamamen Durdurulması)	
3	İşyerinde İrtibat Kurulacak Yetkilinin Adı Soyadı Unvanı	
4	İrtibat Kurulacak Yetkilinin Elektronik Posta Adresi	
5	İşyerinin Telefon ve Faks Numaraları	

13 Ocak 2009 tarih ve 27109 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde;

1. İşyerimde uygulanacak kısa çalışmaya ilişkin (varsa) kanıtları belirteceğim.
2. Bakanlık iş müfettişi tarafından yapılacak inceleme esnasında; kısa çalışma yaptırılacak işçilere ilişkin bilgileri <http://statik.iskur.gov.tr/tr/kisacalisma/kisacalismabildirimlistesi.xls> adreste yer alan formatta hazırlayarak, manyetik ortamda Türkiye İş Kurumu İl/Şube Müdürlüğüne, yazılı olarak da Bakanlık iş müfettişine teslim edeceğim.
3. Varsa toplu iş sözleşmesi tarafı sendikaya, kısa çalışma başvurusu ve sonucu hakkında bilgi vereceğim. Kısa çalışma talebi uygun görüldüğünde işyerinde yazılı olarak ilan edeceğim.
4. Kısa çalışma ödeneği alanların işe girmesi, yaşlılık aylığı almaya başlaması, herhangi bir sebeple silahlı altına alınması veya herhangi bir kanundan doğan çalışma ödevi nedeniyle işinden ayrılması veya geçici iş göremezlik ödeneğinin başlaması halinde bu durumu Kuruma bildireceğim.
5. Normal faaliyete başlamaya karar vermem halinde durumu; Kurum birimine, varsa toplu iş sözleşmesi tarafı sendikaya ve işçilere altı işgünü önce yazılı olarak bildireceğim
6. Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu kabul ve taahhüt ederim.

İşveren Adı Soyadı :
Kaşe ve İmza :
Tarih : /.../.../.....

EK 2: KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ BİLDİRGESİ

KISA ÇALIŞMA ÖDENEĞİ BİLDİRGESİ				
1- İŞVEREN BİLGİLERİ				
Adı soyadı/Unvanı:		SSK İşyeri sicil no:		
İşyeri adresi:		Ticaret sicil no:		
İl: İlçe:		Kuruluş tarihi (gün/ay/yıl): / /		
Tel: Fax:		Ana çalışma alanı:		
		Kapsamı: Kamu ☐ Özel ☐		
2- SİGORTALI BİLGİLERİ				
Adı soyadı:		SSK sicil no:		
İkamet adresi:		Doğum tarihi (gün/ay/yıl): / /		
İl: İlçe:		Doğum yeri:		
Tel: Faks:		Ana adı:		
Cinsiyeti: Kadın ☐ Erkek ☐		Baba adı:		
Sakatlık derecesi %, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunun 31 inci maddesi kapsamında olanlar için doldurulacaktır.		Sakatlık vergi dilimi: 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐		
3- SANDIK BİLGİLERİ				
(Sigortalı, 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi kapsamında ise doldurulur.)				
Sandık adı:		Sigortalı sandık sicil no:		
4. SİGORTALININ İŞYERİNDEKİ ÇALIŞMA BİLGİLERİ				
İşe giriş tarihi (gün/ay/yıl): / /		Son Aldığı Aylık Net Ücreti:		
Kısa Çalışmanın Başladığı veya Faaliyetin Durdurulduğu Tarih: / /		İşyerindeki görevi:		
Son 120 gün içinde işyerindeki prime ilişkin kayıtlar (En son aydan başlayarak geriye doğru doldurulacaktır.)				
Yıl	Ay	Aylık prime esas brüt kazanç	Aylık prim gün sayısı	Ay içinde eksik prim gün sayısı var ise nedeni (Bu bölüme arka sayfada listelenen nedenlerden bir veya birkaçı yazılacaktır.)
Son üç yıl içinde bu işyerindeki işsizlik sigortası prim ödeme gün sayısı:				
5- BİLDİRGE İŞLEMLERİ				
Bildirgenin verileceği İŞKUR birimi:				
Düzenleme tarihi (gün/ay/yıl): / /		Sigortalıya tebliğ tarihi (gün/ay/yıl): / /		
Bu bildirmede yer alan tüm bilgilerin tam ve doğru olduğunu, yanlış veya eksik bilgiler bulunması halinde, Kurumca yapılacak haksız ve fazla ödemelerden doğabilecek her türlü sorumluluğun tarafıma ait olacağını kabul ederim.		İşyerinden onaylı bu bildirme ve resmi kimlik belgesi ile birlikte işten çıkış tarihinden sonraki 7 gün içinde 5 inci bölümde yazılı İŞKUR birimine başvurmam gerektiğini biliyorum.		
İŞVEREN/YETKİLİ		SİGORTALI		
Adı Soyadı, Unvanı, İmza, Kaşe		Adı Soyadı, İmza		

Genel Açıklamalar

Kısa Çalışma Ödeneği uygulamalarına ilişkin bilgi, Türkiye İş Kurumu ünitelerine müracaatla, 180 no'lu özel hizmet telefonu kanalıyla ve İŞKUR www.iskur.gov.tr internet adresinden alınabilir.

Talebi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca uygun görülün işverenler, sigortalılar hakkında üç nüsha kısa Çalışma Ödeneği Bildirgesini tam ve eksiksiz olarak düzenleyip bir nüshasını Türkiye İş Kurumu'nun ilgili ünitesine vermek, bir nüshasını sigortalı işsize vermek ve bir nüshasını da işyerinde saklamakla yükümlüdürler.

Kısa Çalışma Ödeneği Bildirgesinde yanlış ve/veya eksik bilgiler bulunması nedeniyle sigortalılara yapılacak haksız ve fazla ödemelerden işveren sorumludur.

4857 sayılı İş Kanununun 65 inci maddesine göre; Kısa çalışma ödeneğinden yararlanma koşulları:

1. Genel ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerini geçici olarak en az üçte bir oranında azaltan veya faaliyeti tamamen veya kısmen durduran işverenin talebinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca uygun bulunması.
2. 4857 sayılı İş Kanununa tabi işçi olması,
3. Kısa çalışmanın başladığı tarihte, 4447 sayılı Kanun hükümlerine göre işçilerin, çalışma süreleri ve işsizlik sigortası primi ödeme gün sayısı bakımından işsizlik ödeneğine hak kazanmış olması,
4. İşyerinde genel ekonomik kriz veya zorlayıcı sebeplerle haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak en az üçte bir oranında uzatılması veya tamamen durmasına nedne olan sebeplerin en az dört hafta sürmüş olması,
5. İşçinin Kısa Çalışma Ödeneği Bildirgesi ile birlikte işyerinin bağlı bulunduğu yerdeki Kurum birimine müracaat etmesi, gerekmektedir.

Kısa Çalışmanın Başladığı veya Faaliyetin Durdurulduğu Tarihten Önceki Son 120 Gün İçindeki İşyeri Kayıtları

1. Ay içinde eksik prim gün sayısı var ise nedeni:

(1) Hastalık, (2) Ücretsiz izin, (3) Disiplin cezası, (4) Gözaltına alınma, (5) Hükümlülükle sonuçlanmayan tutukluluk hali, (6) Kısmi istihdam, (7) Grev, (8) Lokavi, (9) Genel hayatı etkileyen olaylar, (10) Ekonomik kriz, (11) Doğal afetler, (12) İşe giriş, (13) Kısa Çalışma nedenlerinden birisi olarak doldurulacaktır.

2. En son çalışılan ay birinci ay olarak kabul edilecek ve daha önce çalışılan aylar geriye doğru sıra takip edecektir. Çalışılan aylarda prim yatırılan gün sayısı ve prime esas kazançlar toplamı ilgili boşluklara yazılacaktır.

Örnek:

Yıl	Ay	Aylık prime esas brüt kazançlar	Aylık prim gün sayısı	Eksik prim gün sayısı var ise nedeni
2003	Aralık	500,000,000TL	25	13. Kısa Çalışma
2003	Kasım	600,000,000TL	30	
2003	Ekim	600,000,000TL	30	
2003	Eylül	240,000,000TL	12	1. Hastalık
2003	Ağustos	600,000,000TL	30	

KAYNAKÇA

- Akyiğit, Ercan. Kısa Çalışma, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi C:19, Ağustos – Kasım 2004, S:1-2.
- Alptekin, Erdem. Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi İle Sanayisine Yansımaları Ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları, İzmir Tic. Odası, AR&GE Bülten, Haziran 2009.
- Altan Mikail ve Bezirci Muhammet, Ekonomik Krizlerin KOBİ'ler Üzerine Etkisi: Karaman Örneği, I. Orta Anadolu Kongresi, KOBİ'lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları, KOSGEB, Nevşehir, 2001.
- Ardıç, Hülya. 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara 2004.
- Aron, Raymond. Main Currents of Sociological Thought, Vol 2. 1967.
- Baçoğlu, Ufuk. Krizlerin Öngörülmesinde Sinyal Yaklaşımı, 2001, <http://www.econturk.org/turkiye.htm>, Erişim Tarihi: 27.07.2009.
- Baudrillard, Jean. Tüketim Toplumu (çev. H.Deliceçaylı, F.Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997.
- Bayraktutan, Yusuf. Küresel Finansal Krizler ve IMF, Seyidoğlu, Halil ve Rıfat Yıldız (ed), Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, İstanbul, Arıkan Basım, 2006.
- Boratav, Korkut. Türkiye İktisat Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- Caniklioğlu, Nurşen. 4857 Sayılı İş Kanununa Göre Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği, A.Can. Tuncay'a Armağan, İstanbul 2005.

- Çağlar, Sadret. Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği, http://www.muhasabenet.net/eko_2210_kisa%20calisma%20ve%20kisa%20calisma%20odenegi.html Erişim Tarihi : 25.07.2009
- Çavdar, Tevfik. **Türkiye de Liberalizm**, 1860-1990, [İmge Kitabevi](#) Ankara, 1992.
- Çoban, Aykut. Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar, *Praksis*, Sayı 7 (Yaz 2002).
- Delice, Güven. Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, Erciyes Üniversitesi DDBF Dergisi, s.20, 2003.
- Demir Faruk, Karabıyık Ayşegül ve Diğ., ABD Mortgage Krizi, Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu Çalışma Tebliği Sayı: 3 / Ağustos 2008.
- Demir, Gülten. Asya Krizi ve IMF, Der Yayınları, İstanbul, 1999.
- Dick, Bryan. Global Accumulation and Accounting for National Economic Identity, *Review of Radical Political Economics*, 33, 2001.
- Erdönmez, Pelin Ataman. Bankalar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, , Bankacılar Dergisi, Sayı 69, 2009.
- Erdönmez, Pelin Ataman. Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi, Bankacılar Dergisi, Sayı 68, 2009.
- Gençler, Ayhan. “4447 sayılı Yasa İle Ülkemizde Kurulan İşsizlik Sigortası Hakkında Bir Değerlendirme”, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz’e Armağan, I.Baskı, Ankara 2003.
- Global Economic Prospects and The Developing Contries, World Bank Report, 1998,vol. 99.
- Gültaş, Veysel. Notlu – Karşılaştırmalı İş Hukuku İle İlgili Temel Kanunlar ve Mevzuatı, Ankara, 2004.

Güzel, Ali. 4447 Sayılı Kanuna Göre İşsizlik Sigortası, Prof.Dr. Nusret Ekin'e Armağan, TÜHİS, Ankara, 2000.

Hearn, Joseff ve Roseneil, S., Consuming Cultures: Power and Resistance. New York, St. Martin's Pres., 1999.

Heilbroner, Robert L. The **Nature and Logic of Capitalism**. New York. 1985.

Hüsnü, Erkan. Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

Işık Sayım, Koray Duman ve Adil Korkmaz. Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi DDBF Dergisi, C.19, S.1, 2004.

İstanbul Yeminli Müşavirler Odası, Kısa Çalışma Ve Kısa Çalışma Ödeneğinden Yararlanma, 15 Şubat 2009 Rapor.

İş Kanununda İşin Düzenlenmesi (Md.63-66),
http://www.turkhukuksitesi.com/makale_875.htm. Erişim Tarihi: 18.9.2009

Kapitalizm-Kapitalizm Nedir-Kapitalizm Anlamı
<http://www.delinetciler.net/forum/genel-konular-nedir-ne-anlama-gelir/82657-kapitalizm-kapitalizm-nedir-kapitalizm-anlami.html> Erişim Tarihi: 15.05.2009

Karakaş, İsa. Kısa Çalışma Uygulamasının Usul Ve Esasları, 07 Aralık 2005,
<http://www.alomaliye.com> Erişim Tarihi: 22.7.2009

Kaya Serdar, Küreselleşme, Aralık 2007,
<http://www.derinsular.com/pdf/kuresellesme.pdf> Erişim Tarihi: 12.07.2009

Kenar, Necdet. Yeni İş Kanununun Çalışma Hayatımıza Getirdikleri, Vergi Dünyası, Haziran 2003, Y:22, S.262.

Kılıçoğlu, Mustafa. 4857 Sayılı İş Kanunu Yorumu ve Yargıtay Uygulaması, İstanbul, 2005.

Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Konulu Makale, Yöntem Yeminli Mali Müşavirlik Ve Bağımsız Denetim A.Ş., 03.04.2009

Kibritçioğlu, Aykut. Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001, Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, Cilt 1, Yıl 7, Sayı 44, Eylül-Ekim 2001a, ss. 174-182 <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf> Erişim Tarihi: 12.06.2009.

Konuk, Ali Nafiz. Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği, Mercek Dergisi, Nisan 2004, Yıl 9, S.34.

McNally, David. The Present as History: Thoughts on Capitalism at the Millenium, *Monthly Review*, (July-August 1999).

Mollamahmutoğlu, Hamdi. 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu'nun Getirdiği Önemli Bazı Yenilikler, KAMU-İŞ İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C.7, S.4, 2004.

Murray, Robin. The Internationalization of Capital and the Nation State, International Firms and odern Imperialism: Selected Readings (Ed. Hugo Radice), Penguin Books, Middlesex 1975.

Özdemir, Cumhur Sinan. 4857 sayılı İş Kanununa Göre Kısa Çalışma -Kısa Çalışma Ödeneği-I, Yaklaşım Dergisi, Ocak-2005,Sayı:145.

Özdemir, Çağlar. Türk İş Hukukuna Yeni İş Yasası ile Getirilen Düzenlemeler ve Eski Yasa ile Karşılaştırılmalı Değerlendirmeler, Belediye Dünyası, Ağustos, 2003, C:4, S.8.

Özkan F., Gülçin. Küresel Mali Kriz: Makroekonomik Bir Yaklaşım, 2009. <http://www.york.ac.uk/depts/econ/documents/misc/financialcrisismacroeconoic explanation.pdf> (Erişim Tarihi: 08.07.2009).

- Panitch, Leo ve Gindin, Sam. Küresel Kapitalizm ve Amerikan İmparatorluğu, (Çev. Mehmet Yusufoglu ve Aslı Yazır), *Günümüzde Emeryalizm-Yeni Emperyal Tehdit, Socialits Register* (Eds. Leo Panitch; Colin Leys), Alaz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Resmi Gazete, İş Kanunu'nun, Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği, başlıklı 65-2. maddesi, 26.08.2004 tarih ve 25565 sayı.
- Resmi Gazete, Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik, 31.03.2004 tarih ve sayı 25419.
- Resmi Gazete: 13 Ocak 2009 tarih ve, Sayı: 27109, Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Yönetmelik, md.10.
- Seyidoğlu, Halil. Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2001.
- Susam, Nazan ve Bakkal, Ufuk. Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?, Maliye Dergisi, Sayı 155, Temmuz-Aralık, 2008.
- Temir, Arif. Kısa Çalışma, Kısa Çalışma Ödeneği ve Telafi Çalışması, Yaklaşım Dergisi, Y:11,S:130, Ekim 2003, s.256.
- TUİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2009 Temmuz Dönemi Sonuçları (Haziran, Temmuz, Ağustos 2009), TUİK Haber Bülteni, Sayı: 182, 15 Ekim 2009.
- Tuncay, Can. “İşsizlik Sigortasının Kapsamı ve Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Şartları”, İşsizliğin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Açısından Sorunları, KAMU-İŞ, Ankara, 2003.
- Ural, Mert. Finansal Krizler ve Türkiye, Dokuz Eylül Üniversitesi DDBF Dergisi, C.18, S.1, Y.2003.
- Uysal, Yaşar ve Mazgit, M. Çetinkaya, Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde istikrar Programları ve Türkiye İçin Bütüncül Bir Yaklaşım, İzmir, 1995.

- Ünal, Ali. Kaya Hüseyin, Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, İstanbul. 2009.
- Varlık, Cemil. İkiz Krizler: Para Krizleri İle Bankacılık Krizleri Arasındaki Bağlantılar, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 13, Sayı 42–43, Kış -İlkbahar 2002.
- Wallerstein, Immanuel. Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Necmiye Alpay), Metis Yayınları, İstanbul, 1991.
- Weber, Max. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, translated by Parsons, T. Introduction by Tawney, 1958.
- Zorlu, Abdülkadir. Modern Tüketime Tarihinden Tüketim Araştırmalarına Tüketim Sosyolojisi, Ankara: Glocal Yayınları, 2006.